

Reprodukce základních výrobních fondů v JZD

Воспроизводство основных производственных фондов в ЕСКХ

Die Reproduktion der Grundfonds in den JZD (LPG)

Dimitrij CHOMA, prom. ekonom
Vysoká škola ekonomická, Praha

Ú v o d

Otázka reprodukce základních výrobních fondů v JZD není zatím naší ekonomickou vědou náležitě prozkoumána. Je zde třeba rozebrat celou řadu teoretických i praktických otázek, které s uvedenou problematikou souvisí. Určité práce v tomto oboru již byly vykonány Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze a byly zaměřeny z hlediska dotací nedělitelnému fondu.

Uplatnění závěrů z rozboru reprodukce základních výrobních fondů v JZD by postavilo celý systém přidělu nedělitelnému fondu na vědeckou základnu, správněji by usměrnilo proporce mezi fondem spotřeby a fondem akumulace v JZD apod. Řešení těchto otázek je jak v zájmu družstva a družstevníků, tak i v zájmu celé společnosti.

Reprodukce základních výrobních fondů souvisí i s problematikou vlastních nákladů v JZD, která v současné době je v popředí zkoumání zemědělské ekonomiky. Hodnota minulé práce, představující roční opotřebení základních výrobních fondů, je složkou vlastních nákladů. Správný výpočet ročního opotřebení základních výrobních fondů v JZD ovlivňuje tedy i přesnost výpočtů vlastních nákladů družstevní produkce.

Rozebíraná problematika konečně souvisí i s úvěrovou politikou státu, s poskytováním investičních úvěrů, subvencí a darů, odpisů úvěrů apod.

* * *

Předkládaná stať je součástí práce většího rozsahu na téma „Některé otázky socialistické rozšířené reprodukce v JZD“. Byla vypracována na základě rozboru materiálů JZD okresu Praha-sever za léta 1952—1955.

Stať si samozřejmě nečiní nárok na úplné vysvětlení všech problémů; je příspěvkem při současném rozpracování otázek reprodukce základních výrobních fondů v JZD. Tato stať je zaměřena na výklad této problematiky:

1. Pojem, stav a struktura základních výrobních fondů v JZD
2. Proces prosté reprodukce
3. Proces rozšířené reprodukce
4. Činitelé ovlivňující proces reprodukce základních výrobních fondů v JZD.

Pojem, stav a struktura základních výrobních fondů v JZD

Pojem „základních výrobních fondů“ v JZD není v naší ekonomické literatuře běžně používán. Nahrazuje se pojmem „základní výrobní prostředky“. Výrobní fondy tedy představují souhrn všech výrobních prostředků. Jestliže pro výrobní fondy kromě jiného je charakteristické to, že nepřetržitě obíhají sférou výroby a sférou oběhu (o výrobních prostředcích mluvíme z hlediska věcné stránky výrobního procesu), pak — mluvíme-li o reprodukci předmětných činitelů výroby — je správné i v ekonomice JZD použít pojmu výrobní fondy.

Pro základní fondy je charakteristické to, že slouží výrobě po dlouhou dobu a přitom si zachovávají svou naturální formu. Jejich hodnota obíhá postupně, mírou jejich opotřebení. Ta část hodnoty základních výrobních fondů JZD, která odpovídá míře opotřebení, je složkou vlastních nákladů výroby, realizuje se na trhu a vrací se v peněžní formě do nedělitelného fondu JZD. Část nedělitelného fondu má tedy za úkol obnovu základních výrobních fondů a má hradit náklady na jejich generální opravy.

Základní výrobní fondy družstevní velkovýroby jsou jednak ve vlastnictví státu, jednak ve skupinovém vlastnictví JZD. Tato skutečnost vyplývá z podstaty výstavby socialismu na vesnici. Stát diktatury proletariátu musí pomáhat nově se rodícím výrobním vztahům na vesnici tím, že pomáhá vzrůstu výroby zemědělských závodů skupinového vlastnictví, a zároveň musí mít v rukou dostatečně účinné nástroje, kterými by mohl působit na důležité stránky ekonomiky zemědělských družstev.

Pomoc JZD ze státního vlastnictví nejdůležitějších mechanizačních prostředků v současné době spočívá v tom, že hlavní část materiálně technické základny, zajišťující růst produktivity zemědělské práce, existuje zde již dříve, než JZD si vytvořila vlastní prostředky na její pořízení. Dále, že bez účasti JZD dochází k rozšíření reprodukci této základny, projevující se v kvantitativním i kvalitativním růstu základních výrobních fondů. Konečně — což je jistě jen přechodným zjevem —, že JZD vůbec neplatí hodnotu opotřebení základních výrobních fondů a nehradí plně ani ostatní materiálové a pracovní náklady STS. Tím stát na jedné straně přímo působí na tvorbu hrubé zemědělské produkce a na druhé straně snižuje fond úhrady JZD.

Nejvhodnějším ukazatelem pro zkoumání podílu státního a družstevního vlastnictví na základních výrobních fondech JZD je ukazatel hodnotový. Musíme si však být vědomi nedostatků při ocenění základních fondů v JZD (velký podíl starých fondů, nesprávné ocenění apod.). Tato skutečnost způsobuje, že jejich podíl je poněkud snížen. Hodnota základních výrobních fondů JZD i STS v letech 1952—1955 na okrese Praha-sever představovala (základní výrobní fondy v propočtu na jeden hektar zemědělské půdy) 3132 Kčs, 3219 Kčs, 3838 Kčs a 4953 Kčs. Z toho na základní fondy STS Dolní Chabry připadalo 33,4 % až 40,6 %. Vyloučíme-li ze souhrnu hodnoty základních výrobních fondů hodnotu základního stáda a staveb JZD, pak na celkové hodnotě strojů a nářadí se podíl STS zvýšil na 65,0 %—69,3 %.

Hodnotové ukazatele bychom mohli doplnit ukazateli fyzickými, udávajícími vzájemné poměry mezi jednotlivými zemědělskými stroji. Podle údajů ke konci roku 1955 byl na okrese Praha-sever tento stav nejdůležitějších zemědělských strojů (první údaj JZD, druhý STS): traktory 34 — 71, kombajny obilní 0 — 7, nákladní auta 11 — 3, elektromotory 128 — 38, výbušné motory 29 — 4, sečí stroje 72 — 57, zrnomety 19 — 9 atd.

JZD a STS mají podstatně odlišnou strukturu energetické základny. Vyplyvá to z rozdílného zaměření družstevních a státních mechanizačních prostředků ve výrobním procesu v JZD. Tak z celkové efektivní výkonnosti 3416 KS v JZD připadá na traktory 24,0 %, na elektromotory 37,4 %, nákladní auta 22,5 %, koně 5,4 % a ostatní 10,7 %; u STS z celkové efektivní výkonnosti 4099 KS připadá na traktory 55,8 %, elektromotory 13,1 %, lokomobily 10,2 % a zbytek na výbušné motory, nákladní auta a kombajny.

K základním výrobním fondům JZD patří stavby, základní stádo, stroje a dopravní prostředky, nářadí, přístroje, zařízení a trvalé porosty. Novější klasifikace rozlišuje základní stádo a tažná zvířata. Poměr mezi jednotlivými složkami základních výrobních fondů JZD, vyjádřený v hodnotových ukazatelích, je velmi relativní a v současné době se zde projevují nedostatky evidence JZD. V procesu vývoje se tyto poměry mění. K největším změnám dochází u staveb a na druhém místě u strojů. Souvisí to jak s růstem, tak také s oceněním nových a starých základních výrobních fondů. Proto u staveb i strojů je růst v peněžním vyjádření daleko rychlejší než růst fyzický. Nejsprávnější představu o struktuře základních výrobních fondů by nám poskytly údaje, opírající se o pořizovací hodnotu všech druhů základních výrobních fondů.

I. Struktura základních výrobních fondů JZD okresu Praha-sever v %

Druh	1952	1953	1954	1955
Stavby	21,6	32,9	32,8	39,7
Základní stádo	47,8	41,4	39,9	32,7
Stroje a dopravní prostředky	21,8	18,0	19,9	20,3
Nářadí, přístroje	8,4	7,3	7,1	7,0
Trvalé porosty	0,4	0,4	0,3	0,3
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Je třeba dodat, že i trvalé porosty jsou poněkud podhodnoceny a jejich podíl neodpovídá skutečnému podílu ve struktuře základních výrobních fondů. Rychle se zvyšuje podíl staveb i strojů. Dá se očekávat, že po uskutečnění investiční výstavby vzroste podíl staveb na 60–70 % hodnoty základních výrobních fondů.

Jednotlivé složky základních fondů nemají stejný význam pro zvyšování zemědělské produkce ani pro zvyšování produktivity práce. Nejeftektivnější a aktivně působící částí základních fondů v zemědělském podniku je základní stádo a stroje. Základní stádo bezprostředně ovlivňuje úroveň živočišné výroby; zemědělské stroje jsou pak nejučinnější složkou základních fondů z hlediska zvyšování produktivity zemědělské práce. Proto by bylo žádoucí, aby struktura základních fondů se vyvíjela ve směru zvyšování podílu těchto složek.

Proces prosté reprodukce

Charakteristickým rysem základních výrobních fondů je to, že ve výrobním procesu se opotřebovávají postupně a že s mírou svého opotřebení přenášejí hodnotu na nově vytvořenou produkci. Strádání prostředků, odpovídajících míře opotřebení základních výrobních fondů, je obsahem prosté reprodukce a uskutečňuje

se prostřednictvím odpisového fondu. Prostá reprodukce je předpokladem rozšířené reprodukce.

Prostá, respektive rozšířená reprodukce, nespočívá pouze v tom, že příštího výrobního cyklu se účastní stejné, případně větší množství základních výrobních fondů, vyjádřené ve fyzických jednotkách. Jedná se o to, aby fond úhrady v jednotlivých zemědělských podnicích, respektive přiděl nedělitelnému fondu, byl zvýšen o částky, odpovídající opotřebované hodnotě základních výrobních fondů. Tyto prostředky JZD potřebuje nutně k tomu, aby mohlo opatřit nové základní výrobní fondy, jež mají nahradit fondy vyřazené ve zkoumaném roce. Na příklad JZD „X“ má jeden traktor, jehož doba životnosti činí deset let. Traktor každoročně přenáší jednu desetinu své hodnoty na produkci JZD. Aby probíhala prostá reprodukce tohoto základního výrobního fondu, musí JZD rok co rok přidělovat do nedělitelného fondu mj. částku, rovnající se jedné desetiné pořizovací hodnoty traktoru. JZD může tyto prostředky spotřebovat pro obnovu dosavadních výrobních fondů, ale také každým rokem nemusí. Tato skutečnost není zde rozhodující. Pro průběh prosté reprodukce základních výrobních fondů tedy nestačí mít k dispozici stejné fyzické množství základních výrobních fondů, nýbrž také hodnotu, rovnající se ročnímu opotřebování základních výrobních fondů.

Odlišnost prosté a rozšířené reprodukce spočívá tedy nejen v rozdílném tempu vývoje fyzického množství základních výrobních fondů, nýbrž také ve zdrojích jejich úhrady. Zatímco zdrojem obnovy základních výrobních fondů při prosté reprodukci je část hodnoty výrobku, představující minulou práci, je zdrojem rozšířené reprodukce základních výrobních fondů nadvýrobek, představující čistý důchod.

Základními otázkami prosté reprodukce je tedy zkoumání výše ročního opotřebování a té části hrubé produkce JZD, která má uhradit potřeby prosté reprodukce základních výrobních fondů. S tím souvisí celá řada dalších činitelů, majících vliv na stanovení výše odpisového fondu, na určení skutečných zdrojů prosté a rozšířené reprodukce apod. Proto také i v této části se budeme nejprve zabývat činiteli, kteří určují rozsah každoročního opotřebování a tím také výši odpisového fondu. Tyto otázky v naší zemědělské ekonomice nejsou důkladněji rozpracovány a jsou na ně také rozdílná hlediska.

Na výši ročního odpisového fondu v JZD, právě tak jako u všech výrobních podniků, mají vliv tyto okolnosti:

1. pořizovací hodnota základních výrobních fondů,
2. náklady na generální opravy,
3. doba životnosti,
4. hodnota vyřazených výrobních fondů.

Výše odpisového fondu se určuje jako procento z pořizovací hodnoty, přičemž se berou v úvahu náklady na generální opravy a doba životnosti. Čím je delší doba životnosti — za předpokladu stejné pořizovací hodnoty a ostatních činitelů — tím je nižší odpisový fond. Naopak, se zkracováním doby životnosti, odpisový fond vzrůstá. Podobný vliv mají i náklady na generální opravy. Je všeobecně známo, že nejen v našich JZD, ale ani v sovětských kolchozech se tyto otázky zatím nesledují a podobným způsobem nezkoumají a teprve postupně se zaváděním kategorie vlastních nákladů budou muset být postupně řešeny. Proto se při našem rozboru opíráme o zkušenosti státních podniků a všeobecně platící teoretické zásady ekonomické vědy.

Znalost pořizovací hodnoty základních výrobních fondů je základním předpokladem pro stanovení výše odpisového fondu. Základní výrobní fondy mohou být vedeny v několika cenách, odrážejících různou hodnotu: pořizovací hodnotu,

reprodukční hodnotu, pořizovací nebo reprodukční hodnotu, sniženou o vyšší opotřebení. Ve státních průmyslových podnicích se provádí generální inventarizace, kdy původní pořizovací hodnota se převádí na hodnotu reprodukční. To má vliv na stanovení výše odpisového fondu. Velká část staveb, strojů a nářadí, které v dnešní době představují velkou většinu základních výrobních fondů JZD, jsou převzaty od členů, respektive jsou JZD přiděleny jako konfiskáty z vlastnictví některých velkých rolníků a statkářů. Tyto stavby mají být oceněny podle jednotných směrnic. Hodnota takto získaná by měla představovat reprodukční hodnotu, sniženou o opotřebení. Rozdíly se prohlubují ještě tím, že např. stavby, přidělené družstvům národními výbory, JZD v mnohých případech vůbec neocenují z obavy, aby jednou nemusela tyto stavby splácet. Obdobná situace je i u strojů. Pokud se jedná o nově pořízené základní výrobní fondy, pak tyto podle dnešního systému evidence jsou stále vedeny v bilancích v původní pořizovací hodnotě. Bilanční hodnota staveb, strojů a nářadí u JZD bude tedy tím větší, čím větší podíl připadá na výrobní fondy nové, a nižší na staré. To jsou příčiny, proč na příklad hodnota staveb v propočtu na jeden hektar zemědělské půdy v námi zkoumaných JZD je tak podstatně rozdílná a proč mezi krajními případy dosahuje více než desetinásobného rozdílu. Tak v JZD Vodochody připadalo na jeden hektar zemědělské půdy v průměru let 1952—1955 na hodnotu staveb Kčs 139,02, v JZD Zdiby Kčs 198,73, v JZD Málsovice Kčs 192,28 a v JZD Bořanovice 230 Kčs. Naopak např. Dolní Chabry Kčs 1133,20, JZD Báňš Kčs 1181,62, JZD Veleň Kčs 1435,95 a Klecany 2297 Kčs na jeden hektar zemědělské půdy. Tyto rozdíly jsou ovlivněny nejen poměrem starých a nových staveb, ale i ostatními, již uvedenými okolnostmi. U strojů jsou tyto rozdíly poněkud nižší; jsou JZD, u nichž hodnota strojů na jeden hektar zemědělské půdy činí kolem 300 Kčs a u některých více než 1000 Kčs.

Rozdíly, pokud se jedná o fyzické množství staveb (kapacita staveb) a strojů, zdaleka nejsou tak veliké, jak se jeví u bilanční hodnoty. Má-li zemědělská ekonomika v tomto oboru posloužit družstevní praxi, musí určit takovou metodu pro výpočet odpisového fondu, která by byla použitelná a správná pro každé JZD. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze při rozpracování otázek reprodukce základních výrobních fondů si byl vědom toho, že základní výrobní fondy v JZD jsou poněkud podhodnoceny, a proto navrhuje zvýšit procento odpisu — např. u staveb z 1,90 % na 2,08 %. Podle našeho názoru však nestačí určit pro potřeby JZD jen procento odpisů z bilanční hodnoty.

Problém tkví ve stanovení původní, respektive reprodukční hodnoty základních výrobních fondů. Potom, na základě doby životnosti, je možné stanovit poměrně přesnou vyšší roční opotřebení. Proto při vlastním výpočtu ročního opotřebení u staveb, strojů a nářadí jsme postupovali podle všeobecně platných zásad ekonomické teorie. Tento způsob je značně pracný, avšak podle našeho názoru také daleko přesnější a pro potřeby každého JZD, za současného stavu evidence, jedině použitelný, chceme-li ovšem, aby vlastní náklady družstevní velkovýroby zahrnovaly takovou část přenesené hodnoty základních výrobních fondů, jaká odpovídá jejich každoročnímu opotřebení.

Při konkrétních výpočtech ročního opotřebení jsme se snažili zjistit u všech základních fondů, kromě základního stáda, jejich reprodukční hodnotu a na základě nákladů na generální opravy a doby životnosti zjistit vyšší hodnoty, představující roční opotřebení. U staveb bylo postupováno nepřímou metodou, tj. na základě vztahu mezi kapacitou staveb a množstvím hospodářských zvířat. Tento postup byl vyvolán značným množstvím zkoumaných objektů. U strojů, dopravních prostředků a nářadí bylo nutno postupovat podle inventárních soupisů a

u starých výrobních prostředků stanovit jejich reprodukční hodnotu na základě jejich původní výkonnosti, kapacity apod. Jestliže se jednalo např. o traktor, který se dnes již nevyrábí, respektive, který není k dostání na trhu, pak jeho reprodukční hodnota byla stanovena jako současná pořizovací hodnota traktoru o stejné výkonnosti.

Doba životnosti je určena na základě dlouhodobých zkušeností. Stanovená doba životnosti však předpokládá normální provozní podmínky, tj. vykonávání běžných i generálních oprav. Fyzické opotřebování základních fondů je způsobeno vlivem pracovního procesu i vlivem přírodních podmínek. Doba životnosti má proto důležitý vliv na ekonomickou stránku činnosti zemědělského podniku. Není lhostejné, zda prostředky vložené do základních výrobních fondů se nám vrátí za osm až deset let, nebo za padesát let.

S dobou životnosti úzce souvisí otázka morálního opotřebování základních výrobních fondů. Čím delší je doba životnosti, tím je větší nebezpečí jejich morálního opotřebování. Morální opotřebování základních výrobních fondů, jak známo, je podmíněno dvěma hlavními příčinami. Za prvé je to růst produktivity práce v odvětvích, vyrábějících základní výrobní fondy. Užité hodnota se nijak nesnižuje (první forma morálního opotřebování). Klesá pouze hodnota. Jestliže nové stroje a ostatní základní výrobní fondy jsou dokonalejší než dosavadní stroje, mají větší výkonnost a univerzálnější použití, pak u dosavadních dochází k poklesu jejich hodnoty a také užité hodnoty. To je tzv. druhá forma morálního opotřebování. Morální opotřebování může mít vliv na stanovení ročních odpisů, na předčasné vyřazení výrobních fondů z výrobního procesu a podobně.

Na základě uvedených činitelů je pak možné vypočítat průměrnou normu amortizace (v procentech k původní hodnotě základních výrobních fondů) podle tohoto vzorce:

$$Na = \frac{(F + Go - Z) \cdot 100}{D \cdot F}$$

přičemž:

- Na = průměrná roční norma amortizace
- F = pořizovací (reprodukční) hodnota
- Go = náklady na generální opravy
- Z = zbytková hodnota fondů v době jejich vyřazení
- D = doba životnosti.

Uskutečnění procesu prosté reprodukce základních výrobních fondů v JZD vyžaduje, aby JZD dotovalo nedělitelný fond takovou částkou, která by se rovnala hodnotě ročního opotřebování základních výrobních fondů. Máme zde na mysli proces reprodukce, který se uskutečňuje z vlastních zdrojů družstva.

Úloha odpisového fondu (nedělitelného fondu v JZD) se však neomezuje jen na obnovu základních fondů, nýbrž částečně a dočasně může sloužit i jako zdroj akumulace. Stává se to tehdy, jestliže odpisy se vypočítávají z původní pořizovací hodnoty a jestliže se počítá s určitými, předem stanovenými náklady na generální opravy; technický pokrok vede k poklesu hodnoty nově pořízených základních výrobních fondů i k poklesu nákladů na generální opravy. K dočasnému použití odpisů na akumulaci může dojít za předpokladu, jestliže reprodukční hodnota vyřazovaných výrobních fondů je nižší než roční odpisy. Druhý případ je v ekonomice JZD celkem běžným zjevem. Ekonomická povaha odpisového fondu se tím nemění — zůstává nadále hodnotou minulé práce a nestává se, jak to tvrdí někteří ekonomové, čistým duchodem JZD.

Úlohu odpisového fondu v JZD obstarává fond nedělitelný. Jak známo, nedělitelný fond má několik zdrojů svého růstu. Nejdůležitějším jsou peněžní přídělky; kromě toho je zde ještě přírůstek investic a zvířat. Na první pohled oba přírůstky představují formu čistého důchodu JZD, tj. formu produktu, vytvořeného prací družstevníků pro společnost. Máme však za to, že v JZD nemůže být vytvořen produkt pro společnost (pro skupinové vlastnictví), není-li plně uhrazena hodnota minulé práce základních výrobních fondů. Jelikož reprodukce základního stáda (kromě tažných zvířat) probíhá jinak (v podstatě v naturální formě, uvnitř zemědělského podniku), nebude tedy v dalším rozboru přírůstek zvířat brán jako zdroj prosté reprodukce.

Poměr mezi opotřebením základních výrobních fondů v JZD na okrese Praha-sever a vlastními zdroji jejich úhrady v letech 1952–1955 se vyvíjel takto (tab. II).

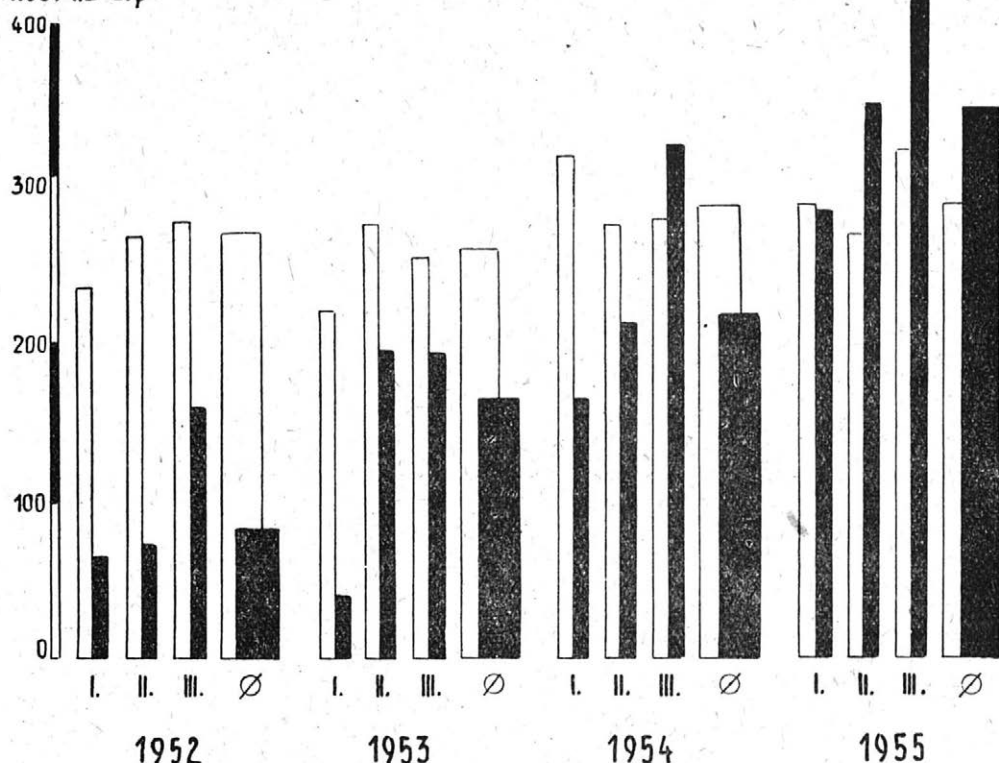
II. Srovnání hodnoty ročního opotřebením základních výrobních fondů a zdrojů jejich prosté reprodukce (v Kčs na jeden hektar zemědělské půdy)

Ukazatelé	1952	1953	1954	1955
Opotřebení:				
stávy	102,3	113,9	123,1	122,5
stroje a dopravní prostředky	98,9	88,1	93,6	98,2
nářadí	20,9	18,5	19,2	18,7
tažná zvířata	49,8	45,0	50,3	47,1
Celkem	271,9	265,5	286,2	286,5
Úhrada:				
peněž. příděl nedělit. fondu	72,7	161,2	215,3	325,0
přírůstek investic	6,3	6,0	4,4	21,6
Celkem	79,0	176,2	219,7	346,6
Rozdíl mezi opotřebením a úhradou (±)	-192,9	-98,3	-66,5	+60,1
Procento úhrady	29,0	62,9	76,7	120,9

Jak z tabulky II vyplývá, v průběhu let 1952–1955 pouze v jednom roce vlastní zdroje reprodukce plně kryly potřebu a byly zdrojem rozšířené reprodukce, kdežto v prvních třech zkoumaných letech zdaleka nekryly ani potřeby prosté reprodukce. V průměru všech zkoumaných let bylo opotřebení kryto z necelých tří čtvrtin. Hlavní příčinu musíme hledat v nedostatečném přidělu nedělitelnému fondu, který představuje podstatnou část zdrojů prosté i rozšířené reprodukce. Je možno říci, že tento stav je typický pro první období existence všech JZD. Nedostatků ve výrobním procesu a v hospodárnosti se nakonec odrážejí v peněžních důchodech. Jestliže má být splněn požadavek minimálních osobních důchodů a zajištěn jejich růst, pak mnohá JZD dotují nedělitelný fond minimální částkou. Nepřihlížíme-li tedy k oběžným výrobním fondům, pak čistý důchod JZD se v tomto případě omezuje na částky postoupené centralizovanému čistému důchodu státu.

Vlastní zdroje přidělu nedělitelnému fondu v letech 1952–1954 a přírůstky investic zdaleka nestačily ani na úhradu ročního opotřebením. Zbývá proto vysvětlit vývoj peněžních přídělů nedělitelnému fondu, které na příklad v roce 1952

Kčs/ha z.ř.

OPOTŘEBENÍ PŘÍDEL NF A PŘÍRUSTEK INVESTIC

1. Poměr mezi opotřebením a vlastními zdroji reprodukce základních výrobních fondů JZD okresu Praha-sever

na jeden hektar zemědělské půdy včetně přírůstku investic činily 79 Kčs a v roce 1955 již Kčs 346,60. Absolutní výše přídelu do nedělitelného fondu je závislá na hrubé zemědělské produkci, na podílu tržní produkce z hrubé produkce a z toho vyplývajících peněžních důchodů, na výši peněžních materiálových nákladů a na výši osobních důchodů. Všichni tito činitelé souvisí s otázkou organizačně hospodářského upevnění JZD. Jedním z nejdůležitějších ukazatelů organizačně hospodářského upevnění JZD je ukazatel hrubé zemědělské produkce a ukazatel poměru fondu úhrady k hrubému důchodu JZD. Je proto nesporné, že každoroční vzrůst přídelu nedělitelnému fondu je příznivým ukazatelem vývoje a upevňování JZD. Zkoumejme proto vývoj alespoň některých ukazatelů, majících vliv na přídel nedělitelnosti fondu (tab. III).

Z tabulky III je zřejmé, že na růst peněžních přídelů nedělitelnému fondu měla vliv tržní produkce i cenovými opatřeními, z let 1953–1954 ovlivněné peněžní důchody družstva.

Posuzujeme-li přídel nedělitelnému fondu z hlediska požadavků vzorových stanov, pak teprve v roce 1955 byl splněn požadavek minimálního přídelu. V předcházejících letech zůstaly přídel pod touto hranicí.

Jestliže se díváme na nedělitelný fond pouze z hlediska zajištění prosté a rozšířené reprodukce základních výrobních fondů a z tohoto hlediska také posuzu-

III. Vývoj tržní produkce, celkových peněžních důchodů, materiálových peněžních nákladů a přidělů nedělitelnému fondu v JZD okresu Praha-sever v procentech

Ukazatelé	1952	1953	1954	1955
Tržní produkce (ve stálých cenách)	100,0	105,6	98,7	126,4
Peněžní důchod celkem	100,0	120,2	126,2	163,2
Peněžní materiální náklady	100,0	107,0	106,4	127,6
Čisté peněžní důchody	100,0	139,3	154,6	214,4
Příděl NF	100,0	221,7	296,1	447,0
Podíl NF na čistých peněžních důchodech	6,3	10,0	12,1	13,2
Podíl NF na celk. peněžních důchodech	2,6	4,7	6,1	7,1

jeme určování výše přidělů (v procentech z celkových peněžních důchodů), pak rozhodně tato forma má své nedostatky. Stejně procento přidělu nedělitelnému fondu z rozdílných částek celkových peněžních důchodů bude znamenat i velmi rozdílný přiděl nedělitelnému fondu. Tak sedm procent z celkových peněžních důchodů může znamenat v některém případě i necelou úhradu prosté reprodukce, kdežto v jiném případě může sloužit částečně i jako zdroj rozšířené reprodukce. Při kritice této formy není často přihlíženo i k druhé stránce věci; že totiž v prvních letech existence JZD se musí dbát na výši osobních důchodů družstevníků, které nakonec mají velký vliv na proces organizačně hospodářského upevnování JZD. Náklady na úhradu opotřebování základních výrobních fondů tím, že jsou vyňaty z ostatních materiálových nákladů, umožňují zvyšovat osobní důchod právě na úkor snižování přidělu nedělitelnému fondu. Jako přechodný zjev to nelze považovat za nesprávné, ale nemůže to být jev trvalý. Podle našeho názoru je výhodou, že zvláštnost obratu základních výrobních fondů umožňuje JZD v prvních letech existence zvyšovat osobní důchod družstevníků nad hodnotu produktu, vytvořeného prací pro sebe. Zdá se, že tento moment je pro upevnění JZD jedním z nejúčinnějších. Závisí to především na vztahu družstevníků k společnému hospodářství, na jejich pracovní aktivitě apod. Je ovšem chybou, jestliže tato možnost — přípustná v prvních letech — se stává zásadou a přiděly nedělitelnému fondu i v JZD s dobrými hospodářskými výsledky jsou snižovány na úkor osobních důchodů družstevníků.

Reprodukce základního stáda je speciálním problémem. Typickým pro zemědělské závody je to, že úbytky ze základního stáda doplňují vlastním příchovem, i když část základního stáda doplňují nákupem. Proto by bylo správné, aby při určování potřeby přidělů nedělitelnému fondu se počítalo i s touto potřebou.

Proces rozšířené reprodukce

Jestliže zdrojem prosté reprodukce základních výrobních fondů je přenesená hodnota, tj. část hodnoty činných základních výrobních fondů, realizovaná prodejem zemědělských výrobků, pak vlastním zdrojem rozšířené reprodukce základních výrobních fondů JZD je část čistého důchodu JZD, tvořící část fondu vnitrodružstevní akumulace.

Vztahy mezi fondem vnitrodružstevní akumulace (části pro základní výrobní fondy) a rozšířenou reprodukcí základních výrobních fondů nejsou vždy přímo úměrné v tom smyslu, že s růstem základních výrobních fondů dochází

ke stejnému růstu vnitrodružstevní akumulace a opačně. Vyplývá to z toho, že na rozšířené reprodukci základních výrobních fondů JZD se podílejí jak vlastní zdroje, tak i zdroje státu. Může proto docházet k fyzickému i hodnotovému růstu základních výrobních fondů, aniž by docházelo k růstu vnitrodružstevní akumulace; na druhé straně může docházet k růstu vnitrodružstevní akumulace, aniž by docházelo k růstu základních výrobních fondů. Zdroje rozšířené reprodukce základních výrobních fondů JZD bychom mohli zahrnout do těchto skupin:

- a) čistý důchod JZD,
- b) státní zdroje,
- c) přínosy členů, jež představují hodnotu základních výrobních prostředků bývalých drobných výrobců,
- d) jiné zdroje — např. majetek vyvlastněný statkářům, kulakům atd.

Čistý důchod JZD, sloužící rozšířené reprodukci základních výrobních fondů, představuje hodnotu produktu vytvořeného prací pro společnost, sníženou o příspěvek centralizovanému čistému důchodu státu a o části, představující přírůstek oběžných výrobních fondů a fondů společenské spotřeby. Objevuje se jak ve formě peněžní, tak i ve formě naturální. Peněžní formu tvoří přiděly nedělitelnému fondu. Ty se skládají ze dvou částí: ze splátky investičních úvěrů a ze zbytku přidělu. Mluvíme-li o vnitrodružstevní akumulaci v peněžní formě, pak musíme brát celý příděl nedělitelnému fondu jako celek, tj. jak splátky, tak i zbytek přidělu. Samozřejmě, že akumulaci netvoří celý příděl, nýbrž jen ta jeho část, která převyšuje opotřebení základních výrobních fondů. Mluvíme-li v této části o přídělu nedělitelnému fondu jako o akumulaci, pak máme na zřeteli pouze tuto část. Nelze proto tvrdit, že splátky investičních úvěrů představují vždy jen akumulaci proto, že sloužily k rozšíření základních výrobních fondů. Rozhodující okolností pro určení jejich charakteru je to, zda představují přenesenou hodnotu minulé práce nebo zda jsou čistým důchodem JZD. Všeobecně však platí, že ve výrobním podniku nemohl být vytvořen čistý důchod, jestliže nebyly uhrazeny náklady minulé práce. Zbytek přidělu a splátky investičních úvěrů přesto, že představují vnitrodružstevní akumulaci, v procesu rozšířené reprodukce základních výrobních fondů hrají rozdílnou úlohu. Jestliže JZD z částek určených nedělitelnému fondu splácí investiční úvěry, pak hodnota jeho základních výrobních fondů se nezvýší. To však znamená, že JZD si již dříve pořídilo základní výrobní fondy z cizích zdrojů a že tyto prostředky musí postupně splácet. Někteří naši ekonomové tento moment nerozlišují. Polský ekonom M. K w i e c i e ŋ s k i v této souvislosti mluví o rozšířené reprodukci čistého majetku družstva. Z této skutečnosti vyplývá i rozdíl v tempu růstu hodnoty základních výrobních fondů na straně jedné a růstu vnitrodružstevní akumulace na straně druhé.

Druhá část čistého důchodu JZD je vytvořena ve formě naturální, ve formě přírůstku zvířat a investic. V době, kdy JZD si doplňují základní stádo, a především v době investiční výstavby svépomocí, mají tyto zdroje v procesu rozšířené reprodukce základních výrobních prostředků velmi důležitou úlohu. Přírůstky investic z ekonomického hlediska představují nově vytvořenou hodnotu v naturální formě základních výrobních fondů. Tato hodnota při výpočtu družstevního produktu je v něm zahrnuta. Svou naturální formou je však určena přímo na rozšíření základních výrobních fondů, ale nemůže být v procesu rozdělení družstevního produktu určena na zvýšení osobního důchodu. Zdrojem nově vytvořené hodnoty investic je práce pro sebe a práce pro společnost. Hodnota práce pro sebe u družstevníků, pracujících při výstavbě, respektive adaptacích, se ovšem nehradí z hodnoty stavby, nýbrž z jiných zdrojů. Jestliže tyto důchody plynou z rostlinné a živočišné výroby, jež jsou výsledkem práce jiných družstevníků, pak

to znamená, že přírůstek investic jako čistý důchod JZD je výsledkem práce pro společnost všech družstevníků. Kdyby však družstevníci, pracující na výstavbě, byli odměňováni z jiných zdrojů než ostatní družstevníci, např. z investičních úvěrů nebo z nedělitelného fondu, pak je jasné, že hodnota produktu pro sebe, vytvořená těmito družstevníky, se nemůže v příslušném roce stát akumulací.

Družstevníci, pracující při investiční výstavbě, mohou být odměněni jak z nedělitelného fondu, respektive investičního úvěru, tak i z běžných příjmů družstva. Z tohoto hlediska není proto správné posuzovat reprodukční proces jen podle peněžních přidělů nedělitelnému fondu. Je třeba zkoumat, zda příslušné JZD neodměnilo družstevníky, pracující při výstavbě, z příjmů rostlinné a živočišné výroby, tzn. „na úkor“ ostatních družstevníků. Je to vlastně totéž, jako kdyby JZD tyto prostředky přidělilo nedělitelnému fondu a z toho pak vyplácelo družstevníky, pracující při výstavbě. Obdobná situace je i u sovětských kolchozů. Podle usnesení ÚV KSSS z roku 1956 mohou kolchozy snížit přiděly nedělitelnému fondu o částky, odpovídající výši osobních důchodů kolchozníků, pracujících při výstavbě.

Další naturální formou akumulace v JZD je přírůstek zvířat. Problematika je obdobná jako u přírůstu investic. Evidenční způsob sledování tohoto přírůstu však neodpovídá požadavkům ekonomické teorie, protože směšuje přírůstky základního stáda spolu s přírůsty ostatních zvířat. Tím se stává, že zdroje nedělitelného fondu jsou o něco vyšší než hodnota základních výrobních fondů.

Jednou ze zvláštností družstevní ekonomiky je účast státu na rozšířené reprodukci JZD. Bez jeho účasti by JZD potřebovala velmi dlouhou dobu na to, aby si pořídila vlastní základní výrobní fondy. Formou, jíž stát přispívá na rozšířenou reprodukci základních výrobních fondů, je investiční úvěr, subvence a dary. Stát pomáhá vzniku a rozvoji socialistických vztahů na vesnici. Vznik, rozšiřování a upevňování socialistického výrobního způsobu cestou sdružování drobných rolnických hospodářství si vyžaduje od společnosti nejen politickou, nýbrž také hospodářskou pomoc.

Státní zdroje v prvních letech existence JZD často tvoří podstatnou část zdrojů rozšířené reprodukce základních výrobních fondů. Vlastní zdroje JZD stačí krýt jen roční opotřebení základních výrobních fondů, a i když se účastní rozšířené reprodukce těchto fondů, pak nikoli jako čistý důchod JZD, nýbrž jako dočasně volná část fondu úhrady.

O účasti cizích zdrojů na rozšířené reprodukci svědčí značné rozdíly mezi ročním přírůstkem hodnoty základních výrobních fondů a ročním přírůstkem nedělitelného fondu, jakožto vlastním zdrojem reprodukce. Rozdíl mezi těmito dvěma veličinami se jeví takto (včetně hodnoty základního stáda a včetně hodnoty přírůstu zvířat; první údaj — přírůstek hodnoty základních výrobních fondů, druhý údaj — nedělitelný fond): 1953: 238,3 — 169,2; 1954: 457,9 — 229,5; 1955: 600,4 — 348,1 Kčs na jeden hektar zemědělské půdy.

Podstatnou část investičních úvěrů získala JZD okresu Praha-sever již v prvních letech své činnosti. Tak již v roce 1952 připadalo na jeden hektar zemědělské půdy v průměru za všechna JZD 967 Kčs investičních úvěrů, v roce 1953: 1010 Kčs, v roce 1954: 1094 Kčs a v roce 1955: 1367 Kčs. Za období do konce roku 1955 připadalo na stavby z celkových investičních úvěrů 39,6 %, na základní stádo 20,5 %, na mladá zvířata 24,0 % a na stroje, dopravní prostředky a nářadí 15,9 %.

K ostatním zdrojům akumulace u základních výrobních fondů patří združstevněný majetek, členské podíly, investiční zápůjčky a konečně hodnota fondů, přidělených státem z konfiskátů (bývalé vlastnictví statkářů, kulaků apod.). Tyto

zdroje mají důležitou úlohu v období vzniku a rozšiřování členské základny JZD.

Úloha jednotlivých zdrojů reprodukce základních výrobních fondů se mění. Jestliže v prvních letech převládají zdroje cizí (především zdroje státu), pak v dalších letech získávají vlastní zdroje JZD stále větší váhu. Vytlačování cizích zdrojů vlastními zdroji je závislé na výsledcích hospodaření a na procesu hospodářsko-organizačního upevňování JZD. O úloze jednotlivých zdrojů základních výrobních fondů svědčí nejlépe rozbor podílu jednotlivých údajů na hodnotě základních výrobních fondů.

Struktura zdrojů základních výrobních fondů poskytuje přehled o několika otázkách ekonomiky JZD. V prvních letech ukazuje strukturu členské základny — dává přibližnou charakteristiku o sociálně ekonomické struktuře členské základny. Dále je to ukazatel podílu členských podílů a investičních zápůjček na celkové hodnotě základních výrobních fondů. Jestliže v JZD je mnoho středních rolníků, pak podíl členských podílů a investičních zápůjček bude značně vysoký. Naopak v JZD, jehož členskou základnu tvoří převážně zemědělská dělníci, kteří obyčejně dostali k dispozici zemědělské konfiskáty, je podíl těchto zdrojů nepatrný nebo téměř žádný. V našem případě je celá řada takových JZD.

IV. Stav a struktura zdrojů základních výrobních fondů za rok 1952 a 1955 v okrese Praha-sever

Ukazatelé	1952		1955	
	Kčs	%	Kčs	%
Nedělitelný fond:				
zdrůžstevněný majetek	79,50	3,1	76,80	1,9
peněžní přiděly	194,50	7,7	890,90	22,8
přírůstky zvířat	37,90	1,5	49,10	1,3
přírůstky investic	42,00	1,7	71,70	1,8
Subvence a dary	190,30	7,5	462,00	11,8
Členské podíly	22,10	1,0	26,50	0,7
Investiční zápůjčky	279,10	11,0	255,80	6,6
Investiční úvěry	967,40	38,3	1366,70	35,1
Dodavatelé investic	79,90	3,2	93,80	2,4
Závazky za přidělené majetkové podstaty	631,70	25,0	590,30	15,6
Zdroje celkem	2524,40	100,0	3883,60	100,0

Nejzřetelnější tendencí, která se projevuje u změny zdrojů základních výrobních fondů v průběhu čtyř sledovaných let, je značný absolutní i relativní vzestup vlastních zdrojů JZD, které jsou již výsledkem práce družstevníků. Je tomu tak u peněžních přidělů nedělitelnému fondu, jejichž absolutní přírůstek na jeden hektar zemědělské půdy představuje více než čtyřnásobek a relativní podíl vzrostl o více než třikrát. U subvencí a darů došlo k absolutnímu i relativnímu vzestupu, kdežto u investičních úvěrů došlo sice k určitému relativnímu poklesu, během uvedených let však absolutně vzrostly.

Poměr mezi vlastními zdroji rozšířené reprodukce základních výrobních fondů v JZD, zdroji státními a ostatními je závislý na řadě podmínek. Je ovlivňován absolutní potřebou (náklady na investiční výstavbu, náklady na nákup strojů), která je vyvolána především intenzitou výroby, vhodností některých staveb jednotlivě hospodařících rolníků pro družstevní velkovýrobu apod. V dalších letech hos-

podaření se poměr, mezi vlastními a státními zdroji JZD vyvíjí na základě výsledků jejich hospodaření. U dobře hospodařících družstev vzrůstá podíl vlastních zdrojů rychleji než u zaostávajících.

O tom, že družstva jsou v rozšířené reprodukci základních výrobních fondů závislá na státních zdrojích, svědčí náklady na úplnou výstavbu a vybavení základními fondy, vyjádřené v pořizovací hodnotě na jeden hektar zemědělské půdy. Tak v řepařské oblasti českých krajů činí pořizovací hodnota staveb na jeden hektar zemědělské půdy (podle našich výpočtů) 8851 Kčs, pořizovací hodnota strojů, dopravních prostředků a náradí 1135 Kčs, celkem 9986 Kčs.

Na základě přibližného vývoje nedělitelného fondu (vývoje tržní produkce a peněžních důchodů) a na základě potřeby prostředků by družstva mohla uskutečnit komplexní výstavbu zemědělských staveb a vybavit závod základními fondy až za 17–24 let. Toto období je jistě příliš dlouhé a družstva musí pořídit alespoň nejnutnější stavby a mechanizační prostředky v podstatně kratší době. Z toho důvodu se potřeba státních zdrojů v procesu rozšířené reprodukce základních výrobních fondů jeví jako objektivně nutná. Podmínky poskytování státních prostředků musí být takové, aby správně usměřňovaly proces rozdělení hrubé zemědělské produkce, především však, aby se v družstvech správně vyvíjel poměr mezi osobním důchodem družstevníků a částí fondu obnovy a akumulace.

Úlohu vlastních zdrojů reprodukce základních fondů v JZD zdůraznila vládní vyhláška o financování a kontrole investic a ostatních dlouhodobých potřeb JZD z prosince 1957. Úvěr se poskytuje především nově založeným družstvům, kdežto starším pouze v případech, že nutnou potřebu nemohou krýt z vlastních zdrojů. Stroje a zařízení se mají pořizovat zásadně z vlastních zdrojů a investiční úvěr se poskytuje pouze výjimečně. Velkou pravomoc mají ONV, které musí dbát na správnou dotaci nedělitelnému fondu, na správný vývoj proporce mezi osobním důchodem družstevníků a fondem úhrady a akumulace.

Činitelé, ovlivňující proces prosté a rozšířené reprodukce základních výrobních fondů JZD z vlastních zdrojů

Hlavním vlastním zdrojem reprodukce základních výrobních fondů v JZD je peněžní příděl nedělitelnému fondu.

Určité vztahy mezi tržní produkcí, peněžními důchody, čistými peněžními důchody a peněžními příděly nedělitelnému fondu byly vysvětleny ve vývoji let 1952–1955. Máme-li však dospět k hlubšímu prozkoumání závislosti — je třeba i v jednotlivých letech sledovat tyto vztahy. Základním třídícím znakem JZD v našem případě bude hrubá zemědělská produkce a čisté peněžní důchody jako základní příčiny, ovlivňující peněžní příděly nedělitelnému fondu.

Intervaly u třídícího znaku byly voleny tak, aby zhruba 50 % zkoumaných družstev připadalo na skupinu střední a po 25 % na krajní skupiny JZD (tab. V).

Jak ukazuje tabulka V, docházelo ve všech případech s růstem hrubé zemědělské produkce k růstu peněžních přídělů nedělitelnému fondu. Souvislost mezi uvedenými veličinami existuje zde pouze prostřednictvím tržní produkce a jí ovlivňovanými peněžními důchody.

Zkoumáme-li uvedenou závislost v průměru za leta 1952 až 1955, pak na první skupinu připadá 3629 Kčs hrubé zemědělské produkce a 143 Kčs přídělu nedělitelnému fondu na jeden hektar zemědělské půdy, na druhou skupinu

V. Závislost mezi výší hrubé zemědělské produkce a výší přidělu nedělitelnému fondu (v Kčs na jeden hektar zemědělské půdy) v JZD okresu Praha-sever

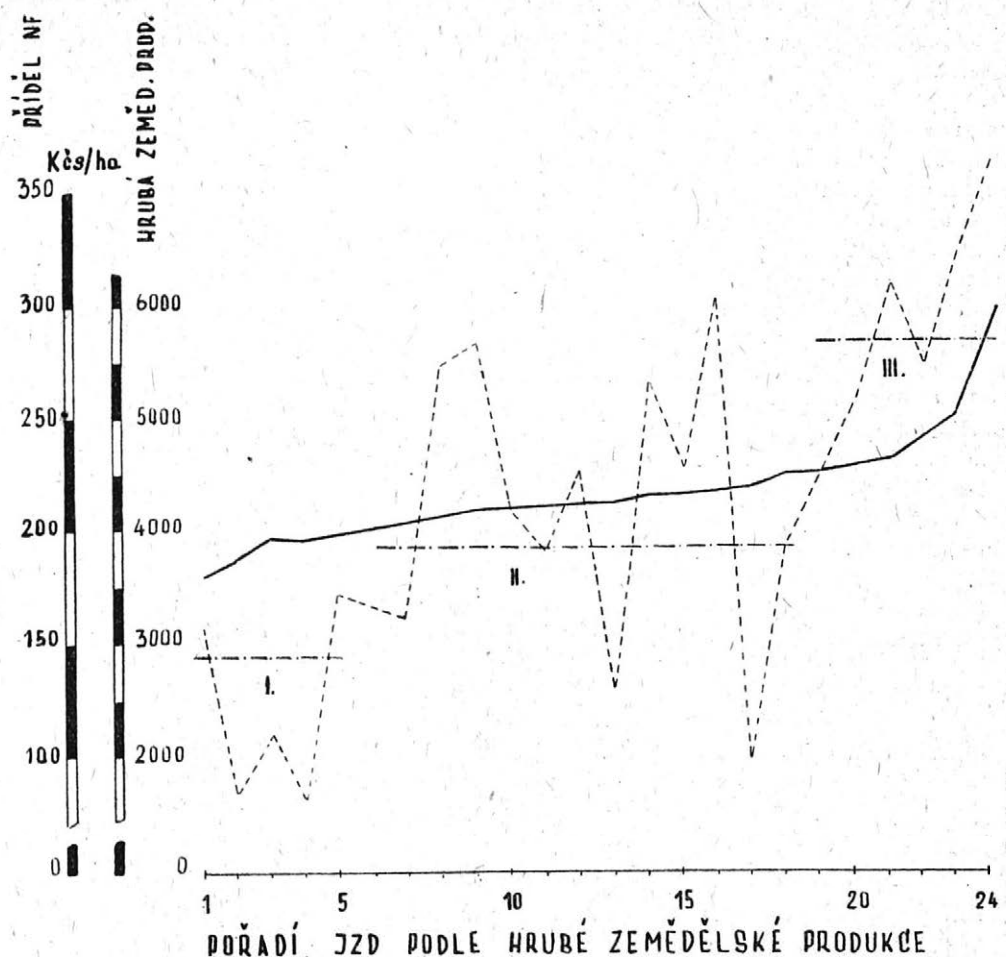
Rok	Skupina	Hrubá zemědělská produkce	Průměrná výše hrubé zemědělské produkce	Příděl nedělitelného fondu	Počet JZD
1952	I	do 3900	3469	57,5	4
	II	3901—4500	4175	62,3	12
	III	nad 4500	4726	150,9	5
1953	I	do 3700	3084	23,3	5
	II	3701—4800	4333	190,0	13
	III	nad 4800	4830	193,6	5
1954	I	do 3400	3277	164,5	5
	II	3401—4200	3713	205,3	13
	III	nad 4200	4354	305,0	6
1955	I	do 4600	4290	282,7	6
	II	4601—5700	5322	314,9	13
	III	nad 5700	5841	412,2	5

4296 Kčs, respektive 183 Kčs, a na třetí skupinu 4821 Kčs hrubé produkce a 285 Kčs přidělu nedělitelnému fondu. Bereme-li první skupinu za 100, pak index hrubé produkce představuje 100,0—118,3—132,8, kdežto index peněžních přidělů 100,0—128,0 a 199,0.

Příděl nedělitelnému fondu při rozdělování v JZD je bezprostředně závislý na čistém peněžním důchodu, představujícím celkové peněžní důchody, sní-

VI. Závislost čistých peněžních důchodů a přidělů nedělitelnému fondu (v Kčs na jeden hektar zemědělské půdy) u JZD okresu Praha-sever

Rok	Skupina JZD	Počet JZD	Čisté peněžní důchody	Průměrná výše čistého peněžního důchodu	Příděl nedělitelnému fondu
1952	I	5	do 800	466	41,9
	II	12	801—1600	1070	46,0
	III	4	nad 1600	2007	310,2
1953	I	6	do 800	615	31,3
	II	11	801—1700	1257	181,0
	III	6	nad 1700	1944	284,4
1954	I	6	do 1100	951	105,0
	II	12	1101—1900	1487	226,5
	III	6	nad 1900	2220	339,0
1955	I	6	do 1800	1444	285,7
	II	13	1801—2700	2040	307,4
	III	5	nad 2700	3280	429,5

2. Závislost přidělu nedělitelnému fondu a hrubé zemědělské produkce
(okres Praha-sever; průměr let 1952–55)

žené o materiální peněžní náklady. Tato skutečnost je vyvolána tím, že přiděl nedělitelnému fondu není tak samozřejmou záležitostí jako úhrada ostatních peněžních materiálových nákladů.

Podobně jako hrubá zemědělská produkce, tak i čisté peněžní důchody ovlivňují výši přidělu nedělitelnému fondu. Závislost mezi růstem čistých peněžních důchodů a růstem peněžních přidělů nedělitelnému fondu směrem od první k poslední skupině je jednoznačná. Můžeme tedy říci, že rozsah vnitrodružstevní akumulace i úhrada opotřebení základních výrobních fondů, které jsou z podstatné části závislé na přidělech nedělitelnému fondu, jsou závislé na hrubé zemědělské produkci a čistých peněžních důchodech (tab. VI).

Za průměry jednotlivých skupin JZD v peněžních přidělech nedělitelnému fondu se skrývají značné individuální rozdíly. Tento jev je vyvolán tou skutečností, že hrubá zemědělská produkce i čisté peněžní důchody nejsou jedinými činiteli, na nichž je nedělitelný fond závislý.

Rozdílná výše přídělů nedělitelnému fondu v jednotlivých skupinách má za následek, že i úhrada opotřebení základních výrobních fondů je kryta z vlastních zdrojů velmi rozdílným procentem. Tak v roce 1952 zdroje v první skupině JZD představovaly 26,8 % opotřebení a ve třetí skupině 56,4 %, v roce 1953 17,1 %, respektive 75,7 %, v roce 1954 52,3 %, respektive 114,4 % a v roce 1955 98,9 %, respektive 128,0 %. Jestliže tedy v průměru za všechna JZD okresu Praha-sever vlastní zdroje převyšovaly opotřebení až v roce 1955, tzn., že nedělitelný fond plnil částečně funkci akumulčního fondu teprve v posledním roce našeho výzkumu, pak u předních družstev bylo tomu tak již v roce 1954, kdežto u zaostávajících vlastní zdroje i v roce 1955 zhruba pouze kryly roční opotřebení. Rozdílné příděly nedělitelnému fondu u jednotlivých družstev se jeví i z hlediska požadavku vzorových stanov. U zaostávajících družstev nejenom že absolutní výše celkových peněžních důchodů byla nižší než u předních, nýbrž také procento přídělů z těchto důchodů bylo nižší. U zaostávajících a předních družstev vypadalo takto: 2,5 % — 4,2 % v roce 1952; 0,8 % — 5,1 % v roce 1953; 4,7 % 7,8 % v roce 1954 a 6,7 % — 7,2 % v roce 1955.

Rozdílné tempo růstu vlastních zdrojů reprodukce základních výrobních fondů má za následek, že se mění i struktura jejich zdrojů u jednotlivých skupin JZD. Tabulka VII představuje strukturu zdrojů u předních a zaostávajících JZD (v průměru za leta 1952—1955), podle stavu ke konci roku 1955. Tento stav odráží vývoj předcházejících let od doby jejich vzniku.

VII. Struktura zdrojů základních výrobních fondů podle skupin JZD ke konci roku 1955 v okrese Praha-sever

Zdroje	I. skupina JZD		III. skupina JZD	
	na jeden hektar zemědělské půdy			
	Kčs	%	Kčs	%
Združstevněný majetek	50,60	1,4	101,90	3,2
Peněžní přiděly nedělitel. fondu	484,00	13,5	1264,20	40,0
Přírůstky zvířat	41,90	1,1	76,60	2,4
Přírůstky investic	28,50	0,7	63,20	2,0
Subvence a dary	361,90	10,1	333,40	10,5
Členské podíly	43,70	1,2	26,10	0,8
Investiční zápůjčky	185,70	5,1	381,40	12,0
Investiční úvěry	2299,00	64,8	864,80	27,7
Dodavatelé investic	77,50	2,1	46,90	1,4
Zdroje celkem	3572,80	100,0	3158,50	100,0

Souhrn

Pokusili jsme se prozkoumat jednu stránku reprodukčního procesu v JZD, a to reprodukci základních výrobních fondů skupinového vlastnictví. Podkladem byl materiál z JZD okresu Praha-sever z let 1952—1955.

Základním předpokladem pro usměrňování reprodukčního procesu u základních výrobních fondů v JZD je správný výpočet ročního opotřebení. Pro tento účel nestačí bilanční hodnota základních fondů tak, jak se objevuje v současné

evidenci JZD. Při výpočtu ročního opotřebení se musí vycházet z pořizovací, resp. z reprodukční hodnoty základních fondů. Proto by bylo třeba stanovit takovou metodiku výpočtu ročního opotřebení základních fondů, která by nejlépe odpovídala uvedenému požadavku, současně byla jednoduchá a snadno použitelná v každém JZD.

Vlastním zdrojem obnovy základních výrobních fondů v JZD je nedělitelný fond. Družstvo zajišťuje prostou reprodukci svých základních výrobních fondů tehdy, jestliže souhrn peněžního přídelu nedělitelnému fondu a přírůstků investic se rovná výši ročního opotřebení. Dalším hlediskem pro posouzení přídelu nedělitelnému fondu, kromě článku vzorových stanov, by se měl stát ukazatel, vyjadřující poměr mezi hodnotou ročního opotřebení a hodnotou přírůstku nedělitelného fondu. Nedělitelný fond v JZD zastává funkci odpisového fondu (hodnota práce minulé) a také funkci akumulčního fondu (čistý důchod JZD, určený pro rozšířenou reprodukci základních fondů). Nedělitelný fond jako fond odpisový se může stát dočasně i zdrojem rozšířené reprodukce.

Kromě vlastních zdrojů JZD hrají důležitou roli v reprodukci základních fondů státní zdroje, poskytované JZD ve formě investičních a dlouhodobých úvěrů a ve formě subvencí a darů. Rozšířená a převážně i prostá reprodukce základních fondů v JZD okresu Praha-sever v letech 1952—1954 se uskutečňovala ze státních zdrojů. Je to jedna z forem pomoci, jíž socialistický stát přispívá k rozvoji a upevňování socialistických výrobních vztahů na vesnici. Vedení družstva i řídicí orgány však musí dbát o to, aby v družstvech, která dosahují dobrých hospodářských výsledků, byl správně usměrňován poměr mezi osobními důchody družstevníků na jedné straně a fondem úhrady a akumulace na straně druhé.

Rozšířená reprodukce základních výrobních fondů je jednou z nejdůležitějších podmínek rozšířené reprodukce hrubé zemědělské produkce, růstu hrubého důchodu JZD a růstu osobního důchodu družstevníků.

Základní formou zdroje prosté a rozšířené reprodukce základních výrobních fondů JZD je peněžní přídel nedělitelnému fondu. Proto také při zkoumání vlastních zdrojů je třeba se zaměřit na příčiny, které ovlivňují stav přídelu nedělitelnému fondu. Východí podmínkou je hrubá zemědělská produkce. Vztah mezi hrubou zemědělskou produkcí a přídelem nedělitelnému fondu existuje prostřednictvím tržní produkce a jí ovlivňovanými peněžními důchody. Při stejných celkových peněžních důchodech je přídel nedělitelnému fondu ovlivňován poměrem peněžních materiálových nákladů k celkovým peněžním důchodům. Proto byl také zkoumán vztah mezi čistými peněžními důchody a peněžními přídelemi. Rozbor plně potvrzuje uvedené závislosti — ať již byly zkoumány v průměru za všechna JZD okresu v časové řadě let 1952—1954 nebo mezipodnikovým rozbohem za jednotlivá leta, respektive v průměru let 1952—1955.

Воспроизводство основных производственных фондов в ЕСХК

Всесторонняя разработка вопроса о воспроизводстве основных производственных фондов как с точки зрения теории, так и с точки зрения нужд кооперативной практики, является важной задачей экономики сельского хозяйства. Определенная работа по этому вопросу была уже проведена работниками Научно-исследовательского института экономики сельского хозяйства в Праге. Решение данной проблемы поставило бы отчисления в неделимый фонд на уровень соответствующих требованиям экономической теории, позволило бы правильно устанавливать

отношения между личными доходами членов кооперативов и фондом накопления и возмещения, позволило бы правильно исчислять себестоимость кооперативной продукции и обосновать предоставление государственных кредитов кооперативам.

Настоящая статья опирается на материалы кооперативов района Прага-север за 1952—1955 гг. Исследовались состояние и структура фондов, касающихся кооперативной собственности, процесс их простого и расширенного воспроизводства и факторы, которые влияют на состояние внутренних ресурсов воспроизводства основных фондов.

Основные производственные фонды, находящиеся в собственности ЕСХК в 1952—1955 гг., составляли 60—66 % общей стоимости всех основных фондов ЕСХК и МТС. В 1955 г. наибольшая доля основных фондов приходилась на постройки — 39,7 %, на основное стадо — 32,7 %, на машины и транспортные средства — 20,3 %, на орудия и оборудования — 7,0 % и на многолетние культуры — 0,3 %.

Простое воспроизводство основных фондов состоит в их постоянном возобновлении до одного и того же уровня. Вследствие этого ЕСХК должны отчислять в неделимый фонд такую сумму (— если они должны осуществлять простое воспроизводство из собственных ресурсов —), которая соответствует годовому износу основных фондов. Неделимый фонд играет в ЕСХК как роль фонда амортизации, так и фонда накопления. До сих пор в ЕСХК не определяется размер годового износа, а размер отчислений в неделимый фонд определен Примерным уставом кооператива как доля общего денежного дохода (минимально 7 %). Учет ЕСХК до сих пор не содержит данных для правильного расчета износа основных фондов. Существующая балансовая стоимость основных фондов не соответствует как первоначальной стоимости, так и стоимости их воспроизводства. Поэтому решение вопроса воспроизводства основных фондов не обходится без правильной их оценки.

Основное стадо воспроизводится, по сути дела, внутри с.-х. предприятия. Поэтому за исключением тягла износ не учитывается.

В кооперативах района Прага-север было осуществлено в 1952—1955 гг. расширенное воспроизводство основных производственных фондов. В конце исследуемого периода кооперативы были значительно лучше оснащены основными фондами, чем в начале этого периода. Однако, источником расширенного воспроизводства являлись прежде всего государственные ресурсы, т. е. капитальные и долгосрочные кредиты и субвенции. Увеличение неделимого фонда, за исключением 1955 г., было ниже годового износа. Разница между возмещением и износом составляла: в 1952 г. — минус 192,90 кчс, в 1953 г. — минус 98,30 кчс, в 1954 г. — минус 66,50 кчс и в 1955 г. — плюс 60,10 кчс на 1 га с.-х. земли. Наоборот, увеличение стоимости основных фондов на 1 га с.-х. земли составляло в 1953 г. — 238 кчс, в 1954 г. — 458 кчс и в 1955 г. — 600 кчс. Следует, однако, отметить, что преобладающая часть неделимого фонда, представляющего собой оценку прошлого труда, временно служила также для расширенного воспроизводства.

В результате развития собственных ресурсов ЕСХК происходит изменение структуры стоимости основных фондов. Повышается доля неделимого фонда и понижается доля капитального кредита.

Отчисления в неделимый фонд зависят прежде всего от размера валовой с.-х. продукции и от чистого денежного дохода кооператива. Эти зависимости исследовались и их правильность проверялась в среднем во всех кооперативах района за период 1952—1955 гг., а также по отдельным годам посредством группировки с.-х. предприятий, в основу которой была положена валовая с.-х. продукция и чистые денежные доходы. Если расширение воспроизводства является предпосылкой расширенного воспроизводства валовой с.-х. продукции, роста денежных

доходов и личных доходов членов кооперативов, то расширенное воспроизводство с.-х. продукции является предпосылкой для расширенного воспроизводства основных фондов из собственных ресурсов ЕСХК.

Die Reproduktion der Grundfonds in den JZD (LPG)

Die allseitige Ausarbeitung des Problems der Reproduktion der Grundfonds, und zwar sowohl vom theoretischen Gesichtspunkt, als auch aus dem Blickwinkel der Bedürfnisse der genossenschaftlichen Praxis gesehen, bildet eine der wichtigen Aufgaben der Agrarökonomik. Eine gewisse Arbeit wurde auf diesem Gebiete bereits von dem Forschungsinstitut für Agrarökonomik in Praha geleistet. Die Klärung der genannten Problematik würde die Zuführungen an den unteilbaren Fonds auf ein der ökonomischen Theorie entsprechendes Niveau erheben, eine bessere Regelung des Verhältnisses zwischen den persönlichen Einkünften der Genossenschaftsbauern und dem Akkumulations- und Ersatzfonds ermöglichen, Unterlagen für die richtige Ermittlung der Selbstkosten der landwirtschaftlichen Produktion und auch Unterlagen für die Kreditpolitik des Staates bieten.

Der Artikel „Die Reproduktion der Grundfonds in den JZD“ stützt sich auf Angabenmaterial aus den JZD des Kreises Praha-Nord, für die Jahre 1952—1955. Es wird der Stand und die Struktur der im Gruppeneigentum befindlichen Grundfonds, der Prozeß ihrer einfachen und erweiterten Reproduktion und es werden die Faktoren untersucht, die den Stand der eigenen Hilfsmittel zur Reproduktion der Grundfonds beeinflussen.

Der Anteil der in den Jahren 1952—1955 im Eigentum der JZD befindlichen Grundfonds am Gesamtwert aller Grundfonds der JZD und STS (MTS) belief sich auf 60 bis 66 %. Der größte Anteil der Grundfonds entfiel im Jahre 1955 auf Bauten, und zwar 39,7 %, auf die Stammherde in der Höhe von 32,7 %, auf Maschinen und Transportmittel mit 20,3 %, auf Apparate mit 7,0 % und auf Dauerkulturen mit 0,3 %.

Die einfache Reproduktion der Grundfonds beruht auf ihrer unaufhörlichen Erneuerung auf gleichem Niveau. Infolgedessen muß die JZD, wenn sie die einfache Reproduktion aus eigenen Hilfsmitteln verwirklichen soll, dem unteilbaren Fonds einen Betrag zuführen, der der jährlichen Abnutzung entspricht. Der unteilbare Fonds stellt in den JZD sowohl den Amortisationsfonds, als auch den Akkumulationsfonds dar. Die JZD errechnen vorläufig nicht das Maß der jährlichen Abnutzung und die Abführung an den unteilbaren Fonds wird von den Musterstatuten als Prozentsatz von den gesamten Geldeinkünften (minimal 7 %) festgelegt. Die Rechnungsführung der JZD liefert vorläufig noch keine Unterlagen für die richtige Errechnung des Abnutzungsmaßes. Der heutige Bilanzwert der Grundfonds entspricht nämlich weder dem Anschaffungs- noch dem Reproduktionswert. Die Lösung des Problems der Reproduktion der Grundfonds wird daher ohne eine richtige Schätzung nicht auskommen.

Die Stammherde wird grundsätzlich innerhalb des landwirtschaftlichen Betriebes reproduziert. Es wurde daher — mit Ausnahme der Zugtiere — mit einer Abnutzung nicht gerechnet.

Bei den Grundfonds der JZD des Kreises Praha-Nord wurde in den Jahren 1952 bis 1955 die erweiterte Reproduktion verwirklicht. Am Ende des Untersuchungszeitraums waren die JZD weitaus besser mit Grundfonds versehen, als zu Beginn des betreffenden Zeitabschnitts. Die Quellen der erweiterten Reproduktion bildeten jedoch vor allem staatliche Hilfsquellen, d. h. Investitions- und langfristige Kredite, Beihilfen und Schenkungen. Das Anwachsen des unteilbaren Fonds war — mit Ausnahme des Jahres 1955 — geringer, als die jährliche Abnutzung. Der Unterschied zwischen Ersatz und Abnutzung

belief sich, auf 1 Hektar der landwirtschaftlichen Nutzfläche bezogen, im Jahre 1952 auf — 192,90 Kčs, 1953 auf — 98,30 Kčs, 1954 auf — 66,50 Kčs und 1955 auf + 60,10 Kčs.

Die Erhöhung des Wertes der Grundfonds belief sich hingegen je ha landwirtschaftliche Nutzfläche im Jahre 1953 auf 238 Kčs, 1954 auf 458 Kčs und im Jahre 1955 auf 600 Kčs. Man muß sich jedoch vor Augen halten, daß der überwiegende Teil der unteilbaren Fonds — der den Wert der vergangenen Arbeit darstellte — vorübergehend gleichzeitig zur Verwirklichung der erweiterten Reproduktion diene.

Infolge der Entwicklung der eigenen Hilfsmittel der JZD tritt eine Veränderung in der Struktur des Wertes der Grundfonds ein. Es kommt zu einer Steigerung des Anteils des unteilbaren Fonds und zu einer Verminderung des Investitionskredites.

Die Abführungen an den unteilbaren Fonds hängen vor allem von der landwirtschaftlichen Bruttoproduktion und vom geldlichen Reineinkommen der Genossenschaft ab. Diese Zusammenhänge wurden untersucht und ihre Gültigkeit im Durchschnitt aller JZD des Kreises in der Zeitreihe 1952—1955 und auch in den einzelnen Jahren überprüft, und zwar mittels einer Klassifikation der landwirtschaftlichen Betriebe nach ihrer Bruttoproduktion und ihrem Reineinkommen in Geld. Sofern die erweiterte Reproduktion eine Voraussetzung für die erweiterte Reproduktion der landwirtschaftlichen Bruttoproduktion, für die Steigerung der geldlichen Einkünfte und der persönlichen Einkünfte der Genossenschaftsbauern bildet, so stellt die erweiterte Reproduktion der landwirtschaftlichen Produktion eine Voraussetzung für die erweiterte Reproduktion der Grundfonds aus eigenem Aufkommen der JZD dar.

Odpisy základních výrobních prostředků v JZD

Амортизация основных средств производства в ЕСХК

Abschreibungen der Grundproduktionsmittel in den JZD (LPG)

Dr. Bohuslav ŠEDIVÝ

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Úvod

Míra ročního opotřebení základních výrobních prostředků (dále jen ZVP) se běžně vyjadřuje pomocí odpisů.

Odpisované částky jsou složkou vlastních nákladů výroby družstev, neboť ve výrobním procesu se postupně přenáší část hodnoty ZVP na nově vytvářenou produkci. Tuto část zpeněžené produkce, odpovídající míře ročního opotřebení ZVP, musí každé družstvo střádat a používat výhradně na obnovu svých ZVP, nemá-li se zhoršovat výrobní základna, nemá-li družstvo žít z podstaty. Máme-li přesněji vyčíslit vlastní náklady na výrobu družstev a chceme-li také posoudit, zda roční peněžní přídělý do nedělitelného fondu odpovídají míře ročního opotřebení ZVP, je třeba co nejpresněji stanovit výši ročních odpisů z peněžní hodnoty ZVP.

Jako příspěvek k tomuto problému předkládáme některé zpracované výsledky z průzkumu 36 JZD za rok 1956, v nichž byly sledovány vlastní náklady (Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze).

Odpisy byly vypočítány pouze z oceňovaných, v roce 1956 družstvy užívajících provozních staveb, strojů a dopravních prostředků, náradí, přístrojů a zařízení. U trvalých porostů byl odpis vyčíslěn pouze pro vinice a chmelnice a ze základního stáda pouze z hodnoty tažných koní. Ostatní základní stádo nebylo oceňováno ani odpisováno, takže uvedená hodnota je po odpočtu hodnoty oceněných koní účetní hodnotou celého základního stáda.

Nejvyšší odpisové částky jsou u strojů a dopravních prostředků, které činí v průměru 43,8 % ze všech odpisů, a u staveb v průměru 31,3 % ze všech odpisů. Mezi oblastmi a mezi jednotlivými JZD uvnitř oblastí jsou značné rozdíly ve výši odpisů i v jejich podílech z oceněné hodnoty ZVP, a to jak vlivem různé jejich hodnoty, tak i různou strukturou skupin prostředků podle stáří (vyšší procento odpisů z oceněné hodnoty ZVP znamená, že byly již více let v užívání a naopak). Nové ZVP, nakoupené či dokončené v průběhu roku 1956, byly sice oceněny v pořizovací hodnotě, ale neodepisovány ještě v tomto roce. Tak se k 31. prosinci 1956 dále ještě snížil podíl odpisů z oceněné hodnoty ZVP.

Odpisy spotřebují značnou část hrubé produkce (ve stálých cenách 4,76 %), zvláště v horské oblasti (6,26 %) a u zaostávajících JZD (až 7,52 %), kde je

I. Oceněná hodnota základních výrobních prostředků a výše odpisů v Kčs na jeden hektar zemědělské půdy i jejich podíl v procentech u JZD

Ukazatelé	Oblast				Celkem
	řepařská	kukuřičná	brambo- rářská	horská	
Stavby	3.453,7	3.293,6	3.293,6	3.571,0	3.398,7
odpisy Kčs	65,7	37,8	62,6	54,4	59,4
odpisy %	1,90	1,14	1,90	1,52	1,75
Stroje	727,9	524,9	569,1	426,0	573,4
odpisy Kčs	105,5	61,3	83,7	64,7	83,1
odpisy %	14,49	11,68	14,71	15,18	14,49
Nářadí	248,5	119,0	138,0	118,3	160,2
odpisy Kčs	27,8	11,0	19,5	15,0	19,9
odpisy %	11,19	9,24	14,13	12,67	12,42
Trvalé porosty (jen u vinic a chmelnic)	502,0	298,2	21,8	9,4	166,2
odpisy Kčs	16,9	11,5	—	—	5,3
odpisy %	3,20	3,85	—	—	3,48
Koně	152,3	203,6	143,1	94,0	139,5
odpisy Kčs	20,4	35,5	21,6	18,3	21,8
odpisy %	13,39	17,43	15,09	19,40	15,63
Ostatní základní stádo	844,6	835,0	724,2	688,9	756,6
Úhrnem	5.931,3	5.280,1	4.889,2	4.907,9	5.194,9
odpisy Kčs	236,3	157,1	187,4	152,4	189,5
odpisy %	3,98	2,97	3,83	3,10	3,65
Odpisy činí % z celkových příjmů	4,75	4,07	5,29	6,90	5,21
Peněžní přiděly do nedělitelných fondů v Kčs	367,5	227,2	260,5	127,0	253,9
v % z peněžních příjmů	7,39	5,89	7,35	5,75	6,98
Zbytek přidělu do nedělitelného fondu v Kčs	266,3	155,4	171,1	73,4	171,5
v % z peněžních příjmů	5,36	4,03	4,83	3,32	4,71
K úhradě odpisů by bylo třeba změnit přiděl v %	-0,61	+0,04	+0,46	+3,58	+0,50

hrubá produkce nízká, neodpovídající vybavení družstev ZVP. Odpisy spotřebují rovněž značnou část hrubého důchodu (9,47 %), zejména v horské oblasti (21,60 %), a v zaostávajícím JZD Kravaře je hrubý důchod dokonce nižší než odpisy.

Odpisy spotřebují rovněž vážný podíl z celkových peněžních příjmů, z kterých se podle stanov určuje podíl přidělu do nedělitelného fondu. V horské oblasti se podíl odpisů blíží (6,90 %) spodní hranici celkového, stanovami doporučeného peněžního přidělu do nedělitelného fondu (7,0 %). U zaostávajícího JZD Kravaře odpisy již překračují spodní hranici, neboť spotřebují 9,42 % z celkových peněžních příjmů.

Skutečné a celkové peněžní přiděly do nedělitelných fondů jsou v průměru u všech sledovaných JZD o třetinu vyšší než činí výše všech odpisů. Jsou však velké rozdíly mezi oblastmi, neboť v řepařské oblasti převyšují skutečné peněžní přiděly o 55,5 % potřebu všech odpisů a v horské oblasti naopak skutečné peněžní přiděly nekryjí potřebu odpisů již o 16,6 %. Rovněž u jednotlivých JZD je velmi různý vztah mezi peněžními přiděly a potřebou odpisů. Na příklad

v bramborářské oblasti přidělilo přední JZD Smolotely téměř dvojnásobnou potřebu odpisů do nedělitelných fondů a naopak JZD Kravaře pouze polovinu potřeby odpisů.

Část peněžních přidělů do nedělitelných fondů jde však přímo na splátky dlouhodobých úvěrů, takže je nelze použít na úhradu opotřebení ZVP přímo z prostředků družstev; proto ke konci tabulky I se po odpočtu skutečných splátek dlouhodobých úvěrů porovnává odpisová částka se zbytkem přidělu do nedělitelného fondu.

Z toho je patrné, že zbytek peněžních přidělů do nedělitelného fondu již nestačí krýt výši všech odpisů v průměru všech sledovaných družstev. K úhradě

II. Odpisy u staveb v Kčs a procentech z jejich oceněné hodnoty — k 31. prosinci 1956 na jeden hektar zemědělské půdy a použité odpisy z pořizovací hodnoty v procentech u družstev podle oblastí

Ukazatelé	Oblast								Celkem		Použitá sazba
	řepařská		kukuřičná		brambo- rářská		horská				
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	%
Konírny	1,7	1,99	2,5	1,25	1,7	1,70	1,4	3,01	1,7	1,77	0,7—1,1
Kravíny	9,0	1,43	8,0	0,79	7,3	1,33	10,6	0,90	8,3	1,17	0,7—1,3
Stáje pro skot	5,8	2,52	2,5	1,91	5,0	1,32	9,0	1,15	6,0	1,49	0,7—1,3
Teletníky	0,6	3,24	1,1	2,15	1,0	2,83	1,8	1,70	1,1	2,29	0,7—5,0
Odchovny prasnic	5,0	1,32	2,6	0,66	3,4	1,92	1,5	2,25	3,3	1,46	0,7—1,6
Vepřiny	4,6	1,47	2,9	0,56	5,0	1,48	2,5	0,94	4,5	1,24	0,7—1,4
Ovčiny	0,9	2,51	—	—	0,8	2,46	0,9	2,77	0,8	2,54	0,7—1,4
Drůbežárny	4,8	1,99	2,5	1,34	4,3	1,74	3,4	1,70	4,1	1,76	0,7—3,0
Včelíny	0,0	3,12	—	—	0,4	6,52	0,9	6,37	0,4	6,38	2,0—6,0
Skladiště ŽV	0,7	2,38	0,3	5,01	2,2	1,81	1,7	1,58	1,5	1,83	0,7—1,0
Stodoly ŽV	9,1	2,61	0,7	1,35	6,2	1,92	5,4	2,26	6,4	2,22	0,7—1,0
Silážní prostory	1,4	1,60	1,1	1,62	1,2	1,58	1,3	1,40	1,3	1,53	1,0—2,0
Skladiště RV	1,9	2,62	3,9	2,99	1,1	2,13	2,1	1,62	1,8	2,19	0,7—1,0
Stodoly RV	0,3	2,85	—	—	1,3	1,07	1,0	3,12	0,8	1,38	0,7—0,9
Sýpky	3,9	1,82	2,2	2,59	3,2	1,80	2,4	1,82	3,1	1,67	0,7—1,0
Kolny	2,5	1,78	0,0	4,08	1,2	1,89	0,8	3,84	1,4	1,96	0,7—1,5
Stavby zelinář.	1,6	1,89	0,3	2,12	1,4	2,11	—	—	1,0	2,05	1,0—2,5
Stavby meliorač.	—	—	—	—	6,8	3,38	—	—	2,9	3,38	3
Ohrady a ploty	0,7	3,17	1,6	3,78	0,9	6,10	1,5	5,63	1,0	4,41	2,0—5,0
Ostatní stavby	3,8	2,35	4,9	2,52	2,9	2,57	1,8	2,11	3,0	2,42	0,7—2,5
Kancel. a obytné	7,4	1,74	0,9	2,93	5,3	1,44	4,4	2,26	5,2	1,66	0,7—1,0
Celkem odpisy	65,7	1,90	37,8	1,14	62,6	1,90	54,4	1,52	59,4	1,75	—
Opravy (45 % z odpisů)	29,5	0,85	17,0	0,52	28,1	0,85	24,4	0,68	26,7	0,78	—
Odpisy a opravy společně	95,2	2,75	54,8	1,66	90,7	2,75	78,8	2,20	86,1	2,53	—

odpisů z prostředků družstev by bylo třeba zvýšit peněžní příděl do nedělitelných fondů v průměru o 0,50 % z celkových peněžních příjmů. V tom jsou opět velké rozdíly v oblastech i u jednotlivých družstev. Tak v řepařské oblasti by bylo možné snížit příděl o 0,61 %, avšak u zaostávajícího JZD Oleško, které je rovněž v řepařské oblasti, by naopak bylo nutné zvýšit příděl o 1,32 %. Nejhorší situace je opět v horské oblasti, kde by bylo třeba zvýšit peněžní příděl o 3,58 %, u zaostávajícího JZD Kravaře v bramborářské oblasti dokonce o 5,42 % z celkových peněžních příjmů.

Z toho je zřejmé, že výše i podíl peněžního přídeľu do nedělitelného fondu na úhradu opotřebení jsou závislé jak na výši odpisů (podle struktury a hodnoty ZVP), tak na výši celkových peněžních příjmů.

Odpisové normy pro stavby

Přehled o odpisech a částkách na opravy u jednotlivých družstevních staveb ukazuje tabulka II.

Podíly odpisů z dnešní hodnoty u jednotlivých staveb v různých oblastech a též i u jednotlivých JZD značně kolísají, i když způsob jejich ocenění i použité odpisové normy byly stejné. Proto také výpočet pomocí průměrných odpisových norem z oceněné hodnoty staveb pro jednotlivá JZD může být jen hrubě orientační. Výpočet odpisů z účetní hodnoty staveb pomocí průměrných odpisových norem by byl ještě více zkreslen.

Podíl odpisů z oceněných staveb je vyšší v oblasti řepařské a bramborářské vlivem většího podílu starších staveb s nižší oceněnou hodnotou. Tomu pak odpovídá i vyšší podíl potřebných částek na opravy staveb, neboť tyto jsou všude vypočítány stejným podílem — 45 % — z odpisových částek.

Odpisové normy jsou závislé na fyzické a provozní životnosti zemědělských staveb. Fyzická životnost všech staveb závisí na druhu a vlastnostech konstrukčních, zejména stavebních materiálů, a také na účelu, kterému stavba slouží. Jsou-li stěny zhotoveny např. z materiálu s předpokládanou životností 100 let a objekt opatřen stejně trvanlivou střechou, lze celou stavbu posuzovat jako velmi trvanlivou. Bude-li stavba zastřešena krovem s měkkou krytinou, posuzuje se životnost s ohledem na trvanlivost této střechy. Pak je třeba pamatovat na nárazovou potřebu prostředků na opravu, eventuálně výměnu střední konstrukce nebo krytiny.

Platné odpisové normy, používané ministerstvem zemědělství a lesního hospodářství, pojišťovnou i stavebními závody, vycházejí např. z těchto údajů o životnosti staveb v letech:

	Při masivním provedení a tvrdé krytině	Při lehčím provedení a měkké krytině
Stáje kamenné a z cihel	80—130	50—90
Vepřiny: z cihel	60—80	
ze dřeva	20—30	10—20
Stodoly, kolny, sýpky:		
kamenné	100—150	80—120
z cihel	100—120	70—90
dřevěné		20—40

Trvanlivost hlavních součástí stavby pro posouzení potřeby nákladů na tzv. generální opravy je posuzována v letech např. takto:

stáje — omítka vnitřní	15 let
omítka vnější	25 let
stání v krávně z cihel	12 let
dveře	25—30 let
okenní rámy dřevěné	10—20 let
dřevěné kotce pro prasata	2—5 let
atd.	

Poměr základní části stavby k částem vyměňovaným a k určení poměru odpisů ke generálním opravám se udává např. takto:

pro stáje s masivní podlahou i strojem	70 : 30
pro stáje s dřevěnou podlahou i strojem	60 : 40
u stodol lehkých	50 : 50

Z podobných, převážně zastaralých údajů (shrnutých např. v publikaci inž. F. Čvančary: „Zemědělská výroba v číslech“ z roku 1948), vyplynuly také „Zvláštní normy odpisů základních fondů pro obor ministerstva zemědělství“ čj. 25.441/55 z 21. ledna 1955, které určují normy odpisů a podílů nutných na generální opravy např. takto:

	Upotřebi- telnost v letech	Odpisová sazba v %	Z ní podíl na generální opravy v %
Stáje — trvalého provedení, zděné, stropy železobetonové nebo klenuté do tra- vers, dlažba, cementové dlaždice, dřevěné i díly	85	1,9	45
smíšeného provedení, bez půdního prostoru nebo povalové stropy, pro- visoría	50	3,6	45
dřevěné	20	9,0	45

Stejných podkladů bylo použito pro určení rozsahu ročního opotřebení, nutného k oceňování zemědělských staveb v pokynech k „Provedení ročních inventur v JZD“, jichž jsme také při řešení tohoto úkolu použili pro oceňování staveb i pro stanovení výše odpisů z nich.

V těchto běžně používaných odpisových normách není uvažováno morální opotřebení staveb, k němuž dochází zvýšenou měrou, např. již sdružováním malovýrobních staveb pro JZD dále nepoužitelných. K předčasnému dožití staveb dochází i při každé podstatné změně v technologii výroby. Na příklad z dokumentace je zjevné, že v zahraničí dochází k hromadnému přechodu na volné ustájení skotu v otevřených stájích. Proto jsou mnohde tradiční stáje radikálně adaptovány, aby byla umožněna samoobsluha a volný pohyb skotu na čerstvém vzduchu, kraviny doplněny dojírnami apod. Nové stáje jsou lehčí konstrukce z méně trvanlivého materiálu. V odpisové normě je třeba vyjádřit i pravděpodobnou dobu morálního opotřebení, eventuálně i potřebu peněžních prostředků na modernizaci a výstavbu doplňků pro tradiční stavby, pokud ještě brání zavedení zdokonalené technologie výroby a tím i růstu produktivity práce ošetřovatelů.

Ve státech s intenzivním zemědělstvím jsou z pořizovací ceny staveb nejčastěji doporučovány tyto normy odpisů a oprav v procentech:

	Odpisy	Opravy
Stáje pro skot:		
s krátkým a středním stáním, mléčnice, dojírna,		
porodna	2,0	0,6
volná stáj pro mladý skot	2,0	0,4
otevřená volná stáj pro krávy a skot	4,0	1,5
Stavby pro prasata:		
porodna, výkrmna, varna	2,5	0,6
Ovčín	2,0	0,4
Konárna	2,0	0,5
Sklad: řepy	2,0	0,6
slámy	4,0	1,5
sena	4,0	1,0
jádra, zrnin, sýpky	2,0	0,5
Silážní jámy	5,0	1,0
Hnojiště, močůvková jámka	3,0	0,5
Stodola, garáž	2,0	0,5
Kůlna na stroje	5,0	1,0
Sklad strojených hnojiv	4,0	0,7

Tyto odpisové normy počítají s nejvyšší životností staveb padesáti let a s nejmenší dvaceti let.

K zajištění prostředků na opravy používají v zahraničí různých podílů z pořizovací ceny (od 0,4 do 1,5 %), zatímco naše normy na generální opravy určují 45 % z odpisů pro veškeré stálé stavby a pro provizoria počítají s 30 % odpisů.

Z údajů v zahraničních odborných časopisech dále vyplývá, že se řeší nové konstrukce a nové lehčí stavební materiály pro zemědělské stavby tak, aby jejich horní provozní (a také fyzická) životnost nepřesáhla 35 let, neboť tradiční dlouhodobé stavby jsou stále větší a větší brzdou zdokonalování technologie zemědělské výroby.

Lze říci, že u nás používané odpisové normy jsou zastaralé a minimální, které respektují fyzickou životnost staveb, avšak nevyjadřují rozsah pravděpodobného morálního opotřebení, i když se základní části stavby při různé modernizaci staveb mohou dále i vhodně využít.

Má-li být střádáním odpisů zajištěna potřebná peněžní částka na včasnou obnovu staveb a na zajištění prosté jejich reprodukce, bude nutné odpisové normy u nás užívané přezkoušet a zvýšit, a to s ohledem na předpokládanou provozní životnost staveb. To ovšem také znamená, že bude třeba přizpůsobit konstrukce i materiál staveb tak, aby rozdíl mezi dobou fyzického a morálního opotřebení stavby byl co nejmenší.

Zatímco se v zahraniční praxi značně diferencuje potřeba částek na opravy pro jednotlivé druhy staveb, vyjadřovaná různým podílem z jejich pořizovací hodnoty, náš způsob určením 45 % z celkové odpisové částky včetně potřeby na generální opravy se jeví jako jednodušší.

Normování částky pro generální opravy u nás platné jsou však v průměru vyšší a činí např. z pořizovací hodnoty u stáje masivní 0,85 %, u stáje smíšené již 1,62 % a u dřevěné 4,05 %.

Lze tedy říci, že u nás používané odpisové sazby, určené na úhradu odpisů a na generální opravy, jsou značně podhodnoceny v částce odpisů a mírně nadhodnoceny v částce pro generální opravy.

Při plánovaném stálém růstu produktivity práce ve výrobních stavebních hmot, při výrobě stavebních dílců a v celém stavebnictví lze předpokládat stále snižování pořizovacích nákladů nových a zároveň ještě zdokonalených typů staveb. Proto nastrádání peněžních prostředků, zajišťujících reprodukční hodnotu původní stavby za léta jejího spotřebování, umožní v budoucnu nejen pořízení stejné stavby, ale stavby zdokonalené, případně i větší.

Družstva však používají řadu staveb starých (převzatých od členů, podle zákona 50/1955 apod.), aniž s nimi převzala rovněž peněžní prostředky odpovídající míře opotřebení za předchozí léta. Tak, i kdyby družstva strádala ihned po založení ze všech staveb prostředky odpovídající míře opotřebení, přesto neshromáždí potřebnou částku na pořízení stavby nové, nahrazující stavby staré.

Lze proto říci, že strádáním prostředků, odpovídajícím míře opotřebení staveb od počátku pořízení nových staveb, by byla zajištěna nejméně jejich prostá reprodukce, avšak nikoli již u staveb opotřeбенých před jejich sdružením v JZD.

Nastrádané částky za opotřebení převzatých a užívaných starších staveb jen za léta jejich dožívání v družstvech, v rozsahu těchto odpisových norem i přesně stanovených by nestačily na obnovu těchto staveb, i kdyby se podstatně a rychle snižovala pořizovací reprodukční hodnota staveb.

Je proto třeba usilovat o to, aby družstva

a) nastrádala více peněžních prostředků než v rozsahu ročního opotřebení užívaných staveb a částek potřebných na jejich generální opravy;

b) všemožně snižovala reprodukční hodnotu nových staveb zvyšováním pracovních vkladů do staveb a opatřováním vlastního stavebního materiálu, aniž by tyto práce odměňovala ze svých investičních vkladů;

c) v počátku výstavby mohla používat investiční úvěr alespoň na část pořizovacích nákladů, protože vlastní peněžní prostředky může nastrádat až za několik let své hospodářské činnosti.

Výše odpisů i částek na opravy bude tedy závislá na:

a) výši pořizovací hodnoty staveb; proto je třeba všemožně snižovat reprodukční hodnotu nových a také adaptovaných a modernizovaných staveb volbou levných materiálů a lehkých konstrukcí; rovněž je třeba jednotných směrnic pro generální inventarizaci a stejné ocenění všech ZVP užívaných JZD;

b) životnosti staveb, a to fyzické i morální; při vyšší fyzické životnosti staveb se snižuje pravděpodobná jejich morální (provozní) životnost, zvláště při prudkém zdokonalení technologie zemědělské výroby. Rozpor mezi životností fyzickou a morální je možné překlenout používáním konstrukcí a materiálů s fyzickou životností, odpovídající pravděpodobné morální životnosti staveb a umožňující modernizaci provozně nevyhovujících staveb, laciné přestavby, rozšíření, doplňky apod;

c) pečlivém používání a včasném opravování a konzervování méně trvanlivých součástí staveb, aby jejich fyzická životnost zbytečně neztrácela hrubou nedbalostí pracovníků, používajících staveb při své činnosti, ani nedbalostí opravářů a správců budov. Bude proto třeba věnovat větší péči výchově všech členů a funkcionářů družstev k řádné péči o stavby.

Odpisové normy pro stroje a dopravní prostředky

Přehled o odpisech a částkách na opravy u jednotlivých družstevních strojů a dopravních prostředků ukazuje tabulka III.

III. Odpisy u strojů a dopravních prostředků v Kčs a v procentech z oceněné hodnoty k 31. prosinci 1956 na jeden hektar zemědělské půdy a použité sazby z pořizovací hodnoty v procentech u sledovaných JZD

Ukazatelé:	Oblast								Celkem		Použitá sazba v %
	řepařská		kukuřičná		bramborářská		horská				
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	
Secí stroje	1,7	16,7	0,9	26,2	1,6	17,6	1,3	20,5	1,5	18,2	6—8
Sázecí stroje	0,2	28,2	—	—	—	—	—	—	0,0	27,5	10
Rozmetadla hnoj.	1,2	22,2	0,9	25,0	0,6	24,4	0,6	34,3	0,8	24,4	12
Travní sekačky	2,2	21,3	1,1	20,9	1,8	17,3	1,2	11,9	1,7	17,8	8
Žací stroje	0,8	22,7	0,4	19,8	1,4	21,1	0,9	15,2	1,1	20,2	8
Samovazy	2,3	18,8	—	—	1,3	20,4	1,3	12,4	1,4	17,9	8
Mlátičky a lisy	11,7	18,6	1,7	16,6	6,1	24,3	1,8	19,7	6,1	21,0	6—8
Obraceče sena	0,4	13,6	—	—	0,7	13,8	0,7	22,1	0,6	14,9	8
Vyorav. okopanin	1,3	17,3	0,4	10,0	1,9	15,0	1,1	17,6	1,4	15,6	8
Mlýnky, triery	0,3	11,2	0,7	9,0	1,2	16,6	0,2	26,8	0,7	14,5	8
Čerp. močůvková	1,2	17,5	0,8	15,4	0,7	18,8	0,5	19,3	0,8	18,1	8—12
Závlahové stroje	0,8	5,4	0,2	11,0	1,0	9,0	—	—	0,6	8,2	6—8
Silážní řezačky	1,0	9,3	0,7	7,9	1,3	14,2	0,8	8,7	1,1	11,3	7
Výfukové řezačky	2,9	11,4	2,8	2,2	11,7	1,4	10,2	10,2	2,3	10,9	7
Šrotovníky	2,9	13,5	2,0	10,5	1,6	10,7	1,7	10,0	2,0	11,4	8
Napaj. a čerpadla	1,8	11,2	4,8	14,0	0,7	9,9	0,8	13,3	1,4	12,0	7—12
Elektrické líně	0,1	13,1	—	—	0,2	7,7	—	—	0,1	7,8	10
Automobily	14,6	9,6	5,0	11,3	11,0	14,7	2,6	16,2	9,5	12,3	10
Traktory	22,0	20,8	8,0	23,1	11,3	21,3	16,7	25,9	15,0	21,9	10
Vozy a saně	19,0	16,3	8,2	19,2	17,9	17,0	13,9	13,0	16,4	16,2	8
Ostatní dopravní prostředky	3,1	11,9	7,6	11,1	3,2	12,4	4,5	12,8	3,9	12,2	6—10
Výtahy a nakladače	1,3	5,4	1,9	6,9	0,3	8,2	0,1	7,6	0,6	6,3	7—10
Dražky	0,6	9,0	4,3	6,0	2,4	8,5	0,6	10,3	1,7	8,0	7—8
Senomety	1,1	12,0	0,4	7,8	1,4	12,6	2,0	13,2	1,4	12,0	7
Zrnomety	1,1	10,8	0,7	8,5	0,6	9,5	0,5	8,1	0,7	9,7	7
Motory elektrické a výbušné	3,1	10,9	1,2	6,1	2,6	10,9	3,6	14,1	2,8	10,9	6
Ostatní stroje	2,5	9,6	4,6	10,1	4,4	9,0	3,8	10,5	3,9	9,5	6—10
Cirkulárky	0,1	19,8	0,6	8,1	0,3	12,1	0,1	8,9	0,2	10,6	6—10
Pračky a ždímač.	2,2	15,6	0,4	11,0	2,1	13,6	1,1	16,5	1,8	14,5	6—12
Ledničky	0,3	10,2	—	—	0,2	6,0	0,0	7,7	0,2	7,3	5—8
Hasicí přístroje	0,4	13,0	0,1	14,1	0,2	16,3	0,1	20,0	0,2	14,8	8—20
Kancelář. stroje	1,3	11,4	0,9	5,9	1,5	10,1	0,8	12,3	1,2	10,0	5—10
Celkem odpisy	105,5	14,5	61,3	11,68	83,7	14,71	64,7	15,19	83,1	14,49	
Opravy 50 % z odpisů	52,75	7,24	30,65	5,84	41,85	7,35	32,35	7,59	41,55	7,24	
Odpisy a opravy společně	158,25	21,74	91,95	17,52	125,55	22,06	97,05	22,78	124,65	21,73	

Podobně jako u staveb, tak i u strojů a dopravních prostředků kolísá podíl odpisů z oceněné hodnoty v oblastech a u družstev nejen vlivem různé struktury podle druhů strojů, ale i vlivem různého jejich stáří, i když použitá sazba byla

stejná (u staršího stroje tvoří stejná odpisová částka vyšší podíl z dnešní hodnoty a naopak). Vysoký podíl odpisů ukazuje, že se jedná převážně o starší stroje.

Platné a námi použité normy odpisů počítají s životností strojů a dopravních prostředků osm až čtrnáct roků (např. čerpadlo osm let, traktory a kombajny deset let, valníky a vozy dvanáct let, řezačky čtrnáct let, jak je uvedeno v citovaném již výnose čj. 25.441/55). Pro některé složitější stroje se počítá se stejně vysokou částkou jako pro odpisy na generální opravy (pro traktory, kombajny).

Tyto u nás platné a používané normy odpisů zhruba odpovídají odpisovým normám dříve i dosud užívaným v zahraničí. Náklady na opravy uváděné v zahraniční literatuře jsou např. pro traktory a kombajny v různých kalkulacích stanoveny nižším podílem z pořizovací hodnoty (u traktorů 5–9 %, u kombajnů 2,5–4 %); počítají však s potřebou nákladů na opravy prakticky pro veškeré stroje v různé výši z pořizovací ceny podle povahy stroje a nikoli pouze pro složitější, jako je tomu u nás. Často se podíl nákladů na opravy určuje z ceny bilanční a nikoli z pořizovací, např. sumárně pro některé stroje i náradí ve výši 10 až 20 %. Nerozlišují však ve svých kalkulacích opravy povahy generální a běžné.

V této práci jsme použili k určení podílů nutných na opravy všech strojů a dopravních prostředků 50 % z odpisové normy, které činí 7,25 % z bilanční hodnoty, a polovinu použité odpisové normy z pořizovací hodnoty (tj. např. 5 % u traktoru a kombajnu).

Pro přesnější kalkulace se v zahraničí používá rovněž diferencovaných norem odpisů a nákladů na opravy podle rozsahu použití stroje, měřeného v hektarech nebo hodinách za rok. Pro celkové stanovení odpisů koncem roku se však převážně používá jednotných norem.

I když stanovená doba životnosti strojů a dopravních prostředků je podstatně nižší než u staveb (osm až čtrnáct roků), může i u nich dojít k rozporu mezi dobou fyzického a morálního opotřebování. Tomu lze čelit obdobně jako u staveb, aby konstrukce i materiál odpovídaly předpokládané provozní životnosti strojů. S ohledem na to, že se často jedná o stroje a dopravní prostředky zcela nové, které dříve zemědělská výroba vůbec nepoužívala, půjde u nich daleko více o zajištění rozšířené reprodukce než u staveb. Při daleko prudším tempu růstu produktivity práce ve strojírenství cestou automatizace, než se projevuje ve stavebnictví, i vlivem stálého zdokonalování techniky by měly použité normy odpisů stačit nejen na prostou reprodukci, ale i na nákup každého nového stroje i dopravního prostředku o nižší reprodukční hodnotě a při vyšší technické úrovni by měl již vést k rozšířené reprodukci. Ovšem i zde podobně jako u starších staveb by scházely částky za opotřebení strojů starších za léta před jejich převzetím družstvem.

Lze tedy říci, že použité odpisové normy jsou přiměřené s ohledem na fyzické i morální opotřebení pro nové, až teprve družstvem pořízené stroje. Za převzaté starší stroje by však bylo třeba zvýšit nastřádané částky nad odpisovou normu.

K zajištění peněžních prostředků na opravy strojů by bylo třeba rozšířit odvod na veškeré stroje a dopravní prostředky, a to určením odpovídajících podílů z odpisové normy. Pro zpřesnění odpisových norem a zjištění výše nákladů na opravy by bylo rovněž třeba sledovat po více let fyzickou i provozní životnost u jednotlivých strojů a dopravních prostředků v různých výrobních podmínkách, jakož i skutečné náklady na odůvodněnou potřebu jejich opravy. K usnadnění výpočtu ročních odpisů by bylo vhodné seskupit stroje a dopravní prostředky s přibližně stejnou životností (např. 8–10 let = 11,1 %, 10–12 let = 9,1 % a 12–14 let = 7,7 %).

Odpisové normy pro nářadí, přístroje a zařízení

Výši a podíly odpisů a částek na opravy u hlavního nářadí a zařízení ukazuje tabulka IV.

IV. Odpisy u nářadí a zařízení v Kčs a v procentech z oceněné hodnoty k 31. prosinci 1956 na jeden hektar zemědělské půdy a užití sazby z pořizovací hodnoty v procentech u sledovaných JZD

Ukazatelé:	Oblast								Celkem		Použitá sazba v %
	řepařská		kukuřičná		brambo- rářská		horská				
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	
Pluhy	1,4	16,0	1,1	16,9	1,2	19,6	1,0	11,5	1,3	16,6	7—9
Brány	0,8	17,4	0,6	21,4	0,7	19,8	0,7	16,1	0,7	18,5	7—12
Válce	0,9	10,8	0,7	14,2	0,3	14,5	0,2	17,1	0,5	12,7	6—7
Pohrabovače	0,9	16,0	0,6	16,0	1,0	16,6	0,7	14,6	0,8	16,1	8
Postřikovače	0,5	14,8	—	—	0,2	14,8	0,1	12,8	0,2	14,8	8—10
Ruční řezačky	0,2	18,1	0,2	10,5	0,1	11,6	0,2	17,3	0,1	14,5	7—8
Pařáky	2,3	19,0	0,8	14,4	1,8	13,9	1,4	15,3	1,8	15,5	10
Dojící zařiz.	3,8	15,0	neužívají		2,4	11,1	3,5	12,1	2,8	10,6	8
Jiné nářadí	17,0	11,9	7,0	13,9	11,8	13,3	7,3	12,1	12,7	12,7	7—11
Celkem	27,8	11,19	11,0	9,24	19,5	14,13	15,0	2,68	19,6	12,42	
Opravy 50 % z odpisů	13,90	5,59	5,5	4,62	9,75	7,06	7,5	6,34	9,95	6,21	
Odpisy a opravy společně	41,70	16,78	16,5	13,86	29,25	21,19	22,50	19,02	29,85	18,63	

Podíl odpisů z hodnoty nářadí je zjevně nižší než u strojů, a to vlivem delší životnosti některého nářadí. Podíly odpisů z oceněné hodnoty nářadí v oblastech a mezi JZD opět kolísají rovněž vlivem různé struktury druhů a stáří nářadí.

Použité normy odpisů pro nářadí a zařízení zhruba odpovídají v zahraničí používaným normám odpisů podle podobně stanovené jejich životnosti, která se pohybuje od sedmi let (např. plecí brány) do šestnácti let (např. u válců). Lze usuzovat, že fyzická životnost není tak dlouhá, aby provozní životnost byla mnohem kratší (nejedná-li se naopak o dále používané nářadí již odepsané). U nás platné normy odpisů pro nářadí, přístroje a zařízení však neuvažují vůbec žádné náklady na generální opravy ani na příklad pro dojící stroje a zařízení mléčnice. V zahraničí se však v kalkulacích uvažují rovněž nutné náklady na opravy (např. u pluhů 10 až 30 %, u dojících strojů 5 %, u pařáků 2 %, u koňského pohrabovače 4,5 % z pořizovací hodnoty nebo v průměru 8—12 % z bilanční hodnoty). Jedná se však opět o náklady na veškeré opravy, a to nejen generální povahy.

V této práci jsme uvažovali nutnost rozsahu oprav ve výši 50 % z odpisových norem pro veškeré nářadí, přístroje a zařízení. To činí z pořizovací hodnoty 3 až 5,5 % a z oceněné hodnoty bilanční 6,21 % v průměru u všech sledovaných JZD; tuto potřebu prostředků pro opravy pokládáme za přiměřenou (na výměnu dílců a na veškeré opravy).

Je jen samozřejmé, že ke stanovení poměrům odpovídajících norem odpisů a potřeb peněžních prostředků na opravy by bylo třeba i u náradí, přístrojů a zařízení podrobných a víceletých výsledků pozorování.

Odpisové normy pro chmelnice a vinice

Výši a podíly odpisů vinic a chmelnic u sledovaných a vybraných družstev ukazuje tabulka V.

V. Odpisy u trvalých porostů v Kčs a v procentech z oceněné hodnoty a použité odpisy z pořizovací hodnoty v procentech u všech JZD

Ukazatelé:	Oblast								Celkem		Použitá sazba v %
	řepařská		kukuřičná		brambo- rářská		horská				
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	
Vinice	16,3	3,99	11,5	3,98	—	—	—	—	5,2	3,99	4
Chmelnice	0,6	3,98	—	—	—	—	—	—	0,1	3,98	4
Celkem	16,9	3,99	11,5	3,98	—	—	—	—	5,3	3,98	4

Byla použita odpisová norma 4 % (podle platné normy MZLH čj. 39.102/55 — 13), neboť se počítá s dvacetipětiletou upotřebitelností založených výsadeb a konstrukcí. V porovnání se zahraničními prameny tato odpisová norma vyhovuje. Lze mít za to, že životnost dvaceti pěti let nepřesahuje dobu, kdy změna v technologii výroby si vyžaduje nový způsob zakládání chmelnice nebo vinice, respektive zrušení starých výsadeb a konstrukcí. S opravami nebylo počítáno.

Odpisové normy pro tažné koně

Výše a podíly odpisů koní u sledovaných a vybraných družstev ukazuje tabulka VI.

VI. Odpisy u tažných koní v Kčs a v procentech z oceněné hodnoty a použité odpisy z pořizovací hodnoty v procentech u sledovaných JZD

Ukazatelé	Oblast								Celkem		Použitá sazba v %
	řepařská		kukuřičná		brambo- rářská		horská				
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	
Klisny	7,3	13,7	7,1	15,8	7,4	15,0	2,9	26,8	6,3	15,2	10
Tažní koně	2,4	8,8	7,3	17,8	9,1	16,7	9,1	16,9	7,3	15,8	
chladnokrevní Tažní koně	10,7	15,0	21,1	17,9	5,1	12,9	6,3	21,1	8,2	15,7	
Celkem	20,4	13,4	35,5	17,4	21,6	15,4	18,3	19,4	21,8	15,7	

Pro odpis koní jsme po odpočtu jatečné hodnoty použili 10 % z jejich pořizovací hodnoty, a to za předpokladu, že kůň je v tažné životnosti deset let, tj. zhruba od pěti do patnácti let. Proto také koně ve stáří pěti let, eventuálně mladší, již v tahu užívané (nikoli předčasně), jsme ocenili v hodnotě 6500 Kčs a' chovné klisny za 7500 Kčs. Koně starší patnácti let byli oceněni za 650 Kčs (hodnota jatečná).

Tyto odpisové normy odpovídají i odpisovým normám užívaným v zahraničí.

Podíl odpisové částky z oceněné hodnoty koní tak činil v průměru 15,6 % a opět kolísal v oblastech i družstvech podle různého průměrného stáří u všech koní.

Změny v hodnotě koní lze vyjádřit jejich každoroční řádnou inventurou, tj. v nové bilanční hodnotě, kdy starší koně jsou oceňováni ročně v menší hodnotě a ke konci svého tažného věku v hodnotě jatečné. Takový způsob je však pracnější a náročnější.

Životnost tažných koní závisí převážně na jejich ošetřovateli a kočím. K této práci je proto třeba volit milovníky koní a věnovat se jejich soustavné výchově.

Při postupném snižování počtu koní a náhrady jejich tažné síly silou mechanickou by ovšem nebylo třeba zajišťovat prostou reprodukci počtu tažných koní. To však neznamená, že není třeba soustřeďovat přiměřené částky na nákup mechanické tažné síly jako úhradu zdroje nové tažné síly za sílu vyřazovanou.

Jestliže pořizovací hodnota mechanické tažné síly, plně nahrazující hodnotu (i užitnou) živé tažné síly by byla nižší, pak soustřeďování odpisů koní na nákup náhradní tažné síly (mechanické) by zajistilo nejen prostou, ale i rozšířenou reprodukci. Pak by bylo možno snížit odpisové normy v poměru k reprodukční hodnotě tažného prostředku, plně nahrazující zcela odepsaného koně, a dále ještě je snížit o tržby za jatečné koně.

Odpis u živé tažné síly by v takovém případě neměl klesnout pod odpisové normy z hodnoty zdrojů mechanické tažné síly stejné kapacity, aby tak v každém případě byla zajištěna reprodukce tažné síly.

Odpisy a náklady na opravy úhrnem

Celkovou potřebu peněžních prostředků na úhradu odpisů a oprav v porovnání s celkovými peněžními příjmy ukazuje tabulka VII.

Ze všech oceňovaných a používaných základních výrobních prostředků, včetně účetní hodnoty základního stáda, činí potřeba peněžních prostředků na opravy staveb (ve výši 45 % z odpisů), strojů, nářadí a zařízení (ve výši 50 % z odpisů) v průměru 1,50 % z oceněné hodnoty všech ZVP. Toto procento silně kolísá mezi oblastmi a jednotlivými družstvy, a to ve stejných relacích jako podíly odpisů.

Úhrada všech odpisů a náklady na opravy staveb, strojů a nářadí pohltili značnou, mezi oblastmi i družstvy diferencovanou, část hrubé i tržní produkce ve stálých a běžných cenách, jakož i různou část hrubého důchodu, vysokou zejména u družstev v horské oblasti a u zaostávajících JZD.

V případě, kdyby se částky za odpisy a na úhradu oprav plně odváděly do fondu a účtovaly jako součást materiálových nákladů, zvýšily by se tyto v průměru o 10. %.

Úhrada všech odpisů a oprav v průměru všech sledovaných družstev by nejen pohltila veškeré skutečné peněžní přídíly do nedělitelných fondů, ale bylo by je třeba zvýšit o 0,37 % z peněžních příjmů. Jsou opět rozdíly mezi oblastmi, neboť v řepářské a kukuřičné oblasti skutečný celkový příděl převyšuje potřebu

VII. Výše a podíly všech odpisů a nákladů na opravy z oceněných ZVP v Kčs na jeden hektar zemědělské půdy a v procentech u JZD

Ukazatelé	Oblast				Celkem
	řepařská	kukuřičná	brambo- rářská	horská	
Ocenění ZVP Kčs	5.931,30	5.280,10	4.889,20	4.907,90	5.194,90
Odpisy Kčs	236,30	157,10	187,40	152,40	189,55
% ze ZVP	3,98	2,97	3,83	3,10	3,65
Opravy Kčs	96,10	53,10	79,60	64,20	78,10
% ze ZVP	1,62	1,01	1,63	1,31	1,5
Odpisy a opravy Kčs	332,40	210,20	267,00	216,60	267,60
% ze ZVP	5,60	3,98	5,46	4,41	5,10
Odpisy a opravy činí v procentech z % peněžních příjmů	6,69	5,45	7,53	9,81	7,35
hrubého důchodu	13,14	6,94	12,71	30,70	13,38
hrubé produkce stálé ceny	6,72	4,17	6,75	8,91	6,72
tržní produkce stálé ceny	11,33	7,43	12,47	18,91	12,19
běžné ceny	7,94	5,52	8,49	12,81	8,48
materiálových nákladů	10,26	8,43	10,34	11,38	10,35
K úhradě odpisů, oprav a splátek by bylo třeba					
přidělit do NF Kčs	433,60	282,00	356,40	270,20	350,00
z peněžních příjmů %	8,73	7,31	10,06	12,24	9,62
potřeba zvýšit přiděl: o Kčs	66,10	54,80	95,90	143,20	96,10
z peněžních příjmů o %	1,34	1,42	2,71	6,49	2,64

odpisů a oprav (o 0,70 % a o 0,44 %), avšak v bramborářské a zvláště pak v horské oblasti peněžní přiděl je již nestačí krýt (o 0,18 % a 4,06 %). Rovněž mezi družstvy jsou velké rozdíly, neboť v bramborářské oblasti u předního JZD Smolotely převyšuje peněžní přiděl potřebu odpisů a oprav o 3,36 %, zatímco u zaostávajícího JZD Kravaře by bylo třeba zvýšit peněžní přiděl trojnásobně.

Odpočítáme-li pak od skutečných peněžních přidělů do nedělitelného fondu splátky dlouholetých úvěrů, které nelze použít přímo v družstvech na obnovu spotřebovaných ZVP, pak by bylo třeba zvýšit peněžní přiděly do nedělitelných fondů v průměru u všech sledovaných JZD na 9,62 % z celkových peněžních příjmů. Také zde jsou velké rozdíly v oblastech, kdy např. v kukuřičné činí potřeba pouze 7,31 %, ale v horské již 12,24 %. Rozdíly se projevují i u jednotlivých družstev, jako např. v JZD Kravaře činí potřeba 13,90 %, avšak ve Smoloteli pouze 8,22 %, tedy o 1,44 % méně než ve skutečnosti přidělilo peněžních prostředků do nedělitelného fondu (9,66 %).

V roce 1956 družstva již počala přidělovat část peněžních příjmů do nově zřizovaného provozního zajišťovacího fondu. Připočítáme-li i tuto částku na úhradu odpisů a oprav, pak by bylo třeba zvýšit přiděly v průměru o necelá 2 % (o 1,96 %) a v kukuřičné oblasti by již úhrada odpisů a oprav byla plně zajištěna.

Představu o tom, jak by se jednak snížila část důchodů, rozdělovaná na osobní spotřebu družstevníků, jestliže by sledovaná družstva plně uhradila vy-

počítané odpisy a předepsané splátky dlouhodobých úvěrů, a jak by se za druhé zvýšila společenská spotřeba, jestliže by družstva přidělila do sociálního fondu minimální 3 % a do kulturního minimální 1 % z celkových důchodů, ukazuje tabulka VIII.

VIII. Skutečné a upravené rozdělení celkového důchodu v Kčs na jeden hektar zemědělské půdy

JZD oblast:	Fond socialistické akumulace				Fond spotřeby ²				Celkový důchod	
	část znovuoz- dělovaná		družstevní akumulace		společens- ské		osobní			
	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%	Kčs	%
Skutečné:										
Kukuřičná	239,0	6,9	714,7	20,4	101,0	2,8	2445,6	69,9	3.500,3	100,0
Řepařská	237,6	6,6	544,2	15,1	161,6	4,5	2654,8	73,8	3.598,2	100,0
Bramborářská	196,8	6,8	642,9	22,3	110,7	3,8	1939,0	67,1	2.889,4	100,0
Horská	137,4	9,3	316,7	21,2	55,3	3,7	981,5	65,8	1.490,0	100,0
Celkem	198 5	7 0	553 7	19 6	110 0	3 9	1961 5	69 5	2.823 7	100 0
Upravené:										
Kukuřičná	239,0	6,9	993,4	28,4	163,9	4,7	2104,0	60,0	3.500,3	100,0
Řepařská	237,6	6,6	822,1	22,8	209,1	5,8	2329,4	64,8	3.598,2	100,0
Bramborářská	196,8	6,8	925,6	32,0	152,2	5,3	1614,8	55,9	2.889,4	100,0
Horská	137,4	9,3	686,5	46,1	91,2	6,1	575,8	38,6	1.490,9	100,0
Celkem	198 5	7 0	854 4	30 3	154 2	5 5	1616 6	57 2	2.823 7	100 0

Částky a podíly znovu rozdělovaného důchodu se nezměnily. Ve skutečnosti však by se měla zvýšit i tato částka, protože některá družstva, zejména zaostalá, neplatí splátky konsolidačních a zakládajících úvěrů v předepsané výši a neplatí v plné výši ani předepsané úroky z úvěrů. Zvýšily by se však částky i podíl vnitrodružstevní akumulace ve splátkách dlouhodobých úvěrů investiční a neinvestiční povahy, protože nebyly spláceny v předepsané výši. Dále by se zvýšil tento podíl pomocným zápočtem odpisů u tažných koní a trvalých porostů, které nebyly od celkových důchodů odečteny. V případě, že by se odpočítaly veškeré odpisy, což by bylo správné, pak by se snížil celkový důchod a nezvýšila by se vnitrodružstevní akumulace o část odpisů koní a trvalých porostů, jak jsme pomocně vyčíslili.

V každém případě by se však snížila částka i podíly celkového důchodu, určené pro fond spotřeby, při současném zvýšení společenské spotřeby i při minimální dotaci fondu sociálního a kulturního, včetně nákladů na společné stravování. Nejvíce by se snížily osobní důchody družstevníků, plynoucí z výsledků společného hospodaření, a to v průměru o 17,5 %. U družstev v horské oblasti by se snížily již tak nízké důchody o 41,3 % a u zaostávajících JZD, např. v Kravářích o 65,9 %, v předním JZD Smolotely by se naopak snížily osobní důchody jen nepatrně — o 4,5 %.

Z uvedeného je zjevné, že striktním dodržováním všech stanovami a finančními předpisy předepsaných povinností a závazků družstev by se rozdíl v osob-

ních důchodech mezi oblastmi i jednotlivými družstvy dále prohloubily. V družstvech a oblastech s vysokými osobními důchody by důchody zůstaly vysoké, i když by se poněkud snížily, ale v družstvech a oblastech s nízkými osobními důchody by se důchody ještě více a podstatně snížily. Z uvedeného je zjevné, že:

1. úhrada ročního opotřebení a opravy ZVP jsou zajištěny v oblasti kukuřičné i řepařské téměř plně peněžními přídělky do nedělitelných fondů, v oblasti bramborářské pouze předními družstvy s vysokými příjmy a s takovými přídělky do nedělitelných fondů, které přesahují spodní hranici 7 %; není uhrazena družstvy v horské oblasti. Ve všech družstvech bez výjimky však není uhrazena míra opotřebení starých ZVP, vzniklá před jejich sdružením;

2. vlivem platné účetní soustavy, která neuvažuje odpisy jako nákladovou složku a nevyjadřuje současnou bilanční hodnotu ZVP, je skutečná potřeba peněžních prostředků na úhradu jejich ročního opotřebení a potřebných oprav v družstvech velmi těžko zjistitelná a družstvům neznámá;

3. navrhuje proto věcně i účetně nedělitelný fond členit na

a) fond obnovy ZVP, ve výši jednotně a jednoduše stanovených odpisových norem ze všech družstvy užívaných ZVP a potřeby peněžních prostředků na opravy staveb, strojů a dopravních prostředků, náradí, přístrojů a zařízení (stanovených podílem z odpisových norem); roční odvod do fondu obnovy by tvořil součást materiálových nákladů na družstevní výrobu;

b) fond výstavby JZD, minimálně ve výši splátek dlouhodobých úvěrů investiční povahy a bez omezení horních hranic na zajištění částek za opotřebení starých ZVP a pro možnost nákupu nových ZVP bez úvěru.

Fond obnovy by povinně dotovalo každé JZD podle odpisových norem a jejich podílů na opravy na svůj účet obnovy u Investiční banky. Z tohoto účtu by mohlo JZD hradit v průběhu roku pouze modernizaci starých ZVP nebo nakupovat jiné, nahrazující spotřebované, jakož i nakupovat materiál dílců i hradit účty za opravy ZVP. Odvod odpisů a podílů na opravy by byl nákladovou položkou. To by vedlo družstva k tomu,

1. aby pořizovala co nejlevnější a nejúčelnější ZVP, neboť by již prvním rokem odváděla z jejich pořizovací hodnoty určité procento na fond obnovy, takže při vysoké pořizovací hodnotě ZVP by si zvýšila náklady, aniž by při neúčinné investici zvýšila úměrně své důchody;

2. aby každý pořízený ZVP ve výrobním procesu využívala co nejvíce, neboť by vznikaly náklady na jejich odpisy a opravy i tehdy, když by prostředek vůbec nevyužívala;

3. aby přejímala od členů i z jiných hospodářství (např. podle 50/55 Sb.) pouze prostředky pro družstevní výrobu skutečně použitelné;

4. aby mobilní ZVP, které nemůže ve svých podmínkách využívat, odprodala tam, kde jsou ještě použitelné;

5. aby dbala o modernizaci, řádné konzervování, kvalifikované používání a o včasné opravy všech ZVP.

Pro zaostávající JZD, s nízkými plánovanými peněžními příjmy, by bylo třeba již na počátku roku poskytnout finanční pomoc na část odpisů a na opravy na účet obnovy u Investiční banky. Týkalo by se to takových družstev, u nichž odvod odpisů a částek na opravy by byl tak vysoký, že by vážně snížil plánovanou hodnotu pracovní jednotky, jimž se poskytují prostředky státní i na osobní spotřebu, tj. u tzv. přeplatkových družstev, v nichž se koncem roku odpouštějí nebo snižují již tak nedostatečné přídělky do nedělitelných fondů. Tato finanční pomoc by však sloužila pouze k zajištění obnovy ZVP, nezbytných pro další výrobu, nikoli k osobní spotřebě.

Zavedení účtu fondu obnovy ZVP pro obvod odpisů a nákladů na opravy by však nedovolovalo, aby si družstevníci rozdělili více než vyrobili. Nebylo by dále také nutné poskytovat další úvěry na generální opravy ZVP.

Fond výstavby v minimální výši na úhradu předepsaných splátek dlouhodobých investičních úvěrů a nahoru neomezený by sloužil na splátky poskytnutých úvěrů a na pořízení nových ZVP, nutných k rozšířené reprodukci, a to z peněžních prostředků družstev.

Tyto návrhy nemohou být úplné a konečné, neboť by bylo třeba je před realizací vyzkoušet, doplnit a upřesnit. Je však třeba hledat cesty, které by družstva vedly k řádnému hospodaření svými základními fondy a ke snaze pořizovat co nejlevnější a nejefektivnější investice. Bez přímého ekonomického zájmu každého družstva a každého družstevníka na levném a účinném ZVP, jehož vliv by členové pocítili přímo na svých důchodech z družstva, nemohou být dosavadní opatření plně účinná.

Souhrn

Odpisované částky jako míra ročního opotřebení základních výrobních prostředků jsou složkou vlastních nákladů výroby družstev; výše odpisů umožňuje rovněž posoudit v jednotlivých JZD, zda roční peněžní příděly do nedělitelného fondu odpovídají míře ročního opotřebení základních výrobních prostředků.

K vyjasnění skutečných vztahů mezi odpisy a potřebou peněžních prostředků na opravy základních výrobních prostředků a mezi skutečnými peněžními příděly do nedělitelných fondů jsou ve stati uvedeni základní ukazatelé 36 JZD z roku 1956, v nichž byly sledovány vlastní náklady (Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV).

Odpisové normy v průměru všech 36 JZD činily z námi nově oceněných (k 31. prosinci 1956) a družstva skutečně užívaných staveb 1,75 %, u strojů a dopravních prostředků 14,49 %, u nářadí, přístrojů a zařízení 12,42 %, u trvalých porostů 3,48 % a u tažných koní 15,63 % z jejich upravené bilanční hodnoty.

Nejvyšší odpisové částky byly u strojů a dopravních prostředků (43,8 % ze všech odpisů) a u staveb (31,3 % ze všech odpisů), které činily z oceněné hodnoty všech základních výrobních prostředků 3,65 %.

Mezi jednotlivými družstvy a průměry různých oblastí jsou značné rozdíly ve výši odpisových částek i jejich podílu z oceněné hodnoty základních výrobních prostředků jak vlivem různé jejich hodnoty, tak vlivem různé struktury jednotlivých prostředků podle jejich stáří.

Potřeba peněžních prostředků na opravy staveb (ve výši 45 % z odpisů), strojů a nářadí (ve výši 50 % z odpisů) dosahuje v průměru 1,50 % z oceněné hodnoty všech základních výrobních prostředků.

Úhrada všech odpisů a oprav by v průměru sledovaných JZD překročila skutečné peněžní příděly do nedělitelných fondů o 0,37 % z peněžních příjmů. Odpočítáme-li od skutečných peněžních přídělů do nedělitelného fondu splátky dlouhodobých úvěrů, pak by bylo třeba zvýšit peněžní příděly na 9,62 % z celkových peněžních příjmů. Opět jsou velké rozdíly v průměrech oblastí; např. v kukuřičné by stačilo přidělit 7,31 %, v horské oblasti by bylo třeba již 12,24 % z celkových peněžních příjmů přidělit do nedělitelných fondů. Tak by se nepatrně snížily osobní důchody družstevníků v předních JZD (např. Smolotely o 4,5 %), avšak velmi citelně by se snížily již tak nízké osobní důchody družstevníků u družstev v horské oblasti (o 41,3 %) a u zaostávajících JZD (např. Kravaře o 65,9 %).

К выяснению досуд неувислованёго втзату меу отпису а меу пенёзнёму прёделу до недёлителёных фондё се наврхуе завёст ве вёех ЖЗД звлёшт фонд обнору, кам бу друштву отвёдёла отпису а протрёдки на ораву а ктёру бу твотёл соуёст нёкладё на вёрубу а звлёшт фонд вёставбу, кам бу друштву отвёдёла протрёдки на сплётку длорудобёх ёвёру а далёи протрёдки без омеуенё хорнёх храниё.

Амортизация основных средств производства в ЕСХК

Амортизационные отчисления, как мера годового износа основных средств производства, является составной частью себестоимости продукции кооперативов. Размер амортизационных отчислений в ЕСХК позволяет также судить о том, соответствуют ли отчисления в неделимый фонд степени годового износа основных средств производства.

Для определения фактических отношений между амортизацией, потребностью денежных средств для ремонта основных средств производства и фактическими денежными отчислениями в неделимые фонды в настоящей статье приводятся главные показатели 36 ЕСХК за 1956 г., в которых Институт экономики сельского хозяйства исследовался вопрос о себестоимости кооперативной продукции.

Нормы амортизации у всех 36 кооперативов составляли в среднем у фактически использованных построек 1,75 % (по новой их оценке на 31-ое декабря 1956 г.), у машин и транспортных средств — 14,49 %, у орудий и оборудования — 12,42 %, у многолетних культур — 3,48 %¹ и у упряжных лошадей — 15,63 % от их исправленной балансовой стоимости.

Наиболее высокими были амортизационные отчисления у машин и транспортных средств (43,8 % от всех отчислений) и построек (31,3 % от всех отчислений), которые составляли 3,65 % от стоимости всех основных средств производства по новой оценке.

В разрезе отдельных кооперативов и областей существует значительная разница в величине амортизационных отчислений и их доли в вновь оцененной стоимости основных средств производства в зависимости от разной их абсолютной стоимости и от разной структуры отдельных средств производства с учетом их возраста.

Потребность в денежных средствах для ремонта построек (в размере 45 % от амортизационных отчислений), машин и орудий (в размере 50 % от амортизационных отчислений) достигает в среднем 1,5 % от стоимости по вновь проведенной оценке всех основных средств производства.

Покрывание амортизационных отчислений и расходов по ремонту превысило бы в среднем по всем обследованным ЕСХК фактические отчисления в неделимый фонд на 0,37 % от денежных доходов. Если вычесть от фактических отчислений в неделимый фонд платежи по долгосрочным кредитам, то необходимо было бы повысить эти отчисления до 9,62 % от общих денежных доходов. И в этом случае наблюдается большая разница в среднем по областям; так, напр., с кукурузной области достаточно было бы отчислять в неделимый фонд 7,31 % от общих денежных доходов, между тем как в горной области следовало бы отчисления в неделимый фонд повысить до 12,24 %. Тем самым понизились бы в незначительной мере личные доходы кооператоров в передовых ЕСХК (напр. в ЕСХК Смолотелы на 4,5 %). Однако, в значительной мере понизились бы и так уже низкие личные доходы кооператоров в горной области (на 41,3 %) и в отстающих кооперативах (напр. в ЕСХК Криварже — на 65,9 %).

Для объяснения до сих пор неустановленного отношения между амортизацией и отчислениями в неделимый фонд предлагается ввести во всех ЕСХК особый фонд восстановления, в который кооперативы производили бы амортизационные отчисления и отчисления средств на ремонт и который входил бы как составная часть в производственные затраты. Далее предлагается ввести особый фонд строительства, в который кооперативы отчисляли бы средства для платежей по долгосрочным кредитам и другие средства без ограничения.

Abschreibungen der Grundproduktionsmittel in den JZD (LPG)

Die abgeschriebenen Beträge — die das Maß der jährlichen Abnutzung der Grundmittel darstellen — sind ein Bestandteil der Selbstkosten der genossenschaftlichen Produktion; die Höhe der Abschreibungen ermöglicht in den einzelnen JZD auch die Beurteilung, ob die jährlichen geldlichen Abführungen an den unteilbaren Fonds dem Maß der jährlichen Abnutzung der Grundmittel entsprechen.

Die Abschreibungsnormen beliefen sich im Mittel aller 36 JZD, bei den von uns neu (zum 31. Dezember 1956) geschätzten und von den Genossenschaften tatsächlich genutzten Bauten auf 1,75 %, bei den Maschinen und Transportmitteln auf 14,49 %, bei Geräten, Apparaten und Einrichtungen auf 12,42 %, bei den Dauerkulturen auf 3,48 % und bei den Zugpferden auf 15,63 % des berichtigten Bilanzwertes.

Die höchsten Abschreibungen wurden bei den Maschinen und Transportmitteln (43,8 % aller Abschreibungen) und bei den Bauten (31,3 % aller Abschreibungen) durchgeführt und ihr Anteil am Schätzwert aller Grundmittel belief sich auf 3,65 %.

Zwischen den einzelnen Genossenschaften und den Mittelwerten der verschiedenen Gebiete bestehen bedeutende Unterschiede in der Höhe der Abschreibungen und ihres Anteils am Schätzwert der Grundmittel und zwar sowohl infolge des Einflusses ihres unterschiedlichen Wertes, als auch durch den Einfluß der unterschiedlichen altersmäßigen Struktur der einzelnen Produktionsinstrumente.

Der Bedarf an finanziellen Mitteln für Gebäudereparaturen (die sich auf 45 % der Abschreibungen belaufen), für Maschinen und Gerätereparaturen (die sich auf 50 % der Abschreibungen belaufen) entspricht im Mittel 1,5 % Schätzwertes aller Grundmittel.

Die Deckung aller Abschreibungen und Reparaturen würde im Mittel der untersuchten JZD die tatsächlichen geldlichen Zuführungen in den unteilbaren Fonds um 0,37 % der geldlichen Einkünfte übersteigen. Wenn wir von den tatsächlichen geldlichen Abführungen an den unteilbaren Fonds die Abzahlungen langfristiger Kredite in Abzug bringen, dann wäre es notwendig, die geldlichen Abführungen auf 9,62 % der gesamten geldlichen Einkünfte zu erhöhen. Es bestehen neuerlich große Unterschiede zwischen den Mittelwerten der Gebiete; im Maisanbaugebiet würde es z. B. genügen 7,31 %, im Gebirgsgebiet wäre es jedoch erforderlich 12,24 % der gesamten geldlichen Einkünfte dem unteilbaren Fonds zuzuführen. Auf diese Weise würden sich die persönlichen Einkünfte der Genossenschaftsbauern in den führenden JZD unbedeutend verringern (z. B. Smolotely — um 4,5 %), die ohnehin schon geringen persönlichen Einkünfte der Genossenschaftsbauern im Berggebiet und diejenigen der rückständigen JZD würden jedoch eine empfindliche Verringerung erfahren (z. B. Kravaře — um 65,9 %).

Zur Klärung der ziffernmäßig bisher noch nicht veranschaulichten Beziehung zwischen Abschreibungen und Geldabführungen an den unteilbaren Fonds wird die separate Einführung des Ersatzfonds in alle JZD empfohlen, dem die Genossenschaften die Abschreibungen und Mittel für Reparaturen zuführen würden und der einen Bestandteil der Produktionskosten bilden würde und die separate Einführung des Aufbaufonds, dem die Genossenschaften die Mittel zur Abzahlung langfristiger Kredite und weitere Mittel, ohne Beschränkung ihrer Höhe, zuführen würden.

Odměňování v jednotných zemědělských družstvech

Оплата труда в ЕСХК

Arbeitsvergütung in den JZD (LPG)

Inž. Hanuš SCHIMMERLING

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, pobočka Brno

Úvod

Hlavním požadavkem odměňování za práci v jednotných zemědělských družstvech je účinně spojit zájem členů na zvyšování jejich životní úrovně se snahou o rozvoj hospodaření družstva a tím se zájmem celé společnosti. Odměna za práci v JZD je významným ekonomickým nástrojem, neboť pomocí vhodného způsobu odměňování družstevníků lze zaměřit jejich úsilí na řešení hlavních úkolů rozvoje zemědělské výroby. Záleží na tom, jak v daném období je vedením JZD využito momentu hmotného stimulu k tomu, aby způsoby a formy odměňování podpořily úsilí pracujících na řešení základních výrobních úkolů družstva, aby byly všestranně odhalovány a využívány rezervy na všech úsecích výroby, aby se zvýšila nejen výroba, ale i produktivita práce při dodržení zásad hospodárnosti.

V období bouřlivého rozvoje družstev na naší vesnici se staly otázky odměňování v JZD ještě závažnějším činitelem socialistické výstavby než dříve. Základním vodítkem při organizaci odměňování za práci je jeho spojitost s konkrétními výsledky i úkoly rozvoje družstevního hospodářství v daném období. Z těchto úvah se vycházelo při vypracování zásad odměňování za práci v JZD, které v roce 1957 schválili delegáti III. celostátního sjezdu JZD. Základním poznatkem bylo to, že způsoby odměňování, zavedené po usnesení II. celostátního sjezdu, byly vlivem upevnění družstev velmi rychle překonány. Chyběla bezprostřední spojitost odměny družstevníků s výsledky zvýšené produktivity jejich práce i odstupňování odměny jednotlivců nebo kolektivů podle vlastních výrobních výsledků. Družstva v různém stupni vývoje potřebovala také různé formy odměn za práci, které by odpovídaly stavu organizace jejich výroby a práce, evidence a stupni uvědomění členů. Již před III. sjezdem JZD byly řídicími orgány podniknuty různé pokusy o zavedení důsledného způsobu odměňování podle zásluhy, avšak doporučené formy odměňování, zejména doplňkové odměny, se málo vžily, a to zpravidla z těchto příčin:

a) pro značné rozdíly mezi výší doplňkových odměn přiznaných v rostlinné a živočišné výrobě;

b) pro velké rozdíly mezi výší doplňkových odměn ve výrobě a v administrativě;

c) pro obtíže s určením výše doplňkových odměn v přidružené výrobě JZD,

neboť zde lze obtížněji stanovit rozsah plánované výroby a tím i výši odměny.

I když II. celostátní sjezd JZD shrnul celkový stav odměňování a snažil se upoutat zájem o všeobecné zavedení systému podle jednotných směrnic, nepodařilo se všeobecně rozšířit progresivní formy odměňování. Proto při přípravách návrhů nových způsobů odměňování pro III. sjezd JZD se především vycházelo ze zkušeností předních JZD, ze zkušeností vyspělých funkcionářů a ze závěrů a návrhů plynoucích z různých průzkumů. V nové soustavě odměňování se uplatňuje ve větší míře hledisko zvyšování výroby i její kvality, jakož i hospodárnost při výrobě.

Hlavní zásady nyní platných způsobů odměňování v JZD vycházejí z rozdělení odměny na základní odměnu (v pracovních jednotkách) a na prémii za překročení plánovaného výrobního úkolu (převážně v penězích).

Pojem základní odměny předpokládá, že pracovní jednotky budou skutečně rozdělovány podle množství a jakosti vykonané práce, a to na podkladě řádně stanovených úkolových sazeb. Nové zásady odměňování v JZD dávají družstvům možnost rozhodnout se pro takovou formu základní odměny, kdy se pracovní jednotky započítávají podle úkolových sazeb v plném rozsahu vykonaných prací, nebo zda chtějí v pracovních jednotkách odměňovat pouze výrobu do hranice plánované produkce (tzv. „jednotkový strop“).

Zatímco základní odměna v živočišné výrobě je stanovena podle úkolových sazeb za jednotku výrobku podle užitkovosti, dělí se základní odměna v rostlinné výrobě na dvě formy:

- a) na odměnu podle úkolových sazeb za jednotku práce nebo výrobku,
- b) podle procenta splnění plánovaných výrobních úkolů.

Prémie za dosažení lepších výsledků, než je stanoveno plánem výroby nebo tržeb, se člení na několik typů:

1. premie za překročení plánovaného výrobního úkolu,
2. premie za dosažení nadplánovaných tržeb,
3. premie za snížení plánované potřeby krmiv na jednotku výroby,
4. premie za jiné pracovní a výrobní výsledky.

Proč došel III. sjezd JZD k rozdělení odměny na základní odměnu a na prémii?

V průběhu vývoje našich JZD se ukázalo, že pracovní jednotka sama nevystačí k takovému odměňování, které by odpovídalo úrovni společného hospodaření, neboť dostatečně nepodněcuje zájem nejlepších pracovníků družstva o zvýšení množství a jakosti výrobků. Na rozdíl od způsobů dodatečného zápočtu pracovních jednotek podle procenta překročení výrobního plánu je premie v zásadě odpoutána od pracovní jednotky, tj. od základní odměny. Premie tvoří podstatu nového způsobu odměňování v JZD a její zavádění má rozhodující význam. Přesto zavedení zásad nových směrnic v život není bez obtíží. Brání tomu především rovnostářské tendence mezi pracovníky, zčásti zakořeněné v družstvech při dřívějších způsobech odměňování.

V prvních letech hospodaření odměňovala JZD práci členů převážně podle počtu odpracovaných hodin, které se různě převáděly na *PJ*. I když tento způsob během času ustupoval hodnocení podle počtu odpracovaných výkonových norem, tvoří ještě dnes dosti značný podíl. Jedná se z části o práce kvantitativně nevyjádřitelné (např. sběr a hubení škůdců), těžko postižitelné (např. rovnání bramborových hlíz na předklíčovací lísky) a práce obsahující mnoho krátkodobých operací, které nejsou v zemědělském závodě úkolovány (řemeslnické práce). Kromě těchto zdůvodněných případů je v JZD ještě řada prací bez normy, které se běžně

odměňují podle času, ač je stanovení úkolu možné. Uplatňují se rovněž různé rovnostářské snahy (např. kombinace odměny podle užítkovosti s poskytnutím „vyrovnávacího příplatku“ ve formě odměny za nenormované pracovní úkony vykonané „navíc“).

Rovnostářské tendence družstevníků jsou podporovány nedůsledností funkcí nářů JZD při projednávání úkolových sazeb, při přejímání hotové práce a také při prosazování prémiového odměňování. Takovéto nazírání na práci družstevníků pak vede k tomu, že se neodměňuje podle vykonané práce a nepřihlízí se na to, zda čas, strávený v práci, byl účelně využit. Snaha po částečném zachování časové odměny není však jediným projevem rovnostářských tendencí v odměňování v JZD. Tendence nivelizovat pracovní výkony jednotlivých pracovníků se projevuje všude tam, kde se jedná o stírání rozdílů v množství a jakosti práce mezi jednotlivci i pracovními kolektivy. Proto jsou tyto tendence často namířeny proti přesnějšímu stanovení výkonových norem, proti uplatňování ukazatelů kvality práce atd.

Vedle obtíží, které vyplývají z rovnostářských tendencí v JZD a které ztěžují zavádění důsledného systému odměňování podle zásluhy, se ještě objevují zvláštní problémy jednotlivých odvětví JZD:

V rostlinné výrobě jsou nedůsledná organizace práce a nedostatky v evidenci o práci hlavní příčinou poměrně omezeného rozsahu zavedených premií za překročení plánované výroby. Vzhledem k rozhodující účasti STS na výrobě některých plodin — zejména obilovin — je zásluha družstevníků na zvýšení výnosů sporná. Organizace práce někdy také ztěžuje zavádění a vyhodnocení odměn podle zásluhy o překročení plánovaného hektarového výnosu. To se týká zejména okopanin, kde hodnocení dosažených výnosů na dílcích svěřených jednotlivcům činí někde takové obtíže (při sklizni), že k němu zpravidla nedochází a znemožňuje uplatnění premie. Přiznání premií má být podmíněno dodržením výše plánovaných nákladů; při vysokém překročení plánovaných nákladů by jinak premie mohla překročit únosnou hranici. Zde je třeba přihlížet zejména k tomu, jak byl dodržen plánovaný pracovní náklad (PJ) a náklady na práci STS.

V živočišné výrobě, kde se základní odměny určují podle užítkovosti, záleží velmi mnoho na stanovení výrobního úkolu. Zde je nutno při stanovení úkolů v CVP odpovědně vycházet z reálných předpokladů výroby, aby úkol nebyl určen ani příliš nízkou, ani příliš tvrdě. Na premii připadá v prvním případě příliš vysoký podíl, a to i tehdy, kdyby pracovní úsilí bylo jen průměrné. V druhém případě je nadsazený výrobní úkol s malou vyhlídkou na premii nedostatečně mobilizujícím prvkem. V živočišné výrobě je rozhodující, zda při výrobě nad plán byla dodržena plánovaná spotřeba krmiv.

V ostatních odvětvích přidružené výroby JZD je poskytování premií za překročení plánu již značně problematické. V přidružené výrobě zpravidla bývá rozsah produkce stanoven pouze přibližně ve finančních ukazatelích. Proto má premie pro stavební skupinu, dílny aj. převážně ráz odměny za včas a kvalitně vykonanou práci, za úsporu materiálu atd. Jedná se o premie zvláštní — jednorázové; poskytují se většinou k paušálnímu počtu pracovních jednotek, který je v přidružené výrobě stanoven za nenormované práce určitého předpokládaného rozsahu.

Návrh odměňování, schválený III. celostátním sjezdem JZD, vychází z nutnosti zdokonalit dosavadní způsoby odměňování. V další stati jsou rozvedeny jednotlivé části odměny družstevníků a poukázáno na některé zvláštnosti, plynoucí z nových zásad odměňování práce v JZD.

Základní odměna

1. Rostlinná výroba

Zatímco v živočišné výrobě většina JZD přešla na způsob odměňování podle užitekosti, tedy na způsob odměny, který je v přímé závislosti na výsledku výroby, zachovala si odměna v rostlinné výrobě formu odměny za vykonanou práci. Na tomto stupni setrvalo odměňování v JZD až do III. sjezdu. Odměna za množství vykonané práce není ovšem vždy v souvislosti se skutečnými výsledky sklizně. Příklady z praxe ukazují, že se velmi často vynakládá více *PJ* za práci na jednotlivých plodinách, než je třeba v zájmu úspěšné sklizně. V JZD Veverské Knínice bylo na jeden hektar cukrovky v roce 1956 vynaloženo 136,50 *PJ*, zatímco normativy určovaly pouze 97,50 *PJ* (zvýšení o 40 %). Srovnáme-li však plán sklizně se skutečně dosaženým výnosem, zjistíme, že byl nižší o 26 % (254 q proti 343 q). Na jeden cent cukrovky bylo tedy vynaloženo 0,54 *PJ* místo 0,28 *PJ*.

V čem tkví tyto rozdíly? Za prvé v závislosti rostlinné výroby na přírodních podmínkách, které zde nebudeme rozebírat, za druhé však tkví příčiny právě v dosavadním způsobu odměňování za vynaloženou práci. V JZD Veverské Knínice byla základní odměna v rostlinné výrobě přiznána jen podle množství vykonané práce, a to za veškerou pracovníkem vykonanou práci, ať již byla v souladu s plánem a skutečnou agrotechnickou potřebou či nikoliv. Při tomto způsobu odměňování se projevují všechny nedostatky nesprávně stanovených výkonových norem, chyby v určení plánovaných pracovních úkolů a jiné obtíže JZD. Nové zásady pro stanovení základní odměny podle skutečně dosažené sklizně a jakosti získaných výrobků takovéto nedostatky vylučují. Při odměně jen podle množství vykonané práce má družstevník největší zájem na zápočtu co nejvíce pracovních úkonů, na co „nejvýhodnější“ výkonové normě a největším počtu *PJ*. Tak je zájem pracovníka veden nesprávným směrem. Nevidí, že hlavním jeho úsilím musí být dosáhnout nejlepších výnosů na svěřených plodinách. Za všeobecné honby za největším počtem *PJ* dochází k absolutnímu růstu celkového počtu pracovních jednotek, které však nejsou kryty odpovídajícím růstem produkce. „Inflace“ *PJ* má všeobecně škodlivý vliv na výsledky hospodaření JZD nejen proto, že poměrně lehké plnění denní výkonové normy způsobuje pokles pracovní morálky, ale také proto, že nadměrným přiznáním pracovních jednotek roste ve škodlivé míře i množství naturálií, vydané na tyto pracovní jednotky. Tendence růstu počtu *PJ* souvisí s otázkou naturálních odměn.

Nelze opomenout skutečnost, že základní úkol JZD pro zvýšení intenzity výroby, a tím pro splnění úkolů druhého pětiletého plánu, je v tvoření každoročně vyšší zásoby krmiv. Nepečuje-li družstvo v plné míře o to, aby sklizeň krmných plodin byla využita především pro vlastní živočišnou výrobu, vede to k narušení plánované rezervy vlastních krmiv, k snížení stavů dobytka a k nadměrnému narůstání počtu záhumenkových zvířat v důsledku příliš velké naturální části odměny za odpracované pracovní jednotky. Vidíme tedy, že odměna poskytovaná pouze za množství práce má za následek řadu pro hospodaření JZD nepříznivých důsledků. Tento způsob započítávání pracovních jednotek umožňuje, aby družstevníci dostávali nadbytečné množství naturálií, které je vyšší než množství nutné pro osobní potřeby rodiny a pro stav hospodářských zvířat na záhumenku podle vzorových stanov JZD. Zásada družstevního hospodaření — nejvhodnější spojování zájmu společnosti se zájmem jednotlivce — se tak nejen neuplatňuje, ale je zřejmé, že neomezené započítávání pracovních jednotek je v rozporu se zájmem družstva.

Zásady odměňování podle usnesení III. sjezdu umožňují přechod k vyšší formě stanovené základní odměny v rostlinné výrobě, ke stanovení odměny podle výše dosažené sklizně. Tím se způsob odměňování v rostlinné výrobě prakticky podobá odměně podle užítkovosti v živočišné výrobě. Základní odměna má být stanovena buď podle úkolových sazeb za jednotku výrobku nebo podle procenta splnění plánovaných výrobních úkolů. Na způsob odměňování podle úkolových sazeb za jednotku práce se pohlíží jako na přechodné stadium vývoje základní odměny. Základní odměnu dostanou družstevníci podle vykonané práce a dosažené výroby v pracovních jednotkách buď za výrobky jen do výše stanoveného plánu (*PJ* — strop) nebo i za výrobky nad plán. Účelem tohoto opatření je, aby zbývající část odměny za práci byla vyplácena převážně v penězích, a to ve formě premii za překročení plánovaného výrobního úkolu, případně plánovaných tržeb, za snížení plánované spotřeby krmiv na jednotku výrobku nebo za jiné pracovní a výrobní výsledky.

Omezení základní odměny a vyplácení premii převážně v penězích, má velký význam nejen z hlediska zvýšení hmotné zainteresovanosti družstevníků na růstu produkce a z hospodárnění výroby, ale též z hlediska lepší dotace družstevních fondů. Je zřejmé, že v družstvech, která zavedla započítání pracovních jednotek (podle vzoru JZD Pasohlávky) pouze do výše plánu a veškeré další výrobní i pracovní výsledky odměňují pouze v peněžních premiích, vzroste význam premii ještě více. Jednotkový strop umožňuje rychlý vzrůst hodnoty pracovní jednotky při současné úsporné spotřebě. Dosáhne se dále spolehlivého dodržení ukazatelů plánu, zejména plánu potřeby *PJ* a v souvislosti s tím i plánu celkem rozdělených naturálních odměn na pracovní jednotky.

Odřoutání základní odměny od započtené odměny za pracovní výkony nevede družstevníky jen k dosažení co největšího počtu *PJ*, ale i k dosažení co nejvyšších výnosů u svěřených plodin. Závislost odměny v pracovních jednotkách na dosažených výnosech je zajištěna dvěma způsoby:

a) započítává se určitý počet *PJ* za každý cent získaných rostlinných výrobků podle dané sazby nebo

b) se vychází z odpracovaných jednotek u příslušné plodiny a podle dosažených výnosů se připočítává nebo odčítá určitý počet pracovních jednotek.

Oba způsoby byly na základě zkušeností pokročilých JZD doporučeny III. sjezdem; není však sporu o tom, že jejich zavádění předpokládá určitou vyspělost vedení družstva i členů. V případě prvního způsobu (dodatečný zápočet, případně odpočet pracovních jednotek podle dosažených výnosů plodin) je třeba, aby základní evidence o práci byla v naprostém pořádku. Je nutno vycházet z přesně určených normativů spotřeby *PJ* na jeden hektar plodiny, který je základem pro posouzení skutečné zásluhy výrobní skupiny o překročení plánovaného hektarového výnosu. Z důvodů pracovní morálky a kázně, jakož i z hlediska výsledků hospodaření JZD je třeba, aby zmíněný způsob odměňování byl důsledně uskutečňován v případech úspěchů pracovníků (dodatečný zápočet *PJ*), ale též při neplnění plánovaných výnosů (dodatečné odpočítání *PJ*). Praxe však ukazuje, že se odpočet *PJ* v družstvech prosazuje jen se značnými obtížemi. Jejich provádění nejenže ztěžuje nepopulárnost podobných sankcí, ale i samotný způsob odpočtu je problematický. Úměrné odpočítání pracovních jednotek totiž poškozují především ty pracovníky, kteří odpracovali nejvíce *PJ* na dané plodině. V tomto nedostatku vidí většina JZD hlavní důvod, proč se uvedený způsob u nás tak málo zavedl; poškozují ve značné míře právě nejpracovitější členy skupiny tím, že jsou nuceni podílet se větším dílem na ztrátě, způsobené hlavně nekvalitní prací jiných.

Druhý doporučený způsob, započítávání pracovních jednotek za jednotku sklizených polních plodin, se shoduje se způsobem výpočtu odměny podle dosažené užitkovosti, zavedený v živočišné výrobě. Rozdíl spočívá zejména v rozdílnosti výrobního cyklu, který je v živočišné výrobě krátký, takže i výrobní výsledky jsou krátkodobě sledovatelné, zatímco rostlinná výroba trvá déle a je závislá na průběhu počasí. Během roku je nutno poskytnout družstevníkům odpovídající zálohy na pracovní jednotky a konečný zápočet je možný až teprve po skončené sklizni, kdy lze posoudit výsledek celoroční práce. I když tento způsob je zřejmě nejpokrokovější ze způsobů doporučených III. sjezdem pro rostlinnou výrobu, nutno říci, že jeho zavádění naráží v praxi na značné obtíže. Obavy družstevníků z nepředvídaných přírodních činitelů, které mohou ovlivnit plánované výnosy a tím přímo i odměnu, brání zatím jeho širšímu zavedení. Používá se zatím více u plodin s krátkou vegetační dobou, které vyžadují mimořádnou péči a vyšší intenzitu práce — zejména u zeleniny, prosazuje se však těžko u obilovin, cukrovky atd.

Stěžejní otázkou základní odměny je dodržování plánované potřeby pracovních jednotek, kterou schvaluje členská schůze podle výrobních plánů výrobních skupin. Pravidelná kontrola správnosti započítaných pracovních jednotek je stejně nutná. Zpřesnění výpočtu základní odměny a postupné zavádění pokrokových forem odměňování prohlubuje prvky hmotné zainteresovanosti pracovníků v rostlinné výrobě za překračování hektarových výnosů svěřených plodin.

2. Živočišná výroba

V živočišné výrobě převládá dnes způsob odměňování podle užitkovosti, který je podle zásad III. sjezdu jedinou formou základní odměny v živočišné výrobě. Odměna se zde určuje podle úkolových sazeb za jednotku výrobku. To ovšem neznamená, že nemáme ještě družstva, ve kterých se používá primitivnějších způsobů odměňování, které jsou v přímém rozporu se zásadou hmotné zainteresovanosti jedince i kolektivů. Na příklad odměňování podle počtu ošetřovaných kusů odvádí pozornost pracovníků od hlavního jejich úkolu: zvyšování produkce. Tento způsob odměňování byl zaveden v době zakládání prvních JZD, byl však brzy vystřídán odměnou podle dosažené užitkovosti. Jen v některých případech, jako např. při nízké užitkovosti a při obtížných výrobních podmínkách, se dosud nepodařilo přesvědčit pracovníky JZD, aby opustili systém odměn určený podle výkonové normy vyjádřené v kusech ošetřovaného dobytka.

V zásadách odměňování práce v JZD se též doporučuje, aby družstvo započítávalo pracovní jednotky jako základní odměnu za jednotku výrobku jen za výrobky do výše plánu a aby nezapočítávalo pracovní jednotky za výrobky nad plán. Zásada tzv. jednotkového stropu má sice pro živočišnou výrobu menší význam, neboť při zachování zásad správného odměňování nemůže dojít k nepravdivostem, ale i zde má význam takový způsob odměňování, který zaručuje dodržování plánu počtu *PJ*, a to jak pro peněžní, tak zejména pro naturální odměny.

Rozdílnost výrobních podmínek v živočišné a rostlinné výrobě si vyžadovala řadu přesných ukazatelů k určení odměny podle zásluhy. Tak dříve byla základní odměna za 100 litrů nadojeného mléka např. odvozena z denní odměny ošetřovatelky (1,25 *PJ* ve IV. třídě) a odměna za jednotku výrobku klesala úměrně k růstu výroby relativně i absolutně. Hmotný zájem pracovníků na růstu výroby v důsledku tohoto způsobu odměn podstatně klesal. Bylo zřejmé, že při vyšší užitkovosti musí základní odměny růst, i když pochopitelně méně než pro-

duktivita práce. Bylo třeba zvýhodnit pečlivou a náročnou práci např. u vysoko dojných krav a u plemenného dobytka proti méně kvalifikované práci, která přináší družstvu menší užitek. Byly vypracovány nové odstupňované základní odměny a úkolové sazby v podrobných tabulkách; upustilo se od rovnostářského zařazení veškeré ošetrovatelské, chovatelské a plemenářské práce do IV. třídy. V nových zásadách nachází svůj výraz diferenciací kvalifikované práce od práce méně kvalifikované. Progresivita, vyjádřená ve zmíněných tabulkách, je výrazná, což vysvětluje např. z rozdílu mezi odměnou za nadojení mléko při splnění plánu a nejvyšší a nejvyšší užítkovosti (činí přibližně 200 PJ). Dále byla uskutečněna též diferenciací v odměně v závislosti na počtu ošetřovaných kusů dobytka. Zatímco dříve byly započítány pracovní jednotky za vedlejší práce, jako např. za připuštění, zjištění březosti, za pomoc při telení aj., je v zásadách doporučeno, aby základní odměna byla zjednodušena a pracovní jednotky vydány pouze za výsledek chovatelské práce: za narozené tele, vyrobený cent masa, 100 ks vajec atd. Podle druhu chovu je základní odměna podle užítkovosti ještě dále zpřesněna, např. ukazatelem kvality (převádění na tučnost 3,5 % u mléka), rozdíly v normě výkonu při různém způsobu organizace chovu (u prasnic) určuje se také způsob vyrovnání odměn v důsledku sezónních výkyvů ve výrobě (např. u snůšky vajec) atd. Přes tato zpřesnění pomocí nových ukazatelů znamenají nové zásady odměňování zjednodušení a sjednocení základní odměny v živočišné výrobě. Každému JZD umožňují přizpůsobit odměňování svým vlastním podmínkám výroby a řešit vlastní její problematiku.

3. Přidružená výroba

Nové zásady odměňování za práci v JZD stanoví, že družstvo na stavebních pracích, v dopravě, v pomocné a přidružené výrobě odměňuje zásadně podle úkolových sazeb, tedy podle výkonových norem při zařazení prací do tříd. Pouze tam, kde práce dosud nemohou být normovány, je přípustné, aby byl stanoven určitý počet PJ (paušál), který odpovídá předpokládanému rozsahu prací. Nelze přejít skutečnost, že právě odměňování na tomto úseku patří k největším slabším odměňování v JZD vůbec. Hlavní příčinou je nepřehlednost a extenzivní organizace odvětví přidružené výroby a pomocných odvětví, neznalost těchto prací funkcionáři a závislost družstevníků na práci odborníků-řemeslníků, která nutí k poskytování „černých“ odměn formou měkkých norem. Je proto třeba, aby do budoucna byl rozsah prací na těchto pracovištích přesněji vymezen, aby JZD při stanovení paušálů za práce přihlížela také k nutnosti nepředvídané řemeslnické práce (např. při údržbě), k záznamům o vykonané práci, které je nutno pro vyčíslení spravedlivé odměny vést.

4. Odměna vedoucích a administrativních pracovníků

Podceňování řídicí práce, názor, že práce nemanuální je málo rozhodující složkou v činnosti družstevního kolektivu, měl za následek, že odměňování vedoucích pracovníků a administrativy nebylo dosud důsledně prováděno. Nové zásady odměňování ukazují, že je možno vyčíslit zásluhu funkcionáře o výsledek práce jednotlivých odvětví. Aby i oni byli hmotně zainteresováni na výsledcích hospodaření družstva, je nutno jim stanovit spravedlivě a účelně odměnu podle rozsahu práce a výsledků této práce.

Doporučuje se, aby JZD přiznalo předsedovi jednak základní odměnu za každý měsíc v pracovních jednotkách podle výměry zemědělské půdy a jednak podle počtu plemenic jednotlivých druhů hospodářských zvířat. Kromě toho před-

seda, který je ve funkci více než tři roky, obdrží ještě určitý procentuální funkční zápočet podle doby trvání funkce. Bylo stanoveno minimum základní odměny pro předsedu JZD (540 *PJ*). Odměny kvalifikovaných agronomů a zootechniků jsou závislé na rozsahu i speciálním zaměření odvětví a stanoví se jako určitý podíl (80–90 %) odměny předsedy. Stejně závislý na výši odměny předsedy je počet *PJ*, který se započítá účetnímu JZD (70–85 %), který má též nárok na zápočet *PJ* podle délky zastávání funkce. Vedoucí stálých výrobních skupin, jako např. polní, zelinářské, ovocnářské aj., mají být odměňováni podle rozsahu práce, výměry půdy i velikosti skupiny, zatímco vedoucímu čety je přiznána za vedení měsíční odměna ve výši 2–3 % z celkového počtu *PJ* odpracovaných všemi členy jeho čety na svěřených plodinách. Podobné zásady základního odměňování u vedoucích pracovníků jsou i v živočišné výrobě. Základní odměna skladníka je dána obtížností a rozsahem jeho práce, určeným velikostí družstva, specializací výroby, počtem a umístěním skladovacích prostorů atd. Jedná se o základní funkční odměnu, zatímco fyzická práce spojená s výkonem funkce je odměňována podle výkonových norem.

Premie za překročení výrobního plánu

1. Rostlinná výroba

Poměrně vžitý a jednoduchý způsob stanovení premie je odměna za překročení plánovaných výrobních úkolů určitým procentem z ceny výrobků vyrobených nad plán. Dřívějšími směrnici byla určována maximální hranice 50 %, avšak stanovení správného procentického podílu premie nebylo pro vedení JZD bez obtíží. Premie má být poskytována za předpokladu dodržení plánovaných nákladů na jeden hektar plodiny a na jednotku výrobku. To znamená, že při tomto způsobu výpočtu premie mohou být náklady v podstatě zvýšeny pouze o náklady pracovní, spojené se sklizní vyšších hektarových výnosů, případně o některé položky materiálních nákladů (spotřeba motouzu, nafty aj.). Dokud však JZD nesledovala vlastní náklady výroby, nebyla této zásadě věnována pozornost. Zvýšili se plánované materiální náklady, je nutné upravit podíl stanovené premie, neboť pak je zřejmé, že zvýšený výnos nebyl dosažen pouze pracovním úsilím družstevníků, nýbrž zvýšeným materiálním nákladem (hnojiva, větší účast STS atd.). Také překročení pracovního nákladu musí mít vliv na stanovení premie, aby se popřípadě plodina nestala ztrátovou. Z toho všeho vyplývá, jak je velmi důležité stanovit správné procento premie za překročení plánovaných výnosů. Zásady odměňování, vypracované III. celostátním sjezdem JZD, přihlížely při navrhování procenta nejenom k jednotlivým plodinám, ale i ke vzájemnému poměru rozsahu práce družstevníků na jednotlivých plodinách. Procento z nadplánu, které má být rozděleno mezi družstevníky jako premie za překročení stanoveného výrobního plánu, je doporučeno jako směrné číslo. Předpokládá se, že všechny složky vlastních nákladů budou v souladu s výrobním a finančním plánem JZD. Je však nutno si uvědomit, že v důsledku podstatného překročení plánovaných nákladů může dojít k odčerpání tak velkého podílu z tržby nad plán, že při vydání stanoveného procenta na premie je ohrožena odpovídající dotace fondů JZD (tzn. podíl společného důchodu je neúměrně snížen) a v extrémním případě, bylo-li vyšších výnosů dosaženo s nadměrnými náklady neplánovanými, může dojít přiznáním doplňkových odměn i k ohrožení plánované výše pracovní jednotky. Může nastat případ, že položka nákladů a stanovená premie dohromady překročí výši

celkových tržeb získaných nadplánem. Z toho plyne rozhodující význam reálného sestavení plánu a jeho dodržení.

Postupnou mechanizací polních prací a odpovídajícím snížením podílu roční práce družstevníků roste účast práce STS. Bylo by proto vhodné použít u plodin s vysokým podílem práce STS, zejména u obilnin, prémie za mimořádné pracovní a výrobní výsledky a nevázat je, jak je tomu právem u plodin náročných na ruční práci, na překračování plánu výnosu. Zásahu družstevníků o dodržení agrotechnických ukazatelů, kontrolu kvality práce STS atd., jakož i o bezztrátovou sklizeň lze tak vyjádřit spravedlivěji než paušální premii v procentech z nadplánu.

Zatímco výše popsaný způsob prémie předpokládá započítávání pracovních jednotek jako základní odměnu i za výrobky nad plán, navrhuje se v zásadách III. sjezdu druhá alternativa, kdy JZD započítává pracovní jednotky, jako základní odměnu jen za výrobky do výše plánu (*PJ* — strop). Za výrobky nad plán vydává pak jen premii v penězích a stanoví výši této prémie určitou částí z nákupní ceny výrobku vyrobeného nad plán. Také zde se uvažuje o skutečném podílu vynaložené práce družstevníků na výrobě jednotlivých plodin. Uvedený způsob byl do zásad převzat na základě zkušeností JZD Pasohlávky a dalších družstev. K výpočtu prémie při používání zásady „jednotkového stropu“ lze přistoupit dvěma způsoby:

a) k základní odměně za jednotku výrobku nad plán (vyjádřené v penězích) se připočítá částka, která odpovídá procentu prémie v rámci limitu stanoveném v zásadách,

b) prémie se vypočítává bez patrné závislosti na základní odměně, a to tak, aby její výše odpovídala podílu práce družstevníků. I zde jsou stanoveny limity, avšak oba způsoby vycházejí ze zásady, aby prémie za jednotku určitého výrobku nad plán byla vždy vyšší než základní odměna za stejnou jednotku výroby.

Zatímco způsob výpočtu prémie s použitím zásady „jednotkového stropu“ se vžil v celé řadě JZD, zejména na jižní Moravě, činí stanovení podílu práce traktoristů STS na vytvořené produkci takové obtíže, že to brání jeho masovému zavedení. Nejlépe se řeší daná otázka tak, že se převede veškerá práce STS na *PJ* podle norem platných v JZD.

Pro některé speciální plodiny, u kterých je ukazatel hektarových výnosů nedostatečně přesný, zejména v jakosti, jako např. u raných brambor, lnu, chmelu, hroznů, semen aj., stanoví se místo prémie za překračování plánovaných výnosů prémie za překročení plánovaných tržeb. V realizované ceně se vyjádří kvalita práce, jako např. včasné vypěstování rané zeleniny, jakost vypěstovaných produktů: len, chmel, léčivé rostliny atd., která by nemohla být při dosavadním způsobu premiování dostatečně přesně stanovena. Zásady odměňování doporučují, aby JZD vydávala premii za překročení plánovaných tržeb určitým procentem v rámci stanoveného rozpětí, při čemž se opět rozlišuje prémie při započítávání *PJ* i za výrobky nad plán a prémie při započítávání *PJ* za výrobky jen do výše plánu.

Je pochopitelné, že u výše popsaného druhu prémie je přesné stanovení úkolu ve výrobním plánu pokud možno ještě důležitější než u způsobů předcházejících. Nesprávný odhad sklizně může ovlivnit výši prémie do té míry, že ztrácí svou účinnost, že nesprávně ovlivní družstevní výrobu. Proto bylo třeba určit přesnější podmínky pro stanovení prémie v procentech za překročení tržby, a to především splnění dodávkových povinností v příslušné plodině v části připadající na výrobní skupinu, četu a na jednotlivce z celkové dodávky JZD

a konečně musí být splněn plán výroby osiv a sadby u příslušných plodin. Odměna je odstupňována progresivně (10–30 %); je to prvek, který se zatím projevuje pouze při tomto způsobu prémie.

Prémie, uvedené v zásadách odměňování III. sjezdu jako „jiné prémie“, byly doporučovány na základě zkušeností JZD. Ukázalo se, že někdy mimořádné prémie znamenaly velkou pobídku pro družstevníky, šlo-li o splnění určitého pracovního či výrobního úkolu, ať již ve stanovené zkrácené době nebo při jiných plánech nepředvídaných opatřeních. Často bylo nutno odměňovat takové pracovní nebo výrobní výsledky, které se nedaly vyjádřit v základní odměně nebo v prémii. Přitom šlo často o jakostní a včasné splnění určitých výrobních úkolů, zvláště důležitých pro zajištění plánu výroby a rozvoj hospodaření v nejbližších letech. Zkušenosti též ukázaly, že je účelné vydávat tyto prémie v penězích ihned po splnění příslušného úkolu, byl-li dodržen v patřičné lhůtě, jakosti a množství. Na rozdíl od ostatních druhů prémie v rostlinné výrobě nemusí tato prémie být vždy stanovena dopředu. Je na členské schůzi, aby určila vydání mimořádné prémie a její okamžité vyplacení v případě zvláštních zásluh jednotlivců či kolektivů, šlo-li např. o samostatný zásah k zamezení ztrát při sklizni nebo pod. Prémie, vydaná účelně a včas, má nesporný vliv na pracovní morálku. Mimořádné prémie jsou však účinné právě tím, že nejsou stálým příplatkem, který se musí každoročně poskytovat. Proto je možno jich použít pouze za skutečně zvláštní zásluhy.

2. Živočišná výroba

V živočišné výrobě je boj proti rovnostářství v odměňování za práci a za uskutečnění spravedlivé odměny v zásadě snadnější než ve všech ostatních odvětvích výroby JZD. Je tomu tak hlavně proto, že ráz produkce umožňuje pravidelnou a přesnou evidenci množství i kvality vyrobených produktů. Průzkumy Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV ukázaly, že způsob základní odměny podle užitkovosti je v JZD již převážně zaveden, zejména pokud se jedná o mléko a maso. V poměrně menším počtu JZD se však dosud v některých odvětvích živočišné výroby odměňuje podle počtu ošetřovaných kusů dobytka. Tento způsob odměňování byl III. sjezdem také zavržen, neboť znamená, že ošetřovatel dbá více o to, aby ošetřoval velký počet zvířat a věnuje menší zřetel jejich užitkovosti. Zásady odměňování, schválené III. sjezdem, ponechávají v podstatě dosavadní systém výpočtu základní odměny i prémie podle dosažené užitkovosti. Došlo však k důležitým upřesněním a rozšíření. V podstatě byly schváleny pro živočišnou výrobu tyto druhy prémie:

1. prémie za překročení plánovaného výrobního úkolu,
2. prémie za snížení plánované spotřeby krmiv na jednotku výrobku,
3. prémie za jiné výrobní výsledky.

Důležitým prvkem je návrh nových zásad odměňování na zavedení „jednotkového stropu“ v celé živočišné výrobě, to znamená, započítávání pracovní jednotky podle úkolových sazeb za jednotky výroby jen do výše plánovaného počtu pracovních jednotek, který odpovídá rozsahu plánované produkce. Odměnu za výrobky nad plán tvoří prémie v penězích; za tuto část výroby pracovní jednotky již nebyly vydávány.

Prémie za překročení výrobního úkolu, která se vyplácí za jednotku výrobku, je stanovena družstvem podle místních podmínek. Zásady odměňování doporučují pouze rozpětí procentického podílu z nákupní ceny výrobku vyrobeného nad plán. Zde se uplatňuje stejná zásada jako u prémie v rostlinné výrobě, že peně-

žitá prémie musí být vyšší než základní odměna v PJ za stejnou jednotku výroby, neboť se jedná zároveň o základní odměnu.

3. Prémie vedoucích pracovníků a administrativy JZD

Proti dřívějším nejednotným zásadám premiování zavádí se zcela odlišný způsob odměňování výsledků práce vedoucích pracovníků družstva. Vychází se ze dvou skupin funkcionářů:

1. Funkcionáři, kteří odpovídají za výrobu JZD jako celek (předseda, agronom, zootechnik, účetní, skladník, pokladník, vedoucí přidružené výroby, předseda revizní komise, hlídač). Tito pracovníci mají nárok na prémii z překročení plánovaných čistých peněžních příjmů (po odečtení všech peněžních nákladů). Prémie se rozděluje podle určitého procentického klíče.

2. Funkcionáři, kteří odpovídají za určitý úsek výroby (vedoucí skupin rostlinné výroby, vedoucí chovu, vedoucí chovatelských skupin aj.). Doporučené prémie jsou dvojího druhu:

a) prémie za překročení plánovaných tržeb na svěřeném úseku (3–5 % z překročení plánovaného rozdílu mezi tržbami a přímými materiálovými náklady),

b) prémie vedoucího se rovná premii připadající na jednoho pracovníka jeho výrobní skupiny, zvýšené o 50 %.

Druhý způsob premiování vedoucích vychází z dosažené produkce, vyrobené na přiděleném úseku, a činí odměnu vedoucího přímo závislou na odměnách jeho skupiny.

Pro další stupeň konzolidace JZD, jako je vysoká úroveň organizace práce a výroby, správné obsazení vedoucích funkcí, dobrá prvotní evidence, se doporučuje, aby základní odměna předsedy byla závislá na dosažené výši hrubé zemědělské produkce. Budou-li soustavně sledovány vlastní náklady výroby JZD, dostane předseda ještě prémie za snížení nákladů, zejména materiálových.

Několik podmínek zavedení nových forem odměňování

Mezi základní podmínky pro zavedení nových forem odměňování patří řádné plánování, tj. stanovení výrobního a pracovního úkolu, správné vypracování celoročního výrobního plánu. Prémie je poskytována za výrobky přesahující plánované množství. Proto je důležitou podmínkou, aby v CVP byly správně stanoveny výrobní úkoly pro skupiny a jednotlivce, aby skupiny byly rovnoměrně pracovní zatíženy, aby jejich úkoly byly splnitelné. Správně stanovené výrobní úkoly v CVP mají rozhodně vliv nejen na pracovní úsilí a na zvyšování odborné klasifikace nebo na využívání nejvhodnějších pracovních metod, nýbrž podněcují také úsilí dosáhnout vysokých výnosů a užitkovosti a tím získat nejen plnou základní odměnu, ale i prémie. V některých JZD však zjišťujeme, že plánované úkoly bývají dosud stanoveny příliš nízké. Je tomu tak někdy na přání těch pracovníků, kteří chtěli s poměrně malým úsilím získat prémii. Kde jsou plánované úkoly stavěny příliš nízké, tam nemohou prémie přinést družstvu užitek a být cestou k jeho upevnění, ale znamenají spíše opak. Na prémie by připadla v takovém případě příliš vysoká odměna i tehdy, kdyby pracovní výsledky byly jen průměrné a dosaženy bez vyšší péče a úsilí a kdyby normální úroveň plánovaných úkolů bylo dosaženo vlastně až v nadplánu.

Dalším nepostradatelným předpokladem pro zavedení nového způsobu odměňování je řádná evidence v JZD. Při zavádění systému prémie je nutno předem si uvědomit, že ke konci roku bude třeba vyčíslit podíl pracovníka na sklizni, aby mohla být přiznána prémie a že je též třeba znát spotřebu krmiv, osiv, hnojiv atd., aby se dalo usoudit, za jakých podmínek bylo dosaženo překročení plánu výroby a s jakými náklady.

Pro stanovení výše odměny podle výsledků práce je třeba zjistit, do jaké míry se kdo zasloužil o lepší výsledky. V některých JZD se v důsledku nedosta- tečných evidenčních podkladů rozděluje prémie v rostlinné výrobě, i když se jedná o překročení pracovního i ostatního nákladu u jedné či více plodin, podle celkem odpracovaných jednotek v rostlinné výrobě, tedy nikoliv podle toho, kolik kdo na určité plodině odpracoval. Tyto nedostatky odměňování v důsledku špatné evidence neumožňují správné zavedení nových forem odměn a jejich využití k rozvoji JZD.

Úspěšné zavádění důsledného způsobu odměňování je dále podmíněno správ- nou a důslednou organizací práce, bez níž nelze ani důsledně odměňovat. Podle povahy pracoviště a pracovního úkolu je třeba rozhodnout, zda odpovídá lépe or- ganizace práce podle výrobních skupin nebo menších čet, či zda je vhodnější přidělování práce jednotlivcům. Způsobu organizace práce musí odpovídat i způ- sob odměňování.

Zavedení nových forem odměňování předpokládá, vedle odpovědnosti kaž- děho pracovníka výroby, odpovědnost vedoucích funkcionářů JZD za zajištění všech podmínek pro zdárné plnění plánu a závazků družstevníků.

Sledujeme-li dosavadní zkušenosti se zaváděním forem odměňování podle stupně vyspělosti JZD, je nutnost jejich diferenciací zřejmá. Vyplývá z nich, že pro začátek vyhovuje našim JZD nejlépe prémie za překročení plánovaného vý- robního úkolu (na způsob dřívější tzv. doplňkové odměny) a že ji zavádějí nej- dřívě u plodin náročných na ruční práci, jako je zelenina a cukrovka. V živo- čišné výrobě zejména u mléka, selat a vajec. Všeobecné — komplexní zavádění prémie za překročení výrobního plánu ve všech odvětvích výroby JZD je však dosud málo rozšířené. Tak dochází k vytvoření preferovaných odvětví s poměrně vysokou hmotnou zainteresovaností pracovníků proti odvětvím, která nejsou do- statečně rozvinuta, např. krmivářská četa. Zásady odměňování podle zásluhy musí být zavedeny rovnoměrně v celém družstvu, aby se neminuly účinkem. Hle- disko zvyšování výroby, její kvality a hospodárnosti, které uplatňuje nová sou- stava odměňování, je v nových zásadách vyjádřeno tak, aby v JZD na dneš- ním stupni vývoje byli družstevníci co nejvíce zainteresováni na zvyšování výroby a na snižování nákladů na jednotku výrobku.

Souhrn

Práce pojednává o zásadách odměňování za práci v JZD, schválených III. celostátním sjezdem JZD, které mají zajistit hmotný zájem družstevníků na zvy- šování výroby. Do nových zásad odměňování byly přijaty takové způsoby odměn za práci, které se osvědčily v praxi, byly ověřeny vědeckým výzkumem a pro- jednány v předsjezdové diskusi.

Rozšiřuje se soustava prémie, jejichž výše je odstupňována podle množství dosahované sklizně, užítkovosti, podle důležitosti a kvality výrobků vyrobených nad plán. Družstevní praxe ukázala, že pro družstva i družstevníky je výhodnější vyplácet prémie v penězích.

Прémie jsou nově zaváděny za překročení plánu tržeb, dobré zajištění výroby vlastních krmiv atd. Tento druh prémií je vázán na kvalitu práce i výrobků, na včasné dodání na trh i na úsporu materiálních nákladů za jednotku výrobku. Прémie za zajištění krmivové základny skloubí hmotný zájem družstevníků v rostlinné výrobě se zájmem pracovníků v živočišné výrobě k dosažení vyšší tržní produkce živočišných výrobků.

Na základě zkušeností předních JZD se navrhuji opatření, aby souhrn všech odměn za výrobu nad plán a vynaložených nákladů neodčerpával celou hodnotu výrobků vyrobených nad plán.

Vedoucím funkcionářům a pracovníkům JZD přiznává družstvo základní odměnu v pracovních jednotkách a prémie za lepší než plánované hospodářské výsledky, aby se zvýšil jejich zájem o výsledky práce kolektivu, o intenzitu a hospodárnost výroby.

Jedním z hlavních předpokladů k zavedení a uplatnění správného odměňování je dobrá prvotní evidence, která dává JZD podklady k řádnému vyčíslení zásluhy družstevníka o společnou výrobu.

Оплата труда в ЕСХК

В статье освещаются принципы оплаты труда в ЕСХК, одобренные III общегосударственным съездом ЕСХК, которые должны обеспечить материальную заинтересованность кооператоров в увеличении производства с.-х. продукции. В новые методы оплаты труда включены те принципы, которые хорошо зарекомендовали себя на практике, были проверены научными исследованиями и обсуждены в дискуссии перед съездом.

Более широкое распространение получает премиальная система. Размер премии установлен в зависимости от высоты урожайности с.-х. культур, продуктивности животных, в зависимости от значения и качества продукции, произведенной сверх плана. Практика в кооперативах показала, что как для кооперативов, так и для его членов более выгодной является денежная форма премий.

Вновь вводятся премии за перевыполнение плана денежных доходов, за хорошее обеспечение производства собственных кормов и т. д. Этот вид премий обусловлен качеством работы и продукции, своевременной реализацией продукции и экономией материальных затрат на единицу продукции. В премии за обеспечение кормовой базы сочетается материальный интерес членов кооператива в растениеводстве с заинтересованностью работников животноводства в увеличении товарной животноводческой продукции.

На основе опыта передовых ЕСХК предлагаются такие мероприятия, при которых общая сумма оплаты труда за сверхплановую продукцию и произведенных материальных затрат не превышает общую стоимость сверхплановой продукции.

Руководящим работникам ЕСХК кроме основной оплаты в трудоднях предоставляются и премии за получение лучших результатов, чем было запланировано. Этим повышается их заинтересованность в результатах работы всего коллектива, в повышении интенсивности и экономичности производства.

Одной из основных предпосылок для внедрения и применения правильной системы оплаты труда является тщательный первичный учет, с помощью которого в кооперативах можно определить заслуги каждого члена кооператива в коллективном производстве.

Arbeitsvergütung in den JZD (LPG)

Der Artikel behandelt die Grundsätze der Arbeitsvergütung in den JZD (LPG), welche von der III. Konferenz der JZD angenommen wurden, um das materielle Interesse der Genossenschaftler an einer Produktionserhöhung zu sichern. In die neuen Grund-

sätze und Richtlinien wurden diejenigen Arten der Arbeitsvergütung aufgenommen, die sich in der Praxis bewährt haben, durch wissenschaftliche Forschung geprüft und in der allgemeinen Diskussion vor der Konferenz behandelt wurden.

Das Prämiensystem, das entsprechend den erreichten Ernteerträgen, dem Leistungsstand des Viehs, nach Wichtigkeit und Qualität der über den Plan erzeugten Produkte gestaffelt ist, wurde erweitert. Auf Grund praktischer Erfahrungen der JZD zeigte es sich, daß die Gewährung von Prämien in Geldform sowohl der Genossenschaft als auch dem Mitglied besser entspricht.

Für die Überschreitung des Einnahmeplanes, gute Sicherung der betriebseigenen Futtererzeugung usw. sind neue Prämien eingeführt. Die Art der Prämie ist an die Güte der Arbeit und der Produkte gebunden, an die rechtzeitige Marktlieferung und an die Einsparung an Materialaufwand je Produktionseinheit. Die Prämie zur Sicherung der Futterbasis verbindet das Interesse der Arbeitenden sowohl des Sektors der pflanzlichen, als auch der tierischen Produktion mit dem Ziel, eine höhere Marktproduktion zu erreichen.

Auf Grund der Erfahrung hochentwickelter JZD wurden Maßnahmen vorgeschlagen, die sichern sollen, daß die Summe aller Vergütungen für die überplanmäßige Produktion und der erhöhte Kostenaufwand nicht den ganzen Wert der über den Plan erreichten Produktion erschöpfen.

Den leitenden Funktionären und administrativen Arbeitern der JZD erkennt die Genossenschaft eine Grundvergütung in Arbeitseinheiten und die Prämie für überplanmäßige Ergebnisse zu, um so das Interesse dieser nichtmanuellen Arbeiter an den Erfolgen des Kollektivs, die Intensität und Wirtschaftlichkeit der Produktion zu erhöhen.

Zu den Hauptbedingungen der Einführung und Geltendmachung einer dem heutigen Stand der JZD entsprechenden Arbeitsvergütung gehört eine gute primäre Evidenz, die die Grundlage zur Bezifferung des Verdienstes des einzelnen Mitgliedes um die gemeinsame Produktion bietet.

Metodika spojování odvětví v JZD v souvislosti s rozmístěním zemědělské výroby a specializací družstev v rámci okresu*)

**Методика сочетания отраслей в ЕСХК в зависимости от размещения с.-х.
производства и специализации кооперативов в пределах района**

**Methodik der Kombination der Betriebszweige in den JZD (LPG) im Zusammenhang
mit der Standortverteilung der landwirtschaftlichen Produktion und der Spezialisie-
rung der Genossenschaften im Rahmen des Kreises**

Kandidátka ekonomických věd inž. Květa BURIÁNOVÁ

Vysoká škola zemědělská, Praha

Úvod

Rajónizační problematika a perspektivní plánování v zemědělství patří dnes k nejdůležitějším diskutovaným tématům. S rostoucími požadavky národního hospodářství na zemědělskou produkci a s dovršující se kolektivizací dožívají urychleně i v naší zemi podmínky pro řešení tohoto velmi složitého úkolu. Systém operativního plánování zapouští v našich družstvech pevné kořeny, zatímco perspektivní plánování je teprve ve stadiu pokusů, ač bez stabilizace úkolů jednotlivých závodů podle dlouhodobého plánu nelze správně řešit rozmístění investic ani zvyšovat efektivnost zemědělské výroby a produktivitu práce.

Teoretická podstata problému

Význam perspektivního plánování podtrhují četné dokumenty strany a vlády. Složitost řešení tohoto problému vyplývá z nezbytnosti komplexního řešení otázek rozmístění, specializace a správného spojení odvětví a je specifickou zemědělské výroby, spojenou s účastí biologických faktorů ve výrobním procesu.

Dialektická souvislost jednotlivých odvětví znemožňuje v zemědělství osamostatnění nejjednodušších článků výroby, jak k tomu dochází v procesu specializace průmyslu. Za odvětví považujeme úsek společenské výroby, jenž produkuje určitý výrobek nebo skupinu výrobků, vyžadující zvláštní předměty a nářadí, zvláštní technologii a organizaci výroby i kvalifikaci pracovníků. Odvětví zemědělské výroby lze členit do různé hloubky podle účelu dělení. Avšak již nejužší

*) Stručný výtah z kandidátské disertační práce.

závislost hlavních souborů odvětví — rostlinné a živočišné výroby — předurčuje formu specializace zemědělské výroby, jež se pouze „specializuje v jednom případě na výrobu toho, v druhém případě na výrobu onoho tržního výrobku, při čemž se ostatní stránky zemědělství přizpůsobují tomuto hlavnímu výrobku“ (Lenin, Sebr. spisy 3, str. 305).

Protože tento rys je spjat především s působením výrobních sil, projevuje se proto nejen v kapitalismu, ale i v socialismu, ovšem vždy ve formě, odpovídající objektivně platným ekonomickým zákonitostem dané sociálně ekonomické formace. Za kapitalismu živelně, usměrňován jen působením hodnotového zákona, kdežto za socialismu plánovitě, v souladu s požadavky zákona plánovitého, proporcionálního rozvoje národního hospodářství.

Požadavek proporcionality socialistické výroby neplatí jen pro celé národní hospodářství a jeho úseky, nýbrž zvláště v zemědělské výrobě se promítá do oblastí, obvodů i jednotlivých závodů.

Konkrétní formou, v níž se naši zemědělští ekonomové snaží postihnout co nejlépe působení tohoto důležitého ekonomického zákona socialismu, je rajónizace zemědělské výroby.

Rajónizaci zemědělské výroby rozumíme takové její rozmístění na území státu, kraje, okresu či závodu, jež s přihlédnutím k ekonomickým a přírodním podmínkám je uskutečňováno tak, aby jejich vhodným využitím bylo umožněno plnění státního plánu, krytí potřeb našeho národního hospodářství ve výrobních prostředcích i spotřebním zbožím a zajištěno stále zvyšování zemědělské výroby na jednotku plochy, stupňování produktivity práce a snižování vlastních nákladů na jednotku zemědělské produkce.

Specifická zvláštnost rozmístění zemědělské výroby spočívá v nezbytnosti současného řešení otázky specializace a správného spojení odvětví. Spojení výrobních odvětví daného závodu je v podstatě jen konkrétním vyjádřením určitého rozmístění výrobních odvětví celého zemědělství, je jen konkrétním projevem výrobního zaměření, jež z tohoto rozmístění nutně vyplývá. Proto se nelze seriózně zabývat otázkou správného spojení odvětví v jednom socialistickém závodě bez současného řešení nadřazené problematiky specializace a rozmístění zemědělské výroby v širším teritoriu.

Úzká spojitost těchto otázek je výrazem společného základního principu, jež z různých stran oběhují, tj. principu společenské dělby práce. Jestliže rozmístěním rozumíme kvantitativní vztah tohoto procesu, určující rozsah jednotlivých odvětví v okresech, krajích či v celém území, pak specializace vyjadřuje jakostní stránku rozmístění zemědělské výroby, charakterizovanou pořadím hlavních a nejdůležitějších doplňkových odvětví tržní povahy.

Specializaci určité oblasti nebo zemědělského závodu za socialismu rozumíme tedy stanovení základních odvětví tržní výroby při racionálním spojení všech odvětví v závodě či v území navzájem.

Pro metodiku správného spojování odvětví má velký význam různá specifická váha jednotlivých výrobních odvětví. Za hlavní odvětví považujeme ta, jež jsou v daných podmínkách nejvhodnější, národohospodářsky nejdůležitější a produkují zpravidla největší díl tržní produkce. Jejich požadavky musí být přednostně zajištěny, třebaže jejich rozsah — na rozdíl od kapitalistického zemědělství — volíme tak, aby neznemožňoval proporcionální rozvoj ostatních odvětví a tím i závodu nebo území jako celku.

Správné spojení výrobních odvětví má zajistit:

1. co nejdokonalejší překonání sezónního charakteru zemědělské výroby, především v práci lidí, potahů i strojů, který je důsledkem nestejné délky výrobního a pracovního procesu i nesoučasnosti pracovních procesů u různých plodin,

2. správné využití půdního fondu, zajišťující růst úrodnosti půdy. Ovlivňuje ho především struktura osevních ploch a sortiment pěstovaných plodin,

3. urychlení obratu oběžných výrobních prostředků a zajištění finanční soběstačnosti provozu,

4. co nejúplnější vzájemné využití produktů jednotlivých odvětví a všech místních podmínek.

Tyto zásady správného spojení odvětví nelze uplatňovat izolovaně a samostatně.

Návrh správného spojení odvětví při dané specializaci se obvykle rozpracovává pro širší oblast v podobě typového návrhu, v podmínkách jednoho závodu pak buď jen v hrubých rysech nebo podrobněji, podle stupně organizačně hospodářské konsolidace družstva. V současné době by měl obsah hrubého návrhu spojení výrobních odvětví určité specializace nejspíše prolínat do konkrétní formy tzv. TERů (technicko-ekonomických rozborů), kdežto podrobný projekt organizačně hospodářské výstavby by měl řešit tzv. SHTÚP (souhrnný projekt hospodářsko-technické úpravy půdy).

Hrubý návrh správného spojení výrobních odvětví, ať již typový nebo individuální, obsahuje jen základní ukazatele, zajišťující bilanční sladení jednotlivých odvětví a některé výsledné ukazatele, umožňující srovnání návrhu s výchozí skutečností a usnadňující posouzení progresivní tendence návrhu. Tento hrubý návrh je tedy svým zpracováním mnohem jednodušší než podrobný projekt organizačně hospodářské výstavby, jehož je metodickým východiskem. Při masové aplikaci by tvořil hrubý návrh mezičlánek mezi stanovením výrobního zaměření a vypracováním podrobného projektu, jenž pak na něj může nebo nemusí navazovat.

Hrubý návrh spojení odvětví sehraje tak, ať již v typovém nebo v individuálním provedení, roli prověrky správnosti postupu, zajišťující v zásadě kladné výsledky. Takováto záruka zproduktivňuje celou práci, neboť znemožňuje objevení zásadní chyby až při závěru, kdy návrat a nové zpracování varianty představuje již ohromné zdržení. Tento význam se ještě stupňuje u typového projektu, který by ani v podrobnější formě bez úvahy konkrétních podmínek nemělo smysl rozpracovávat, neboť by sváděl k paušalizování a mechanickému napodobení.

Projekt organizačně hospodářské výstavby závodu je komplex vědecky zdůvodněných, organizačně technických řešení, jež systematicky umožňují závodu bezpodmínečné splnění a překročení uložených národohospodářských výrobních úkolů při nejmenších výrobních nákladech na jednotku výrobku. Jedná se tedy o racionální schéma výstavby daného podniku, rozpracovávající ve vzájemné souvislosti soustavu nutných výrobních prostředků, jejich rozmístění uvnitř závodu a nejcílevědomější systém technologického, výrobního i pracovního procesu, jež by zajišťovalo nejvyšší produktivitu práce a rentabilitu jednotlivých odvětví i celého závodu.

Je pochopitelné, že navržený projekt působí tak dlouho, dokud na základě nových národohospodářských úkolů a dalšího rozvoje vědy a techniky nezastará a nepřestane být racionálním.

Abychom si ujasnili obsah projektu organizačně hospodářské výstavby závodu, porovnáme jej s obsahem hrubého návrhu spojení odvětví.

**Projekt organizačně hospodářské výstavby
(v rámci SHTÚP)**

Stanovení specializace a rozsah hlavních odvětví.

Navržení doplňkových odvětví, jejich rozsah a spojení s hlavními.

Využití půdního fondu.

Rozmístění výrobních odvětví na území závodu.

Systém přirozené reprodukce rostlin a zvířat, zvýšení půdní úrodnosti.

Energetické vybavení a úroveň mechanizace pracovních procesů.

Stavby, jejich vybavení a rozmístění.

Systém organizace práce a odměňování, příprava kádrů a zvyšování jejich kvalifikace.

Organizační struktura a systém řízení závodu.

Úroveň nákladů na jednotku výrobku, rentabilita odvětví i závodu. Úroveň důchodu pracovníků.

Výslední ukazatelé intenzity, výroby a produktivity práce.

Hrubý návrh spojení odvětví (v rámci TERu)

Stanovení specializace a rozsah hlavních odvětví.

Navržení doplňkových odvětví, jejich rozsah a spojení s hlavními.

Využití půdního fondu.

Jen v hrubých rysech.

Počítá jen s obecnými normativy.

Výslední ukazatelé intenzity výroby a produktivity práce.

Obsah projektu se ovšem liší též podle toho, zda se jedná o závod nově zřizovaný nebo již existující, kde východiskem musí být dosažená úroveň ve skutečnosti. Podobně bude i určitý rozdíl mezi projektem pokusným, sestavovaným experimentálně pro ověření teoretických závěrů a projektem výrobním, prakticky prověřeným a zaváděným v širokém měřítku do praxe. Tyto rozdíly však nejsou podstatné a ovlivňují spíše postup a formu zpracování než vlastní obsah projektu, podobně jako rozdíly ve specializaci a formě socialistického zemědělského závodu.

Realizace projektu, stejně jako návrhu spojení odvětví, se uskutečňuje během přechodného období, jehož délka závisí na konkrétních podmínkách závodu i projektu. Projekt považujeme za plně realizovaný, dosáhne-li závod projektované kapacity v produkci i plánované úrovně produktivity práce a výrobních nákladů na základě navržené technologie i organizace výrobního procesu.

Úkoly projektu organizačně hospodářské výstavby nebo hrubého návrhu spojení odvětví přecházejí buď zcela, častěji však po částech do perspektivního plánu, z něhož postupně přecházejí i do celoročních výrobních plánů, jež mají již převážně operativní charakter. Správně sestavený perspektivní plán má rozpracovávat tyto zásadní organizační otázky podle časových úseků a etap realizace z hlediska perspektivního cíle, vyjádřeného v projektu organizačně hospodářské výstavby závodu.

Návrhy konkrétního řešení otázek rozmístění, specializace a správného spojení odvětví mají tvořit jádro perspektivního plánování v zemědělství. Samo perspektivní plánování je jen článkem široké soustavy socialistického plánování, ovšem článkem z národohospodářského hlediska neobyčejně důležitým, jenž v budoucnu bude tvořit hlavní náplň práce nejvyšších centrálních institucí.

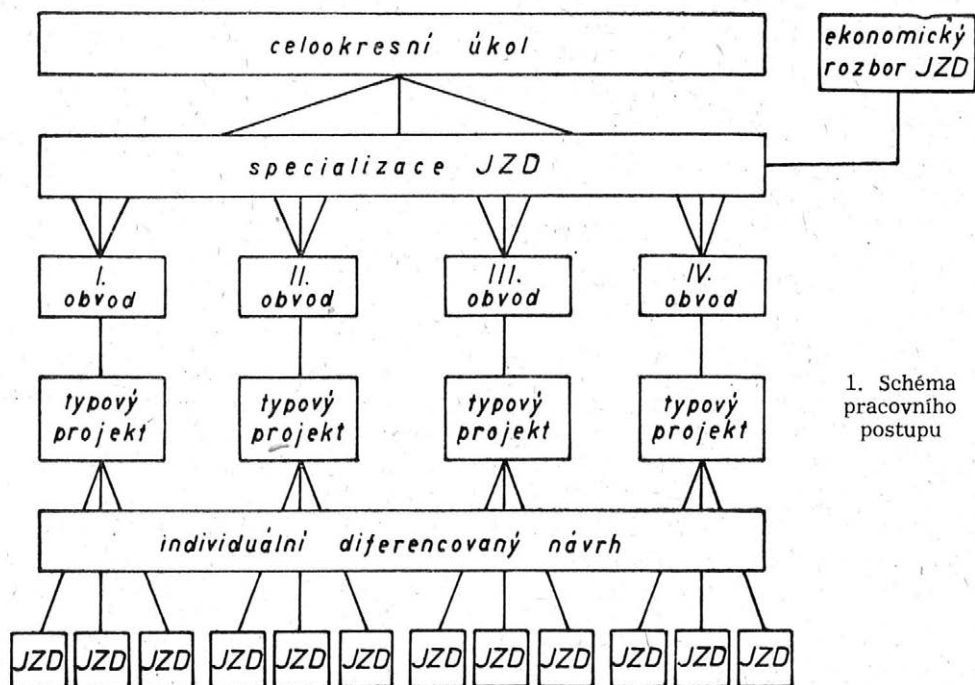
Praktické řešení rozmístění a specializace zemědělské výroby je ovlivňováno úkoly zemědělské pětiletky nebo jiného perspektivního plánu.

Nástin metodiky

Popisovaný návrh „metodiky spojování odvětví v JZD v souvislosti s rozmístěním zemědělské výroby a specializací družstev v rámci okresu“ je pokusem o takové řešení rozmístění družstevní zemědělské velkovýroby v okrese, jež by při plném respektování navržené specializace zajišťovala též možnost správného spojení výrobních odvětví v jednotlivých závodech. Za hlavní metodické zásady, jež se snaží navržený postup uplatnit, možno považovat:

1. komplexní řešení problematiky rozmístění zemědělské výroby, specializace a správného spojení výrobních odvětví v JZD,
2. využití systému výkupu k usměrňování navržené specializace a proporcionality odvětví v JZD,
3. využití objektivních ukazatelů při diferencování výrobních a dodávkových úkolů.

Metodickým východiskem bylo seskupení družstev do výrobních obvodů na základě rozboru výrobních podmínek a skutečného výrobního zaměření. Vytváření výrobních obvodů usnadňuje zajištění potřebné proporcionality jak v celém území, tak i v jednotlivém objektu, neboť pomocí jich rozmísťujeme zemědělskou výrobu v rámci okresu a současně prověřujeme na základě „typového návrhu spojení odvětví“ sladění odvětví v různě specializovaných výrobních obvodech. Průměrné ukazatele těchto typových návrhů nelze mechanicky přenášet na jednotlivá JZD v rámci obvodu, avšak podstatně usnadní další diferencování vzhledem ke specifickým zvláštnostem každého závodu. Diferencování lze uskutečnit takovým způsobem, aby v každém objektu byl bez zbytečných a pracných propočtů zajištěn obdobný soulad odvětví jako v typovém návrhu. Reálnost postupu nutno prověřit vypracováním individuálního návrhu spojení odvětví alespoň v jednom charakteristickém družstvu každého obvodu (viz schéma 1).

1. Schéma pracovního postupu

K usměrňení a dalšímu prohloubení navržené specializace využívá navržená metodika způsobu diferenciacie dodávkových norem, eventuálně celého globálního tržního produkce, metodicky pevně skloubeného s výrobními ukazateli. Význam správného stanovení dodávkových norem stoupá tím více, čím více klesá počet centrálně rozpisovaných výrobních ukazatelů. Charakter výkupního systému musí být svou formou co nejúžeji spjat s organizací zemědělské výroby, má-li s úspěchem plnit svou funkci ekonomické páky při řízení socialistického zemědělství. Je proto třeba, aby diferenciacie dodávek přímo navazovala na diferenciaci výrobních ukazatelů a zajišťovala též spravedlivé odčerpávání diferenciální renty I. státem.

Zatím se však v praxi stále ještě řeší úkoly převážně dílčím způsobem, podle okamžitých potřeb, bez řádného sladění nároků jednotlivých úseků zemědělské výroby mezi sebou a bez přihlédnutí k perspektivnímu výhledu. Takový postup ovšem velmi ztěžuje další komplexní řešení specializace a organizačně hospodářské výstavby jak jednotlivého závodu, tak i širšího obvodu, okresu, oblasti nebo kraje.

Za hlavní nedostatek nynějšího způsobu rozvrhování dodávkových úkolů lze považovat na sobě zcela nezávislou diferenciaci dodávkových norem jednotlivých produktů v témže objektu, což v podstatě vede ke konzervaci současného stavu se všemi jeho rozpory a nedostatky, aniž by se nějak plánovitě působilo na vytváření a upevňování specializace družstev a správného spojení jejich odvětví.

V navržené metodice šlo o to, nalézt takový způsob diferencování dodávek, který by objektivně vyjadřoval nejen faktory ovlivňující výrobu určitého odvětví, ale i jejich vzájemné vztahy, především vnitrozávodní spotřebu. V návrhu bylo proto použito systému koeficientů, vyjadřujících relativní vztah povinných dodávek, eventuálně tržní produkci jednotlivých výrobních obvodů k celookresnímu průměru na podkladě typových bilancí hrubé produkce.

Snaha po využití objektivních ukazatelů byla v metodice uplatněna jednak při navrhování hektarových výnosů, dále při stanovení dodávkových norem a při diferenciaci výrobních ukazatelů v rámci obvodu až na jednotlivá JZD. Použitý systém koeficientů sice omezuje živelnost a subjektivní vlivy v plánovací praxi, avšak předpokládá co nejpečlivější volbu třídících faktorů a velkou svědomitost při jejich zjišťování.

Vlastní postup prací v okrese řepařského výrobního typu obsahuje rozborovou a návrhovou část.

A — Rozborová část

1. rozbor výrobních podmínek okresu a zjištění jeho specializace,
2. rozbor skutečného výrobního zaměření družstev a posouzení jeho vhodnosti vzhledem k přírodním a ekonomickým podmínkám,
3. seskupení družstev podobného výrobního typu do výrobních obvodů,
4. srovnávací meziskupinový rozbor k odhalení rozdílů ve výrobních podmínkách a jejich využití,
5. vnitroskupinový rozbor, odhalující specifické odchylky jednotlivých družstev a příčiny výsledků předních či zaostávajících JZD,
6. sestavení směrnic pro návrhovou část na základě závěrů a zkušeností předchozích rozborů.

B — Návrhová část

7. rozmístění hlavních odvětví rostlinné výroby na výrobní obvody vzhledem k jejich specializaci,

8. diferenciace jakostních ukazatelů v rostlinné a živočišné výrobě ve výrobních obvodech,

9. rozmístění odvětví živočišné výroby na výrobní obvody,

10. rozmístění zbývajících plodin na výrobní obvody,

11. uzavření typových bilancí, vypracovávaných v průběhu rozmístění a zajišťujících základní proporcionalitu odvětví v jednotlivých výrobních obvodech. Sladění eventuálních disproporcí a úprava ukazatelů,

12. diferenciace dodávkových norem na výrobní obvody vzhledem k podílu tržní produkce v hrubé naturální bilanci,

13. posouzení progresivní tendence výsledných ukazatelů typových návrhů jednotlivých výrobních obvodů,

14. diferenciace základních ukazatelů typového návrhu na jednotlivá JZD v rámci výrobních obvodů,

15. vypracování hrubého návrhu spojení odvětví v charakteristickém družstvu každého výrobního obvodu.

* *

Rozborovou i návrhovou část by měli zpracovávat především zemědělská odborníci pracující v okrese, kdežto rozpracování návrhů správného spojení odvětví dané specializace v jednotlivých družstvech by bylo akcí převážně družstevníků samých. V předních, konsolidovaných družstvech by mohl tento hrubý návrh posloužit jako základ pro vypracování úplného projektu organizačně hospodářské výstavby závodu nebo jako výhledový materiál pro pracovníky Agroprojektu při zpracování SHTÚP.

Navržená metodika může být s úspěchem uplatněna jen v okresech s převážující a poměrně konsolidovanou družstevní velkovýrobou. Aplikace metodiky v okresech s odlišným výrobním zaměřením může ovlivnit vzájemný sled při rozmísťování jednotlivých výrobních odvětví, výběr faktorů diferencování apod., nikoliv však základní metodické principy.

Aplikace navržené metodiky na příkladě nymburského okresu

Navržená metodika byla podrobně vyzkoušena na příkladu nymburského okresu (později ještě okresu Brandýs n. Labem), který byl vybrán pro vysoký stupeň združstevnění, pro poměrně značné organizačně hospodářské upevnění jeho družstev, pro únosnou situaci v pracovních silách i pro značnou intenzitu zemědělské výroby.

1. Stanovení specializace okresu a vytváření výrobních obvodů

Každá rajónizační práce musí vycházet z podrobného studia přírodních a ekonomických podmínek sledovaného objektu.

Přírodní podmínky Nymburska jsou pro intenzivní zemědělství neobvykle vhodné. Nížinná poloha, úrodné sprašové náplavy, černozemě i humusní písky, vhodná teplota bez přílišných extrémů, přiměřená výše srážek s úměrným podílem ve vegetačním období, možnost závlahy i mírné větry, to vše předurčuje tuto oblast k intenzivnímu řepářství a místy i k náročnému polnímu zelinářství a semenářství.

Rovněž ekonomické podmínky nebrání rozvoji zdejšího zemědělství tímto směrem. V zemědělství okresu se úspěšně dovršuje socialistická přestavba vesnice. Na značně velkých scelených lánech, při poměrně dobré mechanizaci a zhruba dostačujícím stavu potřebně kvalifikovaných pracovních sil, je možno zajistit růst hektarových výnosů, stavů dobytka a jeho užitkovost i při poměrně velmi náročné struktuře kultur a plodin s vysokým procentem intenzivních okopanin. Dobrá hospodářská poloha okresu usnadňuje výhodnou realizaci přebytků tržní produkce a je tak materiální pobídkou pracujících v zemědělství k dalšímu stupňování jeho intenzity.

Specializace okresu má značný význam pro stanovení výrobního zaměření jednotlivých JZD v jeho rámci, ač tato nemusí být s ní totožná. V našem případě není jednoznačná, neboť výrobní podmínky zelinářské oblasti kolem Lysé nad Labem jsou natolik odlišné, že můžeme mluvit o okrese s různorodým výrobním zaměřením. Rozbory tržní produkce*) ukázaly, že v nymburském okrese lze mluvit o specializaci řepařsko-dobytkářské. Značné variační rozpětí základních ukazatelů výrobního zaměření družstev v rámci okresu umožňuje seskupit družstva do výrobních obvodů. Rozdíl např. v podílu cukrovky na orné půdě je až trojnásobný, u zeleniny a raných brambor ještě vyšší.

Při vyčleňování družstev do výrobních obvodů má rozhodující význam volba podstatných znaků, vyjadřujících co nejlépe vztahy mezi výrobními podmínkami, vytvořenou strukturou výroby i konečnými ukazateli v jednotlivých specializacích. Jedná se tedy o takové faktory, kterými se jedna skupina družstev odlišuje od druhé a které současně podstatně ovlivňují charakter a strukturu výroby v jednotlivých obvodech. V našem případě posloužil za dělitko vztah národohospodářsky nejdůležitější plodiny okresu — cukrovky — k zelenině a raným bramborům, jež v některých obvodech rovněž představují hlavní specializované odvětví. Chov skotu, jež reprezentuje další hlavní odvětví, nemá zde dosud vlivem probíhající konsolidace družstev jasně vyhraněný charakter.

Výrobní zaměření jednotlivých družstev bylo stanoveno jednak na základě ukazatelů přímých, kterým je tržní produkce v absolutním i relativním vyjádření, jednak pomocí ukazatelů nepřímých, na příklad struktury peněžních příjmů a hrubého obratu, struktury kultur a plodin, též podle stavů zvířat, zejména krav. Strukturu materiálních a pracovních nákladů nebylo možno u všech odvětví zjistit, ač jsou to pro tento účel též velmi cenné údaje. Třebaže za rozhodujícího ukazatele považujeme tržní produkci ve stálých či výkupních cenách, přesto je velmi důležité vyvodit závěr na základě celého komplexu ukazatelů.

Čtyřicet osm družstev nymburského okresu bylo seskupeno do čtyř výrobních obvodů s průměrnými i extrémními ukazateli, uvedenými v tabulce I.

V prvním, zelinářsko-ranobramborářském obvodu, jsou zařazena družstva, u nichž podíl zeleniny včetně raných brambor na tržní produkci dvakrát až třikrát větší než cukrovky a celková tržní produkce ze živočišné výroby většinou nedosahuje ani úrovně tržní produkce hlavního specializovaného odvětví.

Ve druhém obvodu řepařsko-zelinářsko-dobytkářském jsou seskupena JZD, u nichž podíl tří hlavních odvětví na tržní produkci je téměř vyrovnaný a zaujímá dohromady více než dvě třetiny tržní produkce.

Ve třetím obvodu jsou soustředěna družstva, jež vzhledem ke své polabské poloze jednou vplynou do prvního obvodu. Zatím se vyznačují velmi nízkou intenzitou výroby, ovlivněnou především značnou devastací půdy, jakož i nízkou

*) za rok 1954, více let nebylo možno z technických důvodů zpracovat, ač by to bylo žádoucí vzhledem k vyloučení vlivů rozdílných povětrnostních podmínek.

I. Průměrní a nejdůležitější ukazatelé družstev v jednotlivých obvodech
Tržní produkce specializovaných odvětví

Obvod	Cukrovka		Zelenina + rané brambory		Skot celkem		Okopá- niny % op
	Tp (na 1 ha zp)	% Tp z Tpc	Tp (na 1 ha zp)	% Tp z Tpc	Tp (na 1 ha zp)	% Tp z Tpc	
I. průměr	270 —	14,16	735,—	38,55	354,90	18,60	39,35
minimum	215,50	12,35	567,—	26,67	255,20	12,95	33,82
maximum	343,70	16,33	898,—	45,75	536 —	25,05	42,—
II. průměr	522,—	22,71	474,—	20,60	541,50	23,55	33,60
minimum	457,—	20,40	402,—	15,44	490,—	21,98	31,90
maximum	613,—	23,75	519,—	23,10	753,—	29,05	35,70
III. průměr	311,50	19,04	215,—	13,12	450,—	26,30	28,45
minimum	254 —	16,50	155,30	8,18	309,50	22,94	27,50
maximum	396,—	20,53	386,50	17,75	532,—	30,60	30,80
IV. průměr	568,—	27,48	154,70	7,47	510,—	24,65	29,20
minimum	334,—	21,37	—	—	228,70	16,77	20,50
maximum	834,—	35,80	397,—	16,60	905,—	33,74	34,—

Tpc — tržní produkce celkem,

Tp — tržní produkce,

zp — zemědělské půda,

op — orná půda.

organizační úrovni. Samostatné vyčlenění není v tomto případě zdůvodněno současným pořadím odvětví, jež je: skot — cukrovka, prasata, zrniny — zelenina, nýbrž nezbytností specifických úprav (zvláštní oševní postupy, závlaha, hnojení apod.), jež by v budoucnu umožnily postupné vytváření zeleninářsko-bramborářské specializace, ovšem v poněkud méně náročné skladbě než v prvním obvodu.

Ve čtvrtém obvodu nalézáme družstva, u nichž podíl cukrovky a skotu na tržní produkci se k sobě značně blíží a představuje celkem kolem 50 % tržní produkce. Podíl zeleniny, včetně raných brambor, se pohybuje kolem 7,5 % a je většinou dva- až šestkrát nižší než cukrovky, takže toto odvětví je zde vždy — na rozdíl od prvního a druhého obvodu, pouze doplňkového charakteru.

*

Zjištěná hlavní odvětví v podstatě odpovídají výrobním podmínkám jednotlivých obvodů, a proto bude skutečné výrobní zaměření ponecháno i v budoucím návrhu s výjimkou třetího obvodu. Zde však nelze vlastně ani o nějaké specializaci mluvit, když ani jediné z důležitějších odvětví tohoto obvodu nedosahuje ani okresního průměru. Kromě toho bude musit návrh přihlížet k opatřením nezbytným pro zlepšení struktury zdejších půd.

2. Rozbor a charakteristika výrobních obvodů

a) Meziskupinový rozbor

Meziskupinovým rozbořem zkoumáme celkovou strukturu výroby, výrobní možnosti i skutečné výrobní výsledky jednotlivých výrobních obvodů ve vzájemné

souvislosti. V rozboru rostlinné výroby je nejdříve sledována struktura kultur a plodin, event. skladba sortimentu zeleniny, pak zajištění této struktury nejdůležitějšími výrobními prostředky a pracovními silami a nakonec je věnována pozornost dosaženým výrobním výsledkům v naturálních i peněžním vyjádření. V rozboru živočišné výroby zjišťujeme nejdříve hustotu a strukturu stavů, event. též strukturu stáda hospodářského zvířectva. Při sledování užítkovosti zvířat posuzujeme též orientačně využití krmné základny a nakonec porovnáme dosažené výsledky v živočišné výrobě. Na závěr posuzujeme celkové výsledné ukazatele produktivity práce, intenzity a hospodárnosti výroby i společnou výrobní a osobní spotřebu.

V zájmu stručnosti věnujeme pozornost jen některým zajímavějším ukazatelům meziskupinového rozboru. Charakteristické jsou například údaje o struktuře plodin (1954), jak ukazuje tabulka II.

II.

Ukazatelé podíl z orné půdy	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
zrnin	45,70	44,94	50,13	49,56	48,54
cukrovky	10,20	16,90	11,20	18,10	16,65
zeleniny + raných bramborů	24,62	12,21	7,33	3,33	7,46
ostatních bramborů	3,30	3,24	6,55	5,60	3,05
ostatních technických plodin	0,40	1,30	2,15	1,75	1,85
krmných plodin	15,78	21,41	22,64	21,66	20,45
celkem	100,—	100,—	100,—	100,—	100,—
z toho okopanin	39,35	33,6	28,45	29,2	31,—
pšenice	10,15	19,51	9,37	18,16	16,98
žito	18,65	8,20	20,50	8,48	10,24
ječmen	5,78	10,45	7,11	14,72	12,70
zelenina	5,94	2,65	1,29	1,09	2,—

Nejvýraznější rozdíly ve sledovaných ukazatelích mezi jednotlivými obvody jsou v podílu cukrovky a zeleniny včetně raných brambor, což v podstatě potvrzuje správnou volbu třídícího faktoru. Nízký podíl ostatních technických plodin naznačuje, že v budoucnu nebude asi účelné třístit jejich plochu do všech obvodů.

Z jednotlivých obvodů upoutává nejintenzivnější strukturou plodin první obvod, který dosahuje téměř 40 % náročných okopanin na orné půdě, při čemž část zeleninářské plochy se využívá dvakrát. Soulad rostlinné výroby a živočišné výroby je zde ohrožován podílem pícnin na orné půdě, který je v této skupině nejnižší a který asi nedovoluje ani správné střídání plodin v tomto obvodu. Nadprůměrné procento zrnin ve třetím obvodu málo příznivě ovlivňuje zdejší nestrukturální půdy, kterým by spíše prospělo intenzivnější biologické hnojení. Z tohoto hlediska se jeví vhodným zvýšit podíl pícnin.

Za přímého ukazatele stupně využití výrobních podmínek možno považovat především hektarové výnosy typických plodin (tab. III).

Zarážející je, že u plodin pro jednotlivé obvody typických se dosahuje pouze průměrných či dokonce podprůměrných výsledků. Je tomu tak především v prvním

III.

Ha výnos v q	Rok	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
žito	1954	14,89	19,25	16,23	17,65	16,65
	1955	20,02	18,73	17,57	23,40	21,60
	1956	18,53	23,90	23,10	25,50	23,90
pšenice	1954	16,30	17,85	15,50	15,80	16,12
	1955	22,21	26,—	20,—	22,32	22,80
	1956	22,—	28,30	24,80	26,15	26,10
ječmen	1954	21,—	23,50	19,66	20,33	20,71
	1955	19,15	24,82	17,97	19,35	20,—
	1956	22,60	26,20	24,30	24,40	24,45
cukrovka	1954	272,—	274,—	261,—	276,—	275,—
	1955	317,—	349,—	257,—	313,—	317,—
	1956	177,10	206,—	176,80	195,—	195,80
rané brambory	1954	77,50	108,55	96,—	89,20	88,50
	1956	102,20	139,10	102,—	134,—	123,10

obvodu u žita a raných brambor, avšak též ve čtvrtém obvodu u pšenice, ječmene a cukrovky. Příčinou nemůže být nevhodné zařazení do tradičních a též pro ně rajónizací doporučených oblastí, spíše lze v souvislosti s danou strukturou plodin usuzovat, že se jedná o důsledek příliš jednostranné úzké specializace a zanedbání požadavků správného spojení odvětví. Potvrzují to i někteří ukazatelé, vyjadřující zajištění daného poměru plodin potřebnými výrobními prostředky a pracovními silami (tabulka IV).

Celkově pasivní bilance hnoje dosahuje nejkritičtější meze v zelinářsko-rano-bramborářském prvním obvodu, který vůbec má svou vysoce intenzivní strukturu

IV.

Ukazatelé (rok 1954)	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
Na 1 ha okopanin připadá q hnoje	115,—	195,50	199,—	218,—	205,—
hodnota strojů JZD v Kčs na ha zem. půdy	279,50	482,—	173,20	409,—	386,60
náklad za práci STS na 1 ha zem. půdy v Kčs	131,60	186,50	132,60	156,50	155,50
na 1 družstevníka připadá ha okopanin	1,93	1,83	1,45	1,497	1,60
na 1 družstevníka připadá ha zem. půdy	6,05	5,77	5,85	5,66	5,70
náklady na brigády v Kčs na 1 ha zem. půdy	237,—	216,—	695,50	93,—	128,—
počet prac. jednotek odprac. na 1 ha zem. půdy v r. v.	45,35	44,60	34,40	38,20	39,—

plodin nejhůře zajištěnu potřebnými výrobními prostředky a pracovními silami, což vede k nízkým, mnohdy nejnižším hektarovým výnosům ze všech obvodů.

Druhý obvod však vykazuje poměrně nejlepší úroveň hektarových výnosů, což je tím významnější, uvážíme-li, že tyto velmi pěkné výsledky dosáhl s téměř na 50 % pasivní bilancí hnoje a při značném nedostatku pracovních sil. Na přepočtenou stálou pracovní sílu (tj. včetně brigád a přestárých) zde připadá dokonce nejvyšší výměra okopanin v okrese — 1,61 ha. Vysoké produktivity práce dosahují zdejší družstevníci jistě i zásluhou lepšího strojního vybavení a využíváním pomoci STS.

Slabé výsledky třetího obvodu, zvláště v letech 1954—55, lze přičíst na vrub především nedostatkům v organizaci práce a řízení, jak to dosvědčují především vysoké náklady na brigády při podprůměrném vynakládání vlastní práce družstevníků a malém využívání pomoci STS. Rok 1956 přinesl sice v tomto směru obrát k lepšímu, přesto však stav zdejších půd vyžaduje i nadále zvláštní péče odborníků.

O čtvrtém obvodu lze říci, že své poměrně výhodnější podmínky hůře využívá a dosahuje především ve svých typických plodinách slabších výsledků než druhý obvod, takže ho možno v tomto směru označit jen za průměrný. Jistě k tomu přispívá i jednolitý charakter specializované plodiny, znesnadňující vyrovnání sezónního vypětí pracovních nároků.

Dílčí závěry, získané srovnáním základních ukazatelů rostlinné výroby, je třeba ještě doplnit některými údaji o živočišné výrobě. Informaci o stavu zvířat podává tabulka V.

V.

Druh zvířat v DJ na 100 ha zem. půdy (rok 1954)	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
skot celkem	31,20	43,—	32,58	41,45	39,70
prasata	11,53	20,03	17,15	18,04	17,36
koně	11,10	9,28	10,61	10,69	10,55
ovce	0,13	0,24	—	0,40	0,35
drůbež	0,323	0,506	0,467	0,464	0,453
celkem DJ/100 ha zemské půdy	54,283	73,056	60,807	71,044	68,413
z toho krav	21,82	27,60	22,12	27,20	26,28
% krav ve stádě	48,50	45,—	49,90	47,30	46,50

Stavy skotu a drůbeže jsou nízké ve všech obvodech, avšak situace je nejhorší v prvním obvodu. Rovněž podíl krav ve stádě neodpovídá žádoucímu mlékařskému zaměření. Nízké stavy ovcí upozorňují na potřebu jejich účelného soustředění, jež by umožňovalo velkovýrobní organizaci výroby. Chov prasat je poměrně rozvinut, takže vzniká otázka, zda dokonce do určité míry neomezuje možnosti rozvoje hlavního odvětví živočišné výroby, kterým je ve všech obvodech chov skotu. Zvláště nápadný je stav prasat ve třetím obvodu, kde zřejmě v těchto letech zaměřovali výrobu především podle cenových relací. Nejúspornější stavy koní má druhý obvod, což vzhledem k jeho značně intenzivní struktuře plodin a dobrým výrobním výsledkům naznačuje, že jsou určité rezervy v ostatních obvodech.

Z ukazatelů užitkovosti byla nejhorší situace v dojitosti a nosnosti. Potěši-

telná je proto skutečnost, že výdoj mléka na krávu stoupl v celookresním průměru družstev za poslední dva roky o 850 litrů (tab. VI).

VI.

Ukazatelé (rok 1954)	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
dojivost 1 krávy litrů	1.117,—	1.435,—	1.356,—	1.392,—	1.365,—
odchov selat 1 prasnice ks	9,06	10,15	12,15	9,33	9,65
snůška 1 slepice ks	71,—	76,1	93,8	78,—	78,5

V užítkovosti lze snad hovořit o poměrně pěkných výsledcích jediné v odchovu selat ve třetím obvodu. Protože je obvyklé nízkou užítkovost svádět na špatnou krmnou základnu, nebude bez zajímavosti porovnat její využití v jednotlivých obvodech indexem k celookresnímu průměru (tab. VII).

VII.

Ukazatelé v % k Ø	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
stravitel. bílkovin	96,3	107,8	133,—	97,4	100 %
dojivost	81,9	105,2	99,4	102,1	100 % = 1.365 l
nakoupeno krmiv na 1 Dř	93,7	80,6	144,5	104,5	100 % = 305 Kčs
na 1 Dř připadá peněž. příjmů bez nakoup. krmiv	80,3	104,7	97,4	102,3	100 % = 1.416 Kčs

Druhý obvod s nejvyšší dojivostí jistě využívá svých krmiv lépe než třetí obvod, který nakupuje téměř dvojnásobek krmiv, jež však převážně spotřebují prasata. Nejlepší ukazatele z toho nepříliš přesného srovnání vykazuje čtvrtý obvod, v jehož krmné dávce je vyrovnanější poměr stravitelných bílkovin a škrobových hodnot, kdežto v ostatních obvodech je spíše užší. Tato orientačně propočtená krmná základna by stačila na nejméně dvojnásobnou dojivost, kdyby se hospodárně krmilo, kdyby nedocházelo k nadměrným ztrátám při uskladnění a kdyby se nadbytečně nezasobovaly záhumenkové krávy apod.

Meziskupinový rozbor živočišné výroby potvrzuje, že její intenzita po kvantitativní i kvalitativní stránce je naprosto nepostačující ve všech obvodech a neodpovídá potřebám náročné struktury rostlinné výroby. Tento nedostatečný soulad hlavních souborů odvětví v zemědělské výrobě se pak zpětně odráží v neuspokojivých výrobních výsledcích rostlinné a zejména živočišné výroby, čímž se stává trvalou brzdou dalšího rozvoje zdejšího zemědělství.

Nejzajímavější výslední ukazatelé jsou soustředěni v tabulce VIII.

V hodnotě hrubého obratu a tržní produkce odpovídá pořadí obvodů výrobním výsledkům, kdežto v tržnosti se vlivem zeleniny a raných brambor dostává do popředí první obvod, který také ze stejných důvodů realizuje vyšší tržby. Přesto

VIII.

Ukazatelé	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
Hrubý obrat na <i>ha</i> zem. půdy v Kčs	3.100,—	3.920,—	3.016,—	3.500,—	3.470,—
tržnost v % Tp z hrubého obratu	61,6	58,8	54,5	59,2	59,3
index peněž. příjmů živoč. výr. k realiz. tržní produkci	166,4	149,—	137,—	134,—	140,8
peněž. příjmy zeměd. výr. na <i>ha</i> zem. půdy v Kčs	3.170,—	3.310,—	2.245,—	2.770,—	2.876,—
náklady na <i>ha</i> zem. půdy v Kčs	1.709,—	1.403,—	1.130,—	1.247,—	1.330,—
čistý peněžní příjem na <i>ha</i> zem. půdy v Kčs	1.461,—	1.907,—	11.115,—	1.523,—	1.546,—
podíl nákladů z peněž. příjmů v %	53,9	42,3	50,4	45,—	48,3

však si v celkovém i čistém peněžním příjmu udržuje prvenství druhý obvod, na jehož dobré výsledky má vliv vyšší intenzita, hospodárnost i vyšší produktivita práce. Dobré hospodaření se kladně projevuje i v důchodech družstevníků (tabulka IX).

IX.

Ukazatelé v Kčs (rok 1954)	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. obv.	Ø JZD
hrubý obrat v Kčs na přepočtenou stálou pracovní sílu	15.340,—	19.810,—	17.050,—	18.300,—	18.000,—
peněžní příjmy na přepočtenou stálou pracovní sílu	15.730,—	17.340,—	13.100,—	14.500,—	14.910,—
čistý peněž. příjem na přepočtenou stálou pracovní sílu	7.260,—	10.240,—	6.730,—	10.280,—	9.910,—
důchod za Pŕ + Do na přep. st. p. s.	5.700,—	8.270,—	5.540,—	7.480,—	7.250,—
výše prac. jedn. (bez natur.) v Kčs	13,6	17,97	14,35	17,08	16,59
počet Pŕ na 1 přepočtenou stálou pracovní sílu	419,—	461,—	386,—	439,—	437,—

Družstevníci ve druhém obvodu pracovali velmi intenzivně a produktivně, takže právem získali nejvyšší důchod na stálou pracovní sílu i nejvyšší pracovní jednotku, zatímco družstevníky v prvním obvodu nezachránila před nejnižší pracovní jednotkou ani zelenina, za kterou realizovali vysoký příjem.

Meziskupinový rozbor odhalil různý stupeň využití výrobních podmínek v jednotlivých obvodech, což vedlo k značným rozdílům ve výrobních výsledcích. Nedostatečné využití výrobních podmínek je především zaviněno porušením zásad správného spojení odvětví ve všech obvodech, především však proporcionality rostlinné a živočišné výroby. Význam mnohostranného rozvoje podcenil přede-

vším první obvod s příliš úzkou, jednostrannou specializací. V některých případech, zejména ve třetím obvodu, jsou špatné výsledky v souvislosti s nižší pracovní morálkou a slabou mechanizací, jež jsou důsledkem menší organizační vyspělosti těchto družstev. Všestranně nejlepší výsledky druhého obvodu ukazují cestu ke zlepšení situace, ač ani zde nejsou plně využity všechny možnosti a rezervy.

V návrhové části práce bude nutno více těžit z výsledků rozboru rostlinné výroby, jelikož stav živočišné výroby je značně ovlivněn přechodem ke kolektivnímu hospodaření i snahou finančně konsolidovat družstva (např. protežování prasat) a má tedy přechodný charakter.

b) Vnitroskupinový rozbor

Vnitroskupinovým rozbohem posuzujeme vyrovnanost souboru družstev určitého obvodu i jejich specifické zvláštnosti ve spojení odvětví. Vnitroskupinový rozbor též zkoumá a odhaluje příčiny výsledků nadprůměrných či podprůměrných JZD a usnadní v návrhové části individuální přístup ke každému družstvu při diferenciaci typového projektu a upozorní na eventuelní rezervy v rozsahu specializovaných odvětví obvodů. Kromě toho získáme podrobnější ucelenou charakteristiku každého obvodu.

Při vnitroskupinovém rozboru, čtvrtého obvodu se projevila nutnost rozdělit tento největší obvod, soustřeďující dvě třetiny družstev okresu, na dvě skupiny. Obě mají sice stejnou specializaci, avšak její výraznost je různá, neboť mají poněkud rozdílný rozsah hlavních a doplňkových odvětví. V první skupině s vyšším podílem lehčích půd vzhledem k průměru obvodu má nižší podíl cukrovka, pšenice a ječmen, vyšší naopak zelenina, brambory a žito. Nejvýraznější je rozdíl v rozsahu pěstování cukrovky, kde druhá podskupina dosahuje 19,1 % cukrovky z orné půdy, zatímco první podskupina s 16,7 % cukrovky na orné půdě, lepší situaci v pracovních silách a vyšším hektarovým výnosem, vykazuje v tomto směru určité rezervy.

Ve vnitroskupinovém rozboru zjištěné zkušenosti nejvyspělejších družstev naznačují obvykle již směr a tendenci vlastního návrhu rozmístění zemědělské výroby v okrese. Protože dosavadní zaměření (s výjimkou třetího obvodu) v zásadě vyhovuje výrobním podmínkám jednotlivých obvodů, bude z něho možno v návrhové části vyjít a věnovat se pouze úpravě správných proporcí jednotlivých výrobních odvětví. Metodický postup v případě zásadní změny specializace by byl poněkud odlišný, neboť by bylo třeba nejdříve navrhovat vhodná hlavní odvětví, zatímco v našem případě se jedná pouze o stanovení jejich správného rozsahu.

3. Návrh rozmístění zemědělské výroby a dodávkových úkolů v okrese vzhledem ke specializaci a správnému spojení výrobních odvětví v družstvech v jednotlivých výrobních obvodech

Závazným východiskem návrhu je státní plán družstevní výroby okresu a progresivní technicko-hospodářské normy, zatímco předchází rozboru jen prohlubují reálnost návrhu. Mnohem větší péče než stanovení absolutních směrných čísel, jež nakonec vždy podléhají vývojovým změnám, je věnována rozpracování těchto středních okresních normativů na jednotlivé výrobní obvody, event. družstva, jelikož v praxi často dochází k nežádoucímu subjektivnímu ovlivnění jejich vzájemného poměru.

Návrh řeší nejprve rozmístění zemědělské výroby v okrese, pak diferenciaci dodávkových norem a posléze se zabývá prověrkou typových návrhů spojení odvětví v jednotlivých obvodech.

Metodickým východiskem návrhu jsou hlavní odvětví rostlinné výroby, jakožto poměrně stabilnější složky zemědělské výroby. Kromě toho cukrovka, tato národohospodářsky nejdůležitější plodina okresu, tvoří podstatnou součást krmné základny hlavního odvětví živočišné výroby, chovu skotu. V daných přírodních podmínkách existuje maximální hranice jejího racionálního pěstování, avšak tento rozsah dostatečně zajišťuje nejen splnění, ale i překročení plánovaného rozvoje chovu skotu. Kdyby byl přednostně rozmístěn chov skotu, mohly by nároky na maximální rozsah jeho krmné základny ohrozit totální rozmístění nejen hlavních, ale i důležitých doplňkových odvětví rostlinné výroby. Kromě toho je mnohem obtížnější skloubit vzájemně si pracovně konkurující různá odvětví rostlinné výroby, např. cukrovku a zeleninu, než harmonicky sladit tato odvětví s chovem skotu, který je obě vhodně doplňuje.

Nejdříve tedy rozmístíme specializovanou odvětví rostlinné výroby a navrhujeme hektarové výnosy pěstovaných plodin, pak se věnujeme kvalitativnímu i kvantitativnímu rozmístění živočišné výroby a teprve nakonec umístíme zbývajících odvětví rostlinné výroby, již s přihlédnutím k potřebám krmné základny. Postupně vypracovávanými typovými bilancemi sezónní potřeby a úhrady práce, bilancemi krmiv a hnoje prověřujeme souběžně koordinovanost navrhované struktury výroby a v případě nutnosti provádíme potřebné úpravy. Graf využití orné půdy zajišťuje reálnost navrhovaného rozsahu meziplodin a požadavky správného střídání plodin (viz schéma 2).

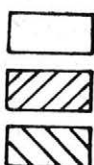
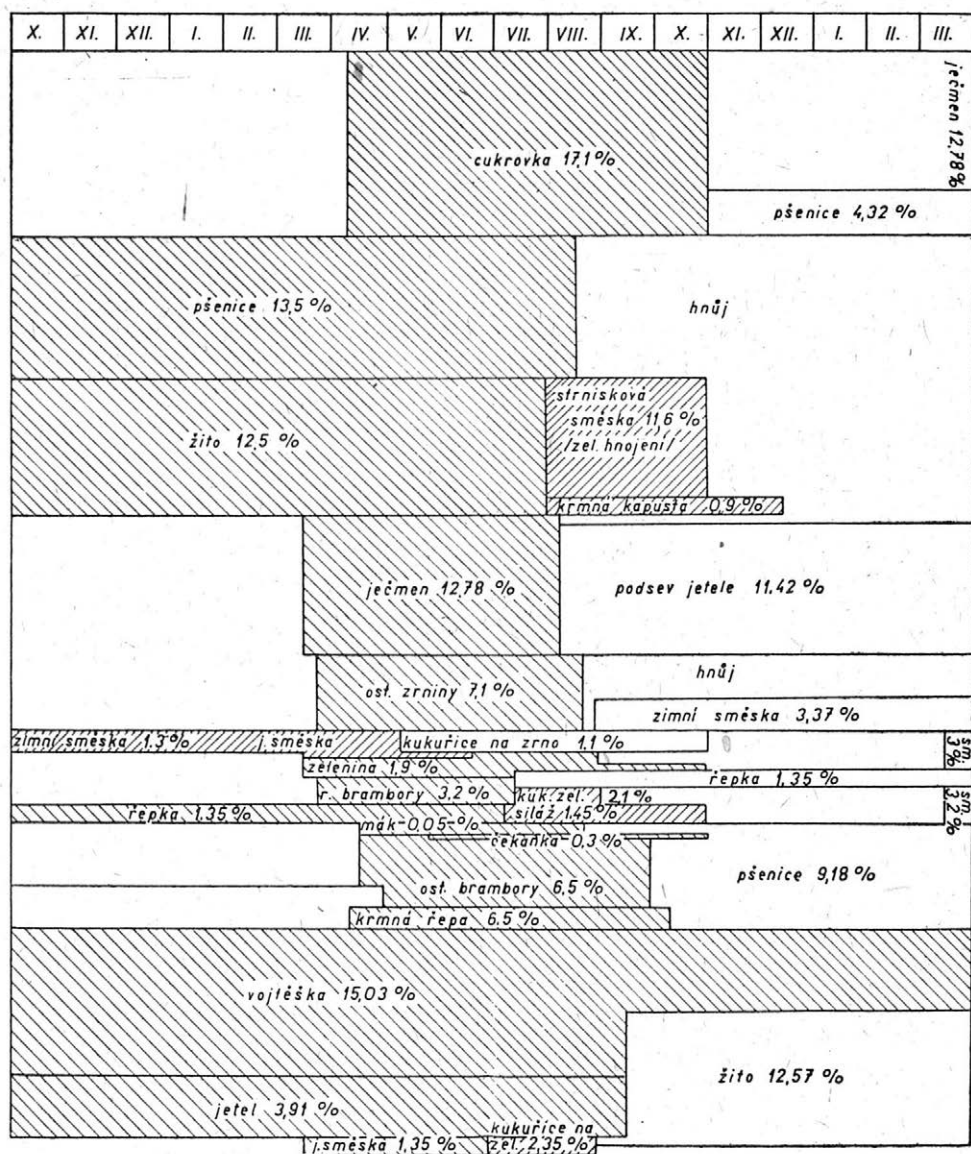
Rozmístění hlavních odvětví rostlinné výroby

Při konkrétním postupu byl nejprve stanoven vhodný rozsah hlavního odvětví rostlinné výroby v každém obvodu a teprve na druhém místě doplňkovou formou ta odvětví, jež byla vedoucími v jiných obvodech. Cukrovka, jako jediné hlavní odvětví rostlinné výroby, přichází v úvahu jen ve čtvrtém obvodu, přičemž v první podskupině rozbor odhalil určité rezervy umožňující nevelké zvýšení jejího rozsahu. Výsledky druhé podskupiny neopравňují k podobnému opatření, avšak vzhledem ke zkušenostem předních družstev nelze doporučit ani její perspektivní snížení. Rozborem družstev s průměrnými podmínkami první podskupiny zjišťujeme reálnost zvýšení asi o 2,5 % dosavadního stavu.

V druhém obvodu, dobré výsledky zjištěné v rozbořech, ukázaly, že zdejší značné procento okopanin je sice zvládnutelné, avšak není je radno dále zvyšovat. Cukrovka i zelenina jsou zde hlavními odvětvími, přičemž rozsah cukrovky vcelku vyhovuje, avšak podíl zeleniny nutno zvýšit nezbytným přesunem z prvního obvodu. Protože si obě hlavní odvětví konkurují v potřebách práce i hnoje, je třeba vyřešit jejich vzájemný poměr kompenzací. Podle zkušeností z rozboru je možné bez ohrožení krmné základny snížit cukrovku maximálně o 5 % jejího dosavadního rozboru, což umožní potřebné zvýšení zeleniny o 10 % skutečného stavu, zbytek pak vyrovnáme zvýšením raných brambor, aby celkový podíl okopanin zůstal nezměněn.

V prvním obvodu je závažným úkolem správné stanovení rozsahu specializovaného odvětví. Předběžně navrhuje snížení zeleniny o jednu třetinu a raných brambor o jednu šestinu vzhledem k jejich menší náročnosti na práci i hnůj, při čemž rozsah cukrovky nebude třeba na základě závěrů rozboru ani zde, ani ve třetím obvodu měnit.

2. Využití orné půdy IV. a obvodu

Hlavní plodiny . . . 100 %

Meziplodiny . . . 9,57

Strniskové meziplodiny 11,60 21,17 %

Následné plodiny

Po zimní směsce následují
okurky 0,2 %

Po jarní směsce následuje:

1. květák poloraný . . . 0,1 %
2. zelí polorané . . . 0,3 %
- celkem 0,4 %

Zbývá rozmístit zeleninu jako doplňkové odvětví. Z rozborů víme, že je žádoucí rozšíření rozsahu jejího pěstování jak ve třetím, tak i v obou podskupinách čtvrtého obvodu. Ovšem poměrné zvýšení nynějšího rozsahu se nemůže dít ve všech třech případech rovnoměrně, neboť IVb obvod má rezervy jen minimální a při výběru sortimentu musí plně respektovat konkurenční požadavky cukrovky, zatímco IVa obvod si může dovolit větší rozšíření i náročnost ve výběru druhů a třetí obvod s nejnižším procentem okopanin může zvýšit pěstování zeleniny nejvíce, jak je též v souladu s jeho přechodnými úkoly i budoucí orientací. Navrhujeme proto uvažovat poměr rozšíření 1 : 2 : 3, při čemž absolutní procento zvýšení stavu vyplýne z bilance okresního úkolu, resp. z jeho zbytky po odečtení návrhu prvního a druhého obvodu a skutečného stavu zbývajících. S přihlédnutím ke skutečným hektarovým výnosům u raných brambor však pozměníme pořadí v tom smyslu, že zde o jeden díl zvýší stav IVa obvod a o dva díly IVb obvod a nejvíce, právě tak jako u zeleniny, třetí obvod (tab. X).

X.

Plodina	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a	IV. b	celk. JZD
cukrovka						
skut. 1954	10,20	16,90	11,20	16,70	19,10	16,65
návrh	10,20	16,—	11,20	17,10	19,10	16,65
zelenina						
skut. 1954	5,94	2,65	1,29	1,20	1,02	2,—
návrh	3,96	2,91	2,18	1,75	1,25	2,—
rané brambory						
skut. 1954	18,68	9,56	6,04	2,91	1,79	5,46
návrh	15,56	10,20	7,85	3,20	2,14	5,46
okopaniny						
skut. 1954	39,35	33,60	28,45	29,50	28,92	31,—
návrh zatím	34,25	33,60	31,15	30,74	29,50	31,—
zbývá pro ostatní plodiny	65,75	66,40	58,85	69,26	70,50	69,—
na 1 družstevníka ha okopanin:						
skut. 1954	1,98	1,83	1,45	1,458	1,526	1,645
návrh včetně přístupů 1955	1,45	1,54	1,423	1,402	1,427	1,435

Prozatímní návrh úprav cukrovky, zeleniny i raných brambor přinesl vyrovnání v zatížení jednotlivých obvodů okopaninami, takže rozdíl klesl z 10,3 % na 4,75 % a rovněž rozdíl v zatížení hektary okopanin jednoho družstevníka se snížily na čtvrtinu. Je ovšem možné, že podrobnější propočty sezónní potřeby pracovních sil nás ještě přinutí k určité korekci. Ve čtvrtém obvodu můžeme sice měsíční výkyvy bilance práce značně usměrnit vhodnou volbou sortimentu zeleniny, jež zde představuje doplňkové odvětví, ovšem v prvním, druhém a částečně i ve třetím obvodu bude nutno jeho skladbu řešit přednostně na základě státního plánovaného úkolu a zkušeností z rozboru, neboť se jedná o specializované od-

větví. Bude nutné uskutečnit určitý přesun nejnáročnějších druhů zelenin, především květáku, rajčat, okurek, do těchto obvodů, zbývající se dobře uplatní i v poněkud méně příznivých půdních a klimatických podmínkách třetího a zejména čtvrtého obvodu.

Návrh hektarových výnosů

Dalším, nemálo obtížným úkolem je návrh jakostních ukazatelů rostlinné výroby. Jelikož pro diferencování hektarových výnosů nemáme dosud skutečně vědeckou metodu, použijeme materiálů z návrhu celostátní rajónizace plodin, v některých případech vzhledem ke skutečně dosahovaným průměrným hektarovým výnosům, korigovaným směrem nahoru (např. zrniny). Za metodicky mnohem důležitější a pro charakter práce významnější považujeme správné rozvržení tohoto okresního průměrného družstevního návrhu na jednotlivé výrobní obvody, neboť absolutní výše průměru jistě časem stoupne, avšak metodický postup může zůstat stejný.

Rozhodli jsme se úkol řešit pomocí koeficientů, vyjadřujících skutečný poměr hektarových výnosů jednotlivých výrobních obvodů ke skutečnému okresnímu družstevnímu poměru. Výsledný koeficient diferencování představuje pak průměr z koeficientů jednotlivých let, jehož přesnost pochopitelně stoupá, známe-li skutečně dosažené výsledky za více let. Koeficient hektarových výnosů obvodu za jeden rok vypočteme podle vzorce:

$$K \text{ I obvodu } 1954 = \frac{a_i}{a}$$

při čemž a_i = průměrný hektarový výnos všech JZD prvního obvodu v příslušném roce
 a = průměrný hektarový výnos všech JZD okresu v příslušném roce

Výsledný koeficient diferencování vypočteme takto:

$$K_v \text{ I obvodu} = \frac{K_{54} I + K_{55} I + K_{56} I + n}{3 + n}$$

Výsledný návrh koeficientu nakonec zaokrouhlíme na základě probilancování okresního váženého průměru. Za příklad použijeme zrniny v I. a IVb obvodu (tabulka XI).

XI.

Plodina	Rok	I. obvod		IV. b obvod		Ø JZD okresu	
		skut. ha výnos <i>q</i>	koefic. k Ø	skut. ha výnos <i>q</i>	koefic. k Ø	skut. ha výnos <i>q</i>	koefic.
zrniny celkem	1954	14,89	0,848	17,73	1,012	17,57	1,—
	1955	20,52	0,965	22,10	1,042	21,22	1,—
	1956	19,86	0,811	24,50	1,—	24,50	1,—
tříletý průměr			0,873		1,018		1,—
návrh (1960)		21,60	0,873	25,—	1,01	24,73 = zvýšení	
o 1 <i>q</i> vzhledem k návrhu celostát. raionizace pro okres Nymburk							

Je nesporné, že diferenciacie i navrhování hektarových výnosů je pouze relativní snahou o přiblížení se skutečnosti. Čím více statistických údajů bude k dispozici, čím lépe bude možno zdůvodnit progresivní vlivy mechanizace, hnojení, ochrany rostlin, šlechtěných osiv apod., tím blíže budeme reálnému výsledku.

Rozmístění živočišné výroby

V živočišné výrobě navrhujeme nejvhodnější strukturu stáda bez ohledu na současný nepříznivý stav, k němuž však částečně přihlížíme při diferencování návrhu na užitkovost zvířat. Při rozmísťování živočišné výroby vycházíme z hlavního odvětví, v našem případě z chovu skotu, zaměřeného na mléčnou produkci. Na základě navržené struktury stáda a užitkovosti zjistíme potřebu živin a navrhneme konkrétní roční krmnou dávku pro jednu komplexní matku (viz typový návrh v příloze). Při sestavě krmiv v dávce počítáme s úměrným podílem odpadu cukrovky, jejíž rozsah výroby již známe. Vydělíme-li celkový odpad cukrovky potřebou jedné komplexní matky, zjistíme zhruba možnou hustotu skotu, což potom prověříme přesnější krmnou bilancí. Pro ilustraci uvedeme příklad z druhého obvodu, kde je navrženo 56 % matek ve stádě při užitkovosti 3.300 litrů mléka na dojnici. Při této užitkovosti potřebuje

1 kráva	265,5 kg strav. bílk. a	1.735,5 kg škrob. j. ročně
a' na ní		
břeží jalovice 118 ks	30,1 kg strav. bílk. a	204,5 kg škrob. j.
ostatní jalovice 0,66 ks	101,6 kg strav. bílk. a	641,0 kg škrob. j.
celkem tedy 1 komplexní matka	388,2 kg strav. bílk. a	2.580,5 kg škrob. j.

Sestavením vhodných krmných dávek pro jednotlivé skupiny skotu jsme zjistili celkovou roční potřebu na jednu komplexní matku, v našem případě je to 52,70 q siláže na 100 hektarů orné půdy. V obvodu je navrženo 16 % cukrovky při výnosu 313 q z hektaru. Třetinu chrástu zkrmíme na zeleno, ostatní se řízky zesilážujeme, při čemž přebytek řízků bude zčásti usušen pro koně, zčásti rozdělen záhumenkářům. Máme tedy k dispozici siláž (v bil/100 ha)

z 10,66 ha, což při podílu řízků	156,5 q siláž. hmoty z hektaru a stejném + 156,5 q dá
	3.335,0 q siláže při určitém přebytku řízků.
Odečteme-li 25 % ztrát	— 845,0 q a
rezervu pro drůbež asi	— 40,0 q
zůstane ke krmení	2.450,0 q : 52,7 q = 46,5 komplexní matky

na 100 hektarů orné půdy, což představuje výrobu 145.000 litrů mléka ze 100 hektarů zemědělské půdy, tedy asi 220 % úkolu druhé pětiletky. Pro tento stav budeme prozatím zajišťovat rozsah ostatních krmných plodin, např. krmné řepy, jetelovin, zelených směsek, krmných zrnin apod., a též propočítávat podrobnou krmnou bilanci.

Podobným způsobem postupujeme i v chovu prasat, kde za základ bereme krmnou dávku brambor, při čemž výměru a dodávky uvažujeme předběžně podle dosavadního stavu. Chov ovcí navrhujeme soustředit pouze do IVA obvodu a rozsah koní uvažujeme prozatím před uzavřením bilance potažní práce podle skutečného stavu. Navržením hustoty a užitkovosti v chovu drůbeže uzavíráme předběžné rozmístění živočišné výroby, při čemž nezapomeneme zkontrolovat, zda náš hrubý návrh neklesl pod směrná čísla státního plánu. Definitivní úpravu

uskutečnime až po vyrovnaní krmné a hnojné bilance, čemuž však musí předcházet návrh rozmístění zbývajících odvětví rostlinné výroby.

Rozmístění doplňkových odvětví rostlinné výroby

Tento úkol má v podstatě dvě části. Především se jedná o rozmístění zbývajících technických plodin a ostatních okopanin, při čemž se snažíme plodiny malého rozsahu soustřeďovat do jednoho, maximálně do dvou obvodů a také co nejvíce vyrovnávat měsíční potřebu práce, předběžně uzavřenou po rozmístění specializovaných odvětví rostlinné výroby. Zjistíme-li značnější výkyvy, ihned činíme potřebné přesuny a korekce. V obou podskupinách čtvrtého obvodu jsme např. navrhli další zvýšení rozsahu zeleniny, když se nám v některých měsících objevil nedostatek pracovní příležitosti.

Dalším úkolem je stanovit nejlepší vzájemný poměr zrnin a píce. Rozsah pícnin uvažujeme podle potřeby krmné bilance, ovšem po odečtení maximálních možností v pěstování meziplochin. Prakticky se jedná o plochy jetelovin a jarních zelených směsek. Závěrem rozmístíme zrniny, jež představují doplněk navržené struktury plodin do 100 % orné půdy. Zda tento zbytek je dostatečný, ukáže teprve naturální bilance zrnin v průměru družstevního sektoru okresu, z níž též vyplyne potřebná struktura zrnin. Vzhledem k potřebě slámy pro živočišnou výrobu by neměl podíl zrnin v žádném případě klesnout pod 40 % orné půdy, což se nám také nestalo.

Typový návrh spojení odvětví

Zbývá uzavřít a zkorigovat měsíční bilanci ruční a potažní práce, neboť již známe všechny potřebné faktory, včetně rozdělení sklizňové plochy pícnin na zeleno, na seno i na siláž. Výsledek zhruba uspokojuje, třebaže první obvod s rozmanitějším sortimentem zeleniny skýtá pochopitelně vyrovnanější pohled, než třeba IV. obvod s jednolitým hlavním odvětvím. Rozhodující je však skutečnost, že potřeba práce i ve špičkových měsících — květnu, červnu, září a říjnu — je kryta z místních zdrojů a naopak i v méně pracovně vypjatých vegetačních měsících je zajištěna dostatečná pracovní příležitost členům družstva. Uzavřením měsíční bilance potažní práce zjistíme skutečnou potřebu koní, což umožní učinit potřebné opravy jejich stavů, potřeby krmiv a výroby hnoje.

Pracovní bilanci, bilanci krmiv a hnoje i přehledem využití orné půdy máme zajištěny nejdůležitější proporcionální vzájemné vztahy mezi výrobními odvětvími a můžeme proto přikročit k řešení dalšího úkolu, jímž je diferenciací dodávkových povinností.

Diferenciací dodávek

S postupující konsolidací našich JZD vyvstala potřeba ovlivňovat strukturu a rozsah výroby především těmi ekonomickými pákami, které vedou k rozvoji iniciativy a uplatnění výrobních zkušeností samotných družstevníků. Jednou z nich je správná diferenciací pevných dodávkových norem podle výrobních podmínek jednotlivých závodů. Třebaže státní dodávky představují jen část tržní produkce, přece jen je jejich význam v našich podmínkách relativně vyšší než na příklad v SSSR. Lze je proto s úspěchem využít k usměrnění výrobního zaměření a intenzity výroby, podobně, jako v Sovětském svazu využívá nový způsob plánování norem tržní produkce. Konkrétní úkol spočívá v navržení metodiky jejich diferenciací, která by zajišťovala objektivnější a spravedlivější jejich odstupňování a rozpis při zachování stejného celkového objemu vykoupené produkce. Návrh

však musí, kromě lépe rozvrstvené relace dodávkových norem, zajistit také vyjádření jejich vztahu k plánované specializaci a spojení odvětví, aby tak bylo umožněno státním orgánům tímto nepřímým způsobem navrženou specializaci vytvářet, prohlubovat a udržovat.

V roce 1954 byly dodávkové normy v praxi diferencovány na základě rozboru skutečného stavu předchozích dvou let, kdy výrobní výsledky byly silně ovlivněny překotným růstem družstev, scelováním, svodem hospodářských zvířat, tj. většinou nepříznivě se projevujícími faktory. Přitom se vycházelo více ze zkušeností výkupních pracovníků než z objektivních ukazatelů. Hlavním nedostatkem však byla na sobě zcela nezávislá diferenciacie dodávkových norem jednotlivých produktů v témž objektu, jak dosvědčuje tabulka XII.

XII.

Ukazatelé (1955) JZD	Dodávková norma v kilogramech, litrech, kusech						
	zrniny kg	cukrovka kg	brambory kg	hovězí kg	mléko l	vepřové kg	vejce ks
Počet dif. dod. skup.	6	5	3	3	1	1	1
I. obvod: B. Vrutice (Lysá) Dvorce	425,— 255,—	195,— 146,—	510,— 158,—	57,— 52,—	263,— 263,—	50,6 50,6	102,— 102,—
II. obvod: Hronětice Stratov	475,— 435,—	205,— 195,—	510,— 510,—	57,— 59,—	263,— 263,—	50,6 50,6	102,— 102,—
III. obvod: Doubrava Zvěřinec	325,— 255,—	161,— 146,—	510,— 158,—	52,— 52,—	263,— 263,—	50,6 50,6	102,— 102,—
IV. a obvod: Lipník Patřín	325,— 435,—	161,— 195,—	158,— 158,—	57,— 59,—	263,— 263,—	50,6 50,6	102,— 102,—
IV. b obvod: Krchleby H. Jeseníky	425,— 485,—	195,— 208,—	320,— 320,—	57,— 39,—	263,— 263,—	50,6 50,6	102,— 102,—

Tabulka XII názorně ukazuje, že dodávkové normy družstev podobného výrobního zaměření byly různé. Tento stav byl omluvitelný různým stupněm organizačně hospodářského upěvnění jednotlivých družstev, ke kterému pracovníci výkupu též přihlíželi. Do budoucna by však tento způsob oslaboval kladné působení pevných dodávkových norem z hektaru půdy, jež mají právě nutit na podkladě materiálního zájmu zaostávající družstva k odstranění nedostatků.

Tento způsob však rovněž nedbal zajištění proporcionálního poměru jednotlivých odvětví, jak nasvědčuje příklad družstev, jež mají ve většině produktů dodávkovou normu společnou, avšak v jednom či ve dvou produktech podstatně odlišnou, aniž by šlo o výrobky odvětví nějak se vzájemně doplňujících, jako jsou např. prasata, brambory apod. (tab. XIII).

XIII.

Ukazatelé JZD (1955)	Dodávkové normy v kilogramech, litrech, kusech						
	zrniny kg	cukrovka kg	brambory kg	hovězí kg	mléko l	vepřové kg	vejce ks
I. obvod:							
Byšičky	255,—	146,—	510,—	52,—	263,—	50,6	102,—
Lysá	325,—	161,—	510,—	52,—	263,—	50,6	102,—
II. obvod:							
Milovice	425,—	195,—	510,—	57,—	263,—	50,6	102,—
Hronětice	475,—	205,—	510,—	57,—	263,—	50,6	102,—
III. obvod:							
Písty	255,—	146,—	320,—	53,—	263,—	50,6	102,—
Zvěřinec	255,—	146,—	158,—	52,—	263,—	50,6	102,—
IV. a obvod:							
Hořátev	425,—	195,—	320,—	57,—	263,—	50,6	102,—
Kovanice	425,—	195,—	320,—	59,—	263,—	50,6	102,—
IV. b obvod:							
Křinec	485,—	208,—	158,—	59,—	263,—	50,6	102,—
H. Jeseník	485,—	208,—	320,—	59,—	263,—	50,6	102,—

Jestliže normy v některých případech odpovídají současným možnostem, neznamená to ještě, že je považujeme za správné i pro budoucí perspektivu. Jiná otázka je vyřešení problematiky přechodného období, v jehož průběhu nutno postupně realizovat plánované proporce i intenzitu výroby až k navrhované úrovni. Že však i zde existují určité disproporce mezi výrobou, plánovanými dodávkami a skutečnou tržní produkcí, dokumentuje tabulka XIV, týkající se zrnin v roce 1954.

XIV.

Zrniny v kg	I. obvod	II. obvod	III. obvod	IV. obvod	Ø všech JZD
na 1 ha orné půdy					
plán dodávky	368,—	434,20	272,80	418,—	408,—
skuteč. výroba	681,50	865,—	811,50	885,—	853,—
tržní produkce	421,50	456,80	270,80	445,—	436,50
na 1 ha zrnin					
plán dodávky	8,04	9,67	5,44	8,44	8,42
skutečná výroba	14,89	19,25	16,23	17,83	17,57
tržní produkce	8,96	10,15	5,41	8,98	9,—
index k Ø JZD					
plán dodávky	90,20	106,40	66,90	102,50	100,— %
skutečná výroba	79,90	101,30	95,—	103,50	100,— %
tržní produkce	96,50	104,80	62,10	102,—	100,— %

Určitý nepoměr mezi plánem dodávek a skutečnou výrobou se jeví jak ve druhém a čtvrtém obvodu, tak i mezi prvním a třetím obvodem. Na příklad tržnost zrnin v prvním obvodu dosahuje 62 %, zatímco ve třetím obvodu se pohybuje jen kolem 33 %. Přitom nutno vzít v úvahu, že vepřové maso a vejce, pro něž jsou

zrniny důležitou surovinou, nebyly v dodávkových normách vůbec diferencovány.

Odstupňování dodávkových norem pro rok 1958 uskutečnil přímo krajský národní výbor na podkladě geonomických subtypů. Členění na základě geonomických map je však dosti hrubé, nevystihuje správně výrobní podmínky jednotlivých družstev a nepomáhá vytvářet žádoucí specializaci.

V práci navržená metodika diferencování dodávkových norem používá formy koeficientů, jež vyjadřují základní poměr vybraných ukazatelů jednotlivých obvodů ke střednímu, v tomto případě okresnímu průměru. Poněvadž tyto ukazatele a jejich koeficienty jsou stanoveny na základě probilancovaného typového návrhu struktury výroby při dané specializaci a dobrém skloubení odvětví v určitém obvodu, zajišťují potřebný soulad především mezi rostlinnou a živočišnou výrobou. Kromě toho návrh uvažuje systém dodávkových norem v jednom závodě jako jednotný, vzájemně sladěný komplex.

Důležitou otázkou je výběr ukazatelů diferencování. Jejich volba má vyjádřit podstatné vztahy, ovlivňující výrobu i spotřebu určitého produktu. Význam a vliv těchto vzájemných vztahů je však kvantitativně i kvalitativně různý, což nelze vždy úplně přesně matematicky vyjádřit.

Při stanovení dodávkových norem nutno dále uvažovat odčerpání diferenciální renty I státem, a proto povinný výkup výrobků z jednoho hektaru půdy v oblastech vhodnějších pro jejich produkci musí být stanoven výše než tam, kde nemají stejně příznivé podmínky. Současně ovšem nesmí výše dodávkové normy ohrozit sladění odvětví nebo rentabilitu specializovaných hlavních odvětví. Protože však přesné vyjádření diferenciální renty je problém velmi složitý, spokojíme se v našem případě s co nejsprávnějším stanovením výše plánovaných hektarových výnosů, jakožto důležitého faktora diferencování.

Výše hektarových výnosů a podíl plodin na orné půdě ovlivňovala dodávkovou normu do určité míry i dříve. Za stejně důležité však považujeme ukazatele charakterizující vztah odvětví rostlinné a živočišné výroby, tj. spotřebu vyrobených krmiv. Jestliže ovšem první dva faktory působí na výši dodávkové normy přímo úměrně, pak tento poslední naopak ovlivňuje dodávkovou normu určitého produktu nepřímo úměrně. Celkový výsledek vzájemného působení těchto faktorů nejlépe posoudíme podle naturální bilance výroby a spotřeby daného produktu — na příklad zrnin nebo brambor — kde za tržní produkci pokládáme přebytky výroby nad nezbytnou normativně zdůvodněnou vnitrozávodní spotřebou. Přirovnáním výše tržní produkce jednotlivých výrobních obvodů k celookresnímu průměru zjistíme příslušné koeficienty, jichž použijeme k diferencování okresní střední dodávkové normy daného produktu. Stejným koeficientem lze usměrnit i smluvní zajištění státního nákupu daného výrobku, při čemž ovšem jsme si vědomi toho, že jeho realizaci mnohdy značně ovlivňují i vlivy subjektivního rázu, na příklad výše naturálií na pracovní jednotku, složení krmných dávek, výše zpětného odprodeje krmiv, plnění plánu stavů i užitkovosti zvířat apod.

Postup vlastního diferencování nejlépe osvětlí příklad z návrhu rozmístění dodávkových úkolů v okresu Nymburk, jak je uveden v tabulce XV na rok 1958.

Takto diferencovaná dodávková norma zrnin zajišťuje potřebné jádro pro navržené stavy zvířat s plánovanou užitkovostí, ovšem na druhé straně budou pochopitelně ty obvody, jež mají plánovány vyšší stavy dobytka, více zatíženy dodávkami živočišných produktů.

Při dalším členění dodávkové normy zrnin, podle jednotlivých druhů obilovin, stanoví se koeficienty diferencování pšenice a žita na základě plánovaného objemu jejich výroby, zbytek dodávky zrnin uhradí jednotlivé obvody podle svého výrobního zaměření buď sladařským ječmenem nebo ostatními zrninami. Stano-

XV.

Ukazatelé návrhu na 100 ha orné půdy	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD okresu
Výroba zrnin						
% osevu z orné půdy	42,08	42,60	43,63	45,95	45,96	44,95
ha výnos <i>q</i>	21,60	26,90	21,90	24,80	25,—	24,73
sklizeň <i>q</i>	909,—	1.145,94	955,50	1.139,—	1.149,—	1.111,70
Vnitrozávodní potřeba						
osivo <i>q</i> ¹⁾	75,74	76,65	78,50	82,65	82,70	81,—
naturální dávka na PJ <i>q</i>	167,—	207,—	134,60	206,50	201,50	185,—
(na PJ v <i>kg</i>)	1,50	2,—	1,30	2,—	2,—	1,80
krmný fond <i>q</i>	335,05	420,10	420,80	473,60	398,30	427,—
zbývá na tržní produkci <i>q</i>	321,21	441,69	321,60	376,25	466,50	418,70
koefficient <i>Tp k</i> Ø	0,76	1,06	0,77	0,90	1,12	1,—
dif. dod. norma <i>q</i> ²⁾	355,— (280,—)	490,— (381,—)	360,— (307,—)	430,— (340,—)	518,— (412,—)	463,— (367,—)
normativ stát. nákupu <i>q</i>	91,—	143,—	90,—	137,—	156,—	139,—

¹⁾ normativ 1,8 *q* po hektaru, krmný fond podle krmných bilancí, naturálie na PJ podle dávky a počtu PJ v pracovních bilancích,

²⁾ přepočten na rozhodnou půdu.

vené normy nutno v každém případě zaokrouhlit tak, aby celookresní bilance dodávek netrpěla různou velikostí výrobních obvodů a byla dodržena v množství i v sortimentu (tab. XVI).

Jestliže orientačně usměrňujeme smluvní zajištění státního nákupu, pak je žádoucí ještě výrazněji respektovat specializaci obvodů a předpokládat státní ná-

XVI.

Ukazatelé	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD
koefficient výroby pšenice	0,561	1,195	0,453	0,84	1,243	1,—
návrh dif. normy pšenice v <i>kg</i>	128,—	273,—	103,—	192,—	283,—	228,—
koefficient výroby žita	1,663	0,806	1,66	1,365	0,508	1,—
návrh dif. normy žita v <i>kg</i>	117,—	55,—	115,—	96,—	35,—	70,—
norma dod. ječmene <i>kg</i>	—	162,—	—	142,—	200,—	145,—
norma ostat. zrnin	110,—	—	142,—	—	—	20,—
celkem diferencovaná norma zrnin	355,—	490,—	360,—	430,—	518,—	463,—

XVII.

Ukazatelé směrná čísla st. nákupu kg/ha o. p.		I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD celkem
pšenice	var. a	40,—	96,—	30,—	67,—	90,—	76,—
	var. b	—	110,—	—	62,—	105,—	76,—
žito	var. a	35,—	10,—	36,—	30,—	18,—	23,—
	var. b	91,—	—	85,—	* 29,—	—	23,—
ječmen	var. a	16,—	37,—	18,—	40,—	50,—	40,—
	var. b	—	40,—	—	46,—	50,—	40,—
zrniny	var. a	91,—	143,—	84,—	137,—	156,—	139,—
celkem	var. b	91,—	150,—	85,—	137,—	155,—	139,—

kup pouze v jedné nebo ve dvou obilovinách i za cenu určité korekce diferenčního směrného čísla (tab. XVII).

Varianta „b“ je v praxi výhodnější jak pro JZD, tak pro výkupní pracovníky, neboť zbytečně netříští úkoly jednotlivých obvodů. Protože se jedná pouze o směrná čísla, jež nejsou pro jednotlivá družstva přímo závazná, není na závadu určitý přesun mezi obvody, pokud základní vzájemné proporce jsou zachovány a celookresní úkol beze zbytku rozepsán.

Při stanovení dodávkové normy brambor v normálních řepářských okresech bude vhodné postupovat obdobně jako v případě zrnin. V okrese Nymburk však výrobní podmínky dovolují dávat na povinné dodávky i na státní nákup pouze rané brambory (tabulka XVIII).

Protože vnitrozávodní potřeba brambor je ve všech obvodech převážně kryta ostatními bramborami a většina raných brambor je určena pro trh, předpokládá návrh dvaapůlkrát větší celookresní přebytek než souhrn státních dodávek a úkol státního výkupu. I když v tomto případě je část tržní produkce realizována prostřednictvím družstevního trhu a přímého prodeje v obcích, přesto zde, na rozdíl od zrnin, zbývají určité rezervy.

XVIII.

Ukazatelé rané brambory	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD celkem
výroba q/100 ha orné půdy	1.620,—	1.285,—	777,—	367,—	270,—	628,—
koeficient k Ø	2,58	2,05	1,24	0,58	0,43	1,—
dif. dod. norma kg (rozhod. pl.) ¹⁾	600,—	500,—	320,—	160,—	100,—	233,—
směrné čis. stát. nák. kg var. a ²⁾	230,—	183,—	120,—	60,—	40,—	84,5
var. b	290,—	235,—	145,—	68,—	—	84,5
přebytek trž. prod. kg var. a ²⁾	735,—	627,—	244,—	133,—	111,—	226,—
var. b	675,—	577,—	219,—	125,—	151,—	226,—

¹⁾ bilančně zaokrouhleno,

²⁾ bilancováno na rozhodnou plochu.

Při kontrahování cukrovky by se bral v úvahu jen hektarový výnos jako dosud, kdežto při stanovení dodávkové normy sena lze použít koeficientu podílu pícnin na orné půdě, zvětšeného o polovinu podílu luk a pastvin v obvodu.

V živočišné výrobě předpokládáme vysokou tržnost, a proto diferencujeme na základě plánované výroby, ovlivněné navrženými stavy a užitkovostí, jak ukazuje tento příklad z chovu skotu (tabulka XIX).

XIX.

Ukazatelé	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD
mléko						
koefic. výroby	0,80	1,11	0,85	0,95	1,10	1,—
dif. dod. norma	225,—	315,—	240,—	270,—	310,—	285,—
směrné číslo stát. nákupu	125,—	171,—	133,—	146,—	169,—	156,—
přebytek tržní produkce litrů (real. r. 1958 asi 1/8) ¹⁾	—				—	117,—
skot — maso						
koefic. výroby	0,738	1,036	0,825	1,—	1,071	1,—
dif. dod. norma kg	40,—	55,—	43,—	53,—	57,—	53,—
směrné číslo stát. nákupu kg	19,—	26,—	21,—	25,50	26,—	24,80
možnost. st. n.	13,35	20,70	11,70	21,70	21,95	13,70

¹⁾ plná realizace návrhu se předpokládá kolem roku 1962.

Diferenciační koeficienty pro stanovení dodávkové normy vepřového masa a vajec vyjadřují hustotu prasat a slepic na 100 hektarů orné půdy (tab. XX).

XX.

Ukazatelé	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD
prasata						
koefic. výroby	0,81	0,98	1,06	1,22	0,90	1,—
dif. dod. norma kg	42,—	50,—	54,—	62,—	46,—	51,—
směrné číslo stát. nákupu kg	24,—	30,—	28,—	27,80	27,80	31,—
možnost stát. nákupu	24,10	30,—	28,—	39,10	28,20	32,—
vejce						
koefic. výroby	0,74	0,93	1,08	1,08	1,03	1,—
dif. dod. norma ks	85,—	107,—	125,—	125,—	120,—	116,—
směrné číslo stát. nákupu ks	51,—	64,—	74,—	74,—	71,—	69,—
přebytek tržní produkce ¹⁾	82,—	127,—	187,—	160,—	145,—	141,—

¹⁾ plná realizace se předpokládá kolem roku 1960.

Navrhovaný systém diferencování dodávkových norem v rostlinné i v živočišné výrobě snad někomu připadne složitý, avšak toto zdání vyplývá především z bezprostřední nutnosti zpracovat předem typový návrh spojení odvětví při stanovené specializaci pro každý obvod. Tato práce však povede pracovníky zemědělské správy a výkupu k vážnému zamyšlení nad perspektivní linií organizace výroby jednotlivých zemědělských družstev a umožní jim nahradit dílčí akce komplexním řešením. Většina těchto odborníků dnes již sama cítí, že nelze do nekonečna řídit a plánovat živelně, bez určitého systému. Samotné diferencování, navazující na typové bilance, je v podstatě jednodušší než dosavadní způsob.

Proti navrhovanému systému lze dále namítnout, že některá družstva pravděpodobně ani po přechodném období nedosáhnou plánované intenzity výroby. Není-li příčina v málo přesném plánování hektarových výnosů, nýbrž v organizačních nedostatcích, pak právě takto objektivně stanovené dodávkové normy spíše povedou na základě hmotného zájmu družstva ke snaze dosáhnout plánovaných ukazatelů. Ovšem v přechodném období je možno dočasně vzít v úvahu skutečné finanční výsledky jednotlivých družstev a na určitou pevně stanovenou dobu, rok či dva, rozlišit v rámci obvodu družstva s nadprůměrným a podprůměrným čistým peněžním příjmem. Protože obvykle ve všech výrobních obvodech se nalézají družstva s lepšími a horšími výsledky, je lépe základní normu pro obvod zachovat a slevu zaostávajícím družstvům vyrovnat ihned přírážkou předním družstvům v témže obvodu. Takový způsob znemožní prodlužování doby slevy, neboť ostatní družstva budou mít sama zájem na jejím zrušení a tím i na zlepšení situace v zaostávajících JZD. To bude znamenat uplatnění základní jednotné normy pro všechna družstva obvodu.

Diferenciací dodávek jsme získali poslední potřebné údaje nutné ke komplexnímu prověření návrhu vcelku z hlediska vnitřní ucelenosti a zajištění všech potřeb. Protože základní položky v bilancích jsou kryty a ve specializovaných odvětvích zbývají ještě značné přebytky, možno přikročit k prověření návrhu pomocí výsledných ukazatelů, jež budeme srovnávat se skutečným stavem v roce 1954.

Nejdříve porovnáme změny, k nimž došlo v poměru jednotlivých odvětví, abychom zjistili, zda nějak podstatně neovlivnily specializaci jednotlivých výrobních obvodů. Základní linie návrhu se projevuje v přesunu ve prospěch živočišné výroby, především specializovaného odvětví chovu skotu. Jeho podíl na tržní produkci převyšuje nyní podíl celé rostlinné výroby, s výjimkou prvního obvodu, kde je poněkud nižší. Celookresně však zůstávají i dále dvě hlavní odvětví, avšak podíl skotu je nyní téměř trojnásobný než cukrovky.

V prvním obvodu lze nyní mluvit o dobytkařsko-ranobramborářské specializaci, kde nejdůležitějšími doplňkovými odvětvími jsou prasata, cukrovka a zrniny.

Ve druhém obvodu zůstává kombinovaná specializace tří hlavních odvětví, avšak je-li podíl cukrovky a zeleniny včetně raných brambor i nadále vyrovnaný, pak specifická váha skotu je vůči nim trojnásobná. Důležitými doplňkovými odvětvími jsou chov prasat a výroba zrnin.

Ve třetím obvodu má nyní nadprůměrný podíl živočišná výroba, která prozatím ovlivňuje jeho specializaci. Pro přechodnou dobu je to vítané, neboť dostatečná výroba hnoje a větší rozsah pícnin příznivě ovlivní zdejší málo strukturní půdy. V budoucnu, až realizace labského kanálu umožní dostatečnou závlahu, přiblíží se tento obvod skladbou svých odvětví prvnímu obvodu, avšak s méně náročným sortimentem zelenin a vyšším podílem brambor a prasat.

Ve čtvrtém obvodu si rovněž skot a cukrovka udržují své specializované postavení, ovšem podíl skotu je nyní dvaapůlkrát vyšší než cukrovky, při čemž

v první podskupině je zvláště silně rozvinut chov prasat, ač i ve druhé podskupině jsou třetím nejdůležitějším odvětvím.

Celkově můžeme pokládat návrh za přijatelný, neboť nezměnil počet a druh specializovaných odvětví a změna vzájemného poměru hlavních odvětví zdůrazněním chovu skotu odpovídá směrníci plánu rozvoje národního hospodářství a je také v zájmu správného sladení výrobních odvětví.

Nyní se musíme ještě přesvědčit, zda relativní pokles podílu některých důležitých odvětví, především v rostlinné výrobě, nebyl též provázen absolutním snížením tržní produkce. Nejlépe tento vztah vyjádříme indexem návrhu ke skutečnému stavu tržní produkce v roce 1954 (tab. XXI).

XXI.

Ukazatelé v % (index k r. 1954)	I. obvod	II. obvod	III. obv.	IV. a obvod	IV. b obvod	Ø JZD
cukrovka	110,2	108,7	111,—	112,9	115,1	113,6
zelenina + rané brambory	81,8	134,2	122,3	115,5	126,6	110,1
zrniny	116,5	90,1	153,6	79,4	97,6	93,—
rostl. výr. celkem	125,6	111,8	138,1	109,—	134,5	122,—
skot celkem	366,5	331,3	328,—	315,6	338,5	330,—
z toho mléko	480,—	398,—	425,—	365,—	428,—	402,5
prasata	146,3	166,7	160,8	213,—	142,5	166,5
živočišná výroba celkem	275,—	262,8	248,—	276,7	259,5	266,—
zem. výr. celkem	196,3	172,—	198,8	179,2	189,5	186,—
index Tp: Ø JZD	93,9	104,9	91,1	99,8	102,9	100 %

V rostlinné výrobě je uspokojivý absolutní přírůstek na hektar v tržní produkci cukrovky i celkové rostlinné výroby. Pokles tržní produkce zrnin v některých obvodech je vysvětlitelný vzrůstem jádra v krmných fondech, neboť hrubá produkce zrnin se ve všech obvodech v návrhu zvýšila. Snížení tržní produkce zeleniny vyplývá v prvním obvodu z usměrnění přexponované specializace, kromě toho poměr realizovaných cen zelenin obvykle zvyšuje její podíl na peněžních důchodech více než v jiných odvětvích. U raných brambor pak do určité míry snížila tržní produkci plánovaná naturální dávka na pracovní jednotku, též dotace sadbového fondu, jež v praxi bývá kryta pozdními bramborami.

V živočišné výrobě počítá návrh s rychlejším tempem rozvoje, takže přírůstek tržní produkce je vzhledem k rostlinné výrobě u mléčné zaměřeného chovu skotu až trojnásobný.

Celkový růst tržní produkce můžeme označit za uspokojivý též proto, že nejvyšší přírůstek v podprůměrném prvním a druhém obvodu přispívá k značnému vyrovnání celkové tržní produkce z hektaru zemědělské půdy jednotlivých obvodů, jejíž kolísání klesá na třetinu původního a dosahuje sotva 10 %.

Produktivita práce vzrostla v jednotlivých obvodech o čtvrtinu až polovinu, v průměru okresu (JZD) o třetinu, což je přírůstek uspokojivý, zvláště uvažujeme-li, že návrh plně nevyužívá všech rezerv v další mechanizaci rostlinné a živočišné výroby.

Rovněž porovnání výchozí úrovně produkce nejdůležitějších odvětví na jeden hektar zemědělské půdy s návrhem i s úkoly druhé pětiletky vykazuje poměrně příznivou progresivní tendenci (tab. XXII).

Ukazatelé	Výroba na jeden hektar zemědělské půdy						
	zrnin	cukrovky	brambor	jat. pras.	vajec	mléka	hovězího
úkoly druhé pětiletky v kg, ks, lt				110,—	470,—	660,—	50,—
index návrhu k druhé pětiletce v %				76,9	66,9	196,7	139,5
index návrhu ke skut. 1954 v %	130,—	114,3	123,5	150,6	212,—	290,—	138,—

Úkoly druhé pětiletky v živočišné výrobě nejsou dosud diferencovány podle výrobního zaměření oblastí nebo závodů, což se v našem případě projevuje nedosažením směrných čísel v produkci vepřového masa a vajec, ačkoliv návrh předpokládá zvýšení výroby v těchto odvětvích na 150 až 200 % skutečného stavu v roce 1954. Ovšem téměř dvojnásobné překročení úkolů v produkci specializovaného odvětví jistě dostatečně tento nedostatek vyrovnává. V rostlinné výrobě návrh předpokládá rychlejší růst produkce u těch odvětví, kde současné slabší výsledky svědčí o nevyužitých rezervách, kdežto u cukrovky s pěknými hektarovými výnosy v posledních letech je tempo růstu mnohem pomalejší.

Progresivní tendence výsledných ukazatelů spolu s ukazateli proporcionálnosti a správného spojení odvětví potvrzuje v hrubých rysech správnost celého typového návrhu. Ovšem typový projekt je pouze rámec, který nám má pomoci při dalším postupu předběžným prověřením únosnosti metodiky i cíle. Typový návrh nelze paušálně aplikovat na každé družstvo daného obvodu, neboť tato družstva mají sice stejnou specializaci, ale často nesterýný způsob a stupeň dosažené intenzity, mnohdy i v důsledku poněkud odlišných některých výrobních podmínek.

Proto je dalším naším úkolem konkretizovat typový návrh alespoň v jednom družstvu v obvodu, jednak pro potvrzení správnosti navržené metodiky, jednak pro zjištění a využití specifických zvláštností jednotlivých závodů, jež je třeba v praxi individuálním přístupem ke každému družstvu respektovat.

4. Návrh diferenciacie typového projektu spojení odvětví až na jednotlivá JZD v obvodech

Diferenciáci v rámci obvodu chceme na jedné straně zabránit schematickému přenesení typového návrhu do konkrétních družstev, na druhé straně se však co nejvíce snažíme využít typových propočtů ke zjednodušení postupu v jednotlivém závodě, což je jistě z hlediska praxe žádoucí.

Při diferenciaci typové struktury výroby v obvodu chceme při zachování stejné specializace jen upřesnit rozsah hlavních i doplňkových odvětví v jednotlivých družstvech takovým způsobem, aby bylo zajištěno co nejúčelnější využití specifických podmínek a odchylek. Také zde, podobně jako při řešení úkolů v rámci okresu, rozmísťujeme především hlavní a nejdůležitější odvětví rostlinné výroby, tedy cukrovku, zeleninu, někdy obojí. Jejich rozsah stanovíme vzhledem k faktorům ovlivňujícím na daném úseku jejich pěstování. V našem případě půjde především o stav pracovních sil, v některých obvodech též o podíl vhodných řepář-

ských půd. Další práce se značně zjednoduší, jestliže zbývající odvětví samostatně nediferencujeme, nýbrž navrhneme-li je k základním (cukrovce, zelenině) ve stejných proporcích, jaké má typový návrh. Tím zajistíme v každém jednotlivém závodě bez dalších pracných propočtů obdobný soulad, jaký je v bilančně vyrovnaném typovém projektu. Jen u doplňující plodiny, v našem případě zrnin, je třeba propočtem hrubé naturální bilance prověřit realnost jejich rozsahu výroby. Též individuální prověrka sezónního pracovního vypětí je nezbytná, neboť cukrovka, krmné plodiny a živočišná výroba jsou diferencovány jiným koeficientem k typovému návrhu než zelenina a ostatní pracné plodiny, konkurující v tomto směru cukrovce.

Při konkrétním postupu je třeba především vyjádřit vybrané faktory pro diferencování koeficienty jednotlivých družstev vzhledem k průměru obvodu. Koeficient pracovních sil stanovíme přirovnáním zatížení jednoho družstevníka zemědělskou půdou v určitém družstvu vzhledem k průměru podskupiny, koeficient vhodnosti půdy zjistíme stejným způsobem jako při vyčleňování družstev do podskupin ve čtvrtém obvodu. Součin těchto koeficientů — „omezujících faktorů“ — představuje výsledný koeficient diferencování, který však v praxi u jednotlivých družstev obvodu kolísá více než je únosné. Tak např. v obvodu IVa má JZD Patřín výsledný koeficient 191,5 %, zatímco JZD Sadská pouze 60,0 %, takže v průměru zde představuje rozdíl celých 151,5 %, což promítnuto k průměru 17,1 % z orné půdy cukrovky v typovém návrhu by znamenalo pro Sadskou 10,25 % a pro Patřín 32,75 % cukrovky na orné půdě. Tento rozdíl, nepřicházející v úvahu ani mezi výrobními obvody, je třeba pochopitelně zúžit, avšak tak, aby proporcionálnost výsledných koeficientů diferencování zůstala nezměněna.

Za maximálně možný rozptyl považujeme poloviční hranici mezi obvodem či podskupinou, mající v typovém návrhu podíl cukrovky na orné půdě nejbližší nižší a vyšší, aby tak nedošlo k překrytí individuálně diferencovaného podílu cukrovky mezi obvody. V našem případě nejbližší vyšší procento cukrovky na orné půdě má IVb obvod, a to 19,1 % z orné půdy, kdežto nejbližší nižší je druhý obvod s 16,0 % z orné půdy, takže rozdíl je směrem nahoru 2 % a směrem dolů 1,1 % z orné půdy. Za možný rozptyl jsme však stanovili jen polovinu tohoto rozdílu, takže diferenciací cukrovky v IVa obvodu na jednotlivá družstva má probíhat v rozmezí $17,1 \% + 1,0 \% = 18,1 \%$ orné půdy, $17,1 \% - 0,55 \% = 16,55 \%$ orné půdy, nechceme-li, aby extrémní ukazatelé dvou sousedních podskupin splývaly. Zúžení skutečného rozptylu 151,1 % na rozdíl možný, uskutečníme propočtením příslušného modulu, jímž budeme pak užít odchylky výsledných koeficientů diferencování každého družstva v daném souboru od průměru ($\pm$).

Možný rozptyl je v našem případě 9,0 %, neboť k průměrnému podílu cukrovky v obvodu, tj. k 17,1 % orné půdy představuje 18,1 % orné půdy 105,8 % a 16,55 % orné půdy — 96,8 %, takže rozdíl minima a maxima je právě 9,0 %. Potřebný modul zjistíme, vydělíme-li rozptyl možný rozptylem skutečným; je to tedy podíl těchto dvou veličin.

$$\text{Modul zúžení obvodu IVa u cukrovky} = \frac{9}{151,5} = 0,595$$

Jestliže má tedy JZD Patřín výsledný koeficient diferencování 191,5 %, pak vynásobíme jeho rozdíl k průměru 100 %, tedy 91,5 modulem 0,595, čímž zúžíme jeho odchylku na 5,44 %, takže jeho výsledný koeficient diferencování je 105,44 % a diferencovaný podíl cukrovky $17,1 \cdot 105,44 = 18,03 \%$ orné půdy. Podobně v JZD Sadská, jehož skutečný rozdíl k $\emptyset$ — 40 se zúží modulem na 2,38 %, takže výsledný koeficient diferencování je 97,62 %.

Celkový vzoreček, pomocí něhož zjistíme diferencovaný podíl cukrovky v jednotlivém družstvu, je tedy takovýto:

dif. procento cukrovky z orné půdy v obvodě = $K_v \pm 100 \cdot \text{modul} \cdot a$
při čemž

K_v = výsledný koeficient diferenciac

a = procento cukrovky z orné půdy v typovém návrhu

K_{vm} = výsledný koeficient dif. možný = $K_v \pm 100 \cdot \text{modul} = K_{vm}$

Celkové diferencování cukrovky v IVa obvodu ukazuje tabulka XXIII.

XXIII.

JZD	K_{ps}	$K_p = K_v \pm 100$	$\text{modul} = K_{vm}$	$a = \text{dif. \% cukrov.}$
Čachovice	136,2	105,8 = 144,—	0,0595 = 102,61	17,1 = 17,55
Drahelice	114,—	87,8 = 100,—	0,0595 = 100,—	17,1 = 17,10
Hořátev	9,4	73,0 = 71,0	0,0595 = 98,26	17,1 = 16,80
Jíkev	99,6	82,9 = 82,5	0,0595 = 98,96	17,1 = 16,90
Kostomlátky	69,—	176,5 = 121,8	0,0595 = 101,30	17,1 = 17,30
Kovanice	127,—	84,6 = 107,5	0,0595 = 100,45	17,1 = 17,18
Patřín	136,—	141,0 = 191,5	0,0595 = 105,44	17,1 = 18,03
Sadská	52,5	114,2 = 60,—	0,0595 = 97,62	17,1 = 16,69
Straky	140,—	103,1 = 144,—	0,0595 = 102,63	17,1 = 17,55
Struhy	127,—	132,5 = 168,3	0,0595 = 104,63	17,1 = 17,90
Všejaný	105,5	124,5 = 131,3	0,0595 = 101,86	17,1 = 17,35
Zbožíčko	150,5	100,6 = 141,4	0,0595 = 102,46	17,1 = 17,50
Ø JZD IV. a	100,—	100,0 = 100,—	0,0595 = 100,—	17,1 = 17,1

K_{ps} — koeficient pracovních sil, K_p — koeficient půdy.

Pro rozmístění zeleniny použijeme pouze koeficientu pracovních sil, jelikož vhodná půda v potřebném rozsahu se najde v každém z těchto JZD. Tímtož koeficientem budeme diferencovat i další, cukrovce v pracovních nárocích konkurující plodiny, a to čekanku a mák. Abychom však jejich nepatrné plochy dále neztříštili, soustředíme do některých družstev poblíž sušárny pouze čekanku, do zbývajících pak pouze mák. Na základě diferencované cukrovky a zeleniny stanovíme pak strukturu výroby v jednotlivých družstvech.

Aby se tento jednoduchý postup nestal povrchním, je třeba věnovat zvýšenou pozornost specifickému rozboru jednotlivých družstev, který též umožní srovnáním prověřit realnost navržené struktury výroby.

Navržený postup osvětlí nejlépe konkrétní příklad JZD Strak z IVa obvodu, jež bylo za typické vybráno pro svou nadprůměrnou velikost, průměrné půdní poměry a středně progresivní situaci v pracovních silách, umožňující řešení těžší varianty s vyšším podílem okopanin na orné půdě. Podrobný rozbor jeho výrobních podmínek, specializace, ekonomický rozbor jeho hospodaření i rozbor spojení jeho odvětví za poslední tři léta (1953—1955), ukázal jeho mírně nadprůměrné výsledky, odhalil též řadu nevyužitých rezerv a disproporcí, především ale získal srovnatelný materiál o skutečném stavu, který potřebujeme k porovnání s naším návrhem.

Stanovení struktury rostlinné a živočišné výroby JZD Strak na základě předchozí diferenciac cukrovky a zeleniny obsahuje tabulka XXIV.

XXIV.

Plodiny	Návrh $\varnothing$ % o. p. ve IV. a	K_{vm}	Návrh % orné půdy JZD Strak	Skut. ha	Poznámka
cukrovka	17,10	102,63	17,55	112,68	IV. a = 7,2 % luk Straky = -4,55 rozdíl 2,85 : 2 = 1,43 (rozdíl luk se dělí dvěma vzhledem k nižším hektarovým výnosům)
krmná řepa	1,65	102,63	1,69	10,83	
ost. bramb.	6,50	102,63	6,67	42,78	
pícniny na orné půdě + rozdíl luk k $\varnothing$	20,30	102,63	20,82	133,65	
2			1,43	22:25+9,17	
zatím obsazeno z orné půdy	45,55 %		48,14 %	142,82 309,11 ha	

XXV.

Plodiny	Návrh $\varnothing$ % o. p. ve IV. a	K_{vm}	Návrh % orné půdy JZD Strak	Skut. ha	Poznámka
zelenina	1,90	108,136	2,054	13,18	
rané bramb.	3,20	108,136	3,460	22,21	
mák	0,95	108,136	1,026	6,60	
kukuřice (zrno)	1,10	108,136	1,190	7,63	
tyto plodiny zabírají z orné půdy zatím			7,731 %	49,62 ha	

Zbývající okopaniny diferencujeme stejným koeficientem jako zeleninu, čímž získáme obraz, jenž vyjadřuje tabulka XXV.

U raných brambor si můžeme dovolit zdvojnásobit odchylku od průměru podskupiny na úkor pícnin na orné půdě, neboť je zde vyšší možnost pěstování meziplodin než s jakou počítá typový návrh. Jestliže tedy zvýšíme podíl raných brambor o 0,26 % orné půdy, pak můžeme snížit procento pícnin na orné půdě o stejnou hodnotu, neboť plocha pro meziplodiny po raných bramborách se zvýší o 0,52 %, tedy dvojnásobně. Řepku nediferencujeme a zrniny zaujmají zbytek orné půdy, takže celkový návrh struktury plodin je takovýto:

cukrovka	17,55 %	orné půdy =	112,68 ha
zelenina	2,054 %		13,18 ha
rané brambory	3,72 %		23,88 ha
ostatní brambory	6,67 %		42,78 ha
kukuřice (zrno)	1,19 %		7,63 ha
mák	1,027 %		6,60 ha
řepka	1,35 %		8,67 ha
krmná řepa	1,69 %		10,83 ha
pícniny (orná půda)	21,99 %		141,26 ha
zatím obsazeno	57,24 %	orné půdy =	376,51 ha
zrniny	42,76 %	orné půdy =	274,56 ha
celkem orná půda	100,00 %		642,67 ha
z toho okopaniny	33,90 %		217,58 ha

Struktura zrnin je zachována ve stejném poměru, jak byla navržena v typovém návrhu. Sortiment zeleniny stanovíme až v souvislosti s vypracováním bilance ruční práce a sortiment pícnin při vypracování návrhu plynulého pásu zeleného krmení. Nyní navrhujeme hustotu a strukturu živočišné výroby, kterou diferencujeme stejným koeficientem jako cukrovku. Cukrovka zde představuje důležitou součást krmné základny a krmná dávka v typových bilancích je upravena tak, aby jejího cenného odpadu bylo co nejvíce využito. Jestliže diferencujeme cukrovku a ostatní plodiny podílející se na krmné základně stejným koeficientem jako živočišnou výrobu, není třeba sestavovat nové krmné dávky a krmné bilance, neboť vyrovnané a sladěné proporce typového návrhu jsou zachovány za předpokladu stejné proporcionality i mezi jakostními ukazateli (tabulka XXVI).

XXVI.

Druh zvířat	Návrh Ø IV. a obvodu na 100 ha orné půdy		Návrh JZD Strak na 100 ha orné půdy v ks	Celkem kusů
	v ks	K _v		
skot celkem	83,0	102,63	85,20	546,—
koně	4,3	102,63	4,41	28,—
ovce	17,—	102,63	17,45	112,—
prasata	52,5	102,63	53,95	313,—
drůbež	300,0	102,63	308,—	1.974,—
z toho krav	46,5	102,63	47,72	305,—
z toho prasnic	7,5	102,63	7,70	50,—

Abychom mohli považovat navrženou strukturu rostlinné a živočišné výroby za vyhovující, je třeba předem prověřit, zda je zde reálná možnost vyrovnat bilanci jaderných krmiv při zvýšených stavech zvířat a nižším podílu zrnin než v typovém návrhu. Musíme proto zjistit, zda při zachování obdobného poměru mezi průměrnými hektarovými výnosy zrnin v podskupině a v našem JZD v budoucnosti, jaký existuje ve skutečnosti, postačí objem výroby našim zvýšeným potřebám (tab. XXVII).

Propočet nás přesvědčil, že ani bilance jaderných krmiv nám nezpůsobí obtíže, kromě toho je rezerva ve spotřebním fondu, neboť v posledních třech letech si zde družstevníci nikdy nevydávali na pracovní jednotky plné dva kg zrnin, třebaže pro to měli výrobní předpoklady. Obdobně jako u zrnin, zjistíme pravděpodobný výnos též u ostatních plodin.

Pak se věnujeme sestavení plynulého pásu zeleného krmení, při čemž musíme též vyřešit rozdělení plochy pícnin na orné půdě mezi víceleté jeteloviny a ostatní pícniny, též však rozsah jetelovin na sušení a na zelenou píci v jednotlivých sečích, neboť tento údaj potřebujeme pro sezónní pracovní bilanci, kterou bude třeba pro větší přesnost dělat po dekádách. Proověřením vyrovnanosti hnojné bilance končí část věnovaná zajištění hrubého souladu rostlinné a živočišné výroby.

Návrh diferencované struktury výroby JZD Straky je doplněn především prověrkou možnosti správného střídání plodin, na níž navazuje několik variací možných osevních postupů. Posléze je řešena volba sortimentu a struktury zeleniny, zajišťující co nejdokonalější vyrovnání sezónních výkyvů. Bilancí pracovních sil a hrubou naturální bilancí nejdůležitějších produktů je tato část uzavřena. Srovnáním výsledných ukazatelů intenzity výroby i produktivity práce se skutečností i s úkoly druhé pětiletky končí celá aplikace metodiky diferencování struktury výroby v rámci obvodu na příkladu JZD Strak.

Ukazatelé	Skut. ha výnos zrnin			Návrh ha výn.	% zrnin na o. p.	Objem produkce
	1954	1955	1956			
IV. a obvod	17,95 q	21,3 q	25,5 q	24,17 q	45,95 %	1.110,61 q + 36,80 kuk.
JZD Straky	18,28 q	23,9 q	27,3 q	25,85 q	42,76 %	1.105,34 q + 40,1 q kuk.
index zvýšení (Strak: IV. a) $\frac{102, - \% + 112,2 \% + 107 + n}{3} = 107,1 \% = \varnothing$ index zvýšení $+ n$						
Bilance zrnin (nat.)		IV. a obvod	JZD Straky	Poznámka		
objem výroby zrnin		1.147,41 q	1.145,24 q	na 100 ha orné půdy vč. kuk. na reduk. ha po 180 kg/ha koef. 102,63 (dle bilancí)		
dodávky		304, - q	307, - q			
osivo		82,92 q	77,29 q			
krmný fond		502,10 q	517,17 q			
nat. dávka na P _f		206,50 q	215, - q			
rozdíl pro STS a na volno		48,89 q	28,78 q			

Kladný výsledek rozpracovaného příkladu JZD Strak opravňuje ve zbývajících obvodech uskutečnit diferenciaci zkráceným způsobem, snadno použitelným v široké praxi, kde již není třeba dokazovat správnost používané metodiky. Tento zkrácený způsob spočívá v omezení propočtů jen na ty nejzákladnější. To znamená, že na základě rozmístění jedné nebo dvou nejdůležitějších plodin navrhne strukturu výroby, prověříme bilanci zrnin a výsledné ukazatele. V našem případě potvrdily výsledky tohoto zkráceného postupu na typických družstvech zbývajících obvodů a podskupin nejen reálnost navrženého rozmístění zemědělské výroby v celém okrese, ale i způsob diferenciaci v rámci obvodu. Lze proto předpokládat obdobný soulad i ve všech ostatních družstvech jednotlivých výrobních obvodů.

V praxi by aplikace navržené metodiky vypadala takto: Během zimy a jara by pracovníci zemědělského odboru ONV, agronomická služba STS a odborníci z výkupu uskutečnili potřebné rozborů, seskupili by družstva do výrobních obvodů, vypracovali typové návrhy pro obvody (dodávkových norem), a pak by návrh projednali s družstevníky, event. vypracovali časový plán a opatření pro přechodné období. V létě, v období rozpisu, by se zaměřili spolu s družstevníky na diferenciaci typových projektů až na jednotlivá družstva, pečlivě přitom prověřující jejich výrobní možnosti. Souběžně s projednáním otázek specializace a správného spojení odvětví v každém družstvu by se dosavadním způsobem stanovily jejich úkoly až k termínu plného dosažení plánované specializace (1 až 3 roky). Samozřejmě, že diferencovaná struktura výroby jednotlivých JZD by pro ně byla závazná pouze v ukazatelích, rozepisovaných dosud státním plánem, na příklad v osevní ploše cukrovky, stavu krav apod. Funkcionáři okresu pro svůj vlastní přehled rozepisují i při zjednodušeném způsobu plánování některé další ukazatele, takže diferencováním struktury výroby jim práce nepřibude, pouze

Propočet hustoty stavů podle komplexních matek: IVa obvod:

1. skot — propočet podle odpadu cukrovky, s níž počítá krmná dávka		$11,4 \times 156 \text{ q chrástu} = 1\,778,5 \text{ q}$
1 kráva	48 q	$+ \text{stejně řízků} = 1\,778,5 \text{ q}$
+ 0,018 březích jalovic	5,65 q	$+ 50 \% \text{ chrástu}$
+ 0,667 ostatních jalovic	3,33 q	$\text{krmné řepy} = + 83,- \text{ q}$
Potřeba 1 komplexní matky	56,98 q	3 640,— q
Výroba	$5,7 \text{ ha cukrovky} = \frac{1}{3} \text{ skrojků na zel.}$	$- 25 \% \text{ ztrát} = - 910,- \text{ q}$
	$11,4 \text{ ha cukrovky} = \frac{2}{3} \text{ na siláž}$	$- \text{rezerva pro}$
	17,1 ha cukrovky na 100 ha o. p.	$\text{drůbež a ovce} = - 80,- \text{ q}$
		K dispozici pro chov
		skotu $2\,650,- \text{ q} : 56,98 = 46,5$
		matek/100 ha
		o. p.

2. **prasata** — propočet podle potřeby brambor, s níž počítá krmná dávka

výroba	922,— q (celkem)
— potřeba sadby	— 146,— q
— naturální dávka na PJ	— 80,— q
Zbývá	696,— q
— 5 % ztrát z pozdních	— 33,2 q
— rezerva pro drůbež asi	23,— q
— dodávka asi	100,— q
K dispozici pro chov prasat	540,— q : 72 q = 7,5 komplexních matek/100 ha o. p.

Krmná bilance v obvodu na 100 ha orné půdy.

PŘÍLOHA B

Druh krmiv	Krmná dávka a norma jednotlivě (<i>q</i> krmiv, <i>kg</i> strav. ž.)				Potřeba krmiv v <i>q</i> celkem			Celkem <i>q</i> krmiv	Ztráty <i>q</i>	Celkem vč. ztrát	Plán. <i>ha</i> výnos	Potřebná plocha v <i>ha</i>	Pozn.
	kráva			ostatní skot atd.	*krav	*ostat. skotu	atd.						
	dávka	strav. bílkov.	škrob. hodn.										

Dávka zajišťuje strav. živin
Vzorový poměr živin

Norma stravitelných živin
Skutečný poměr živin

PŘÍLOHA C

Návrh měsíční bilance lidské a potažní práce v — obvodu na 100 ha p. o. (použito normativů VÚZE — II. st. mechanisace)

Plodiny	% o. p.	plán. ha výnos	leden	únor	březen	atd.	Celkem ročně norem				Celkem Pj
			norem práce								
			ruční	potažní							
Specializovaná odvětví:											
Předběžná uzávěrka											
Celkem											

Družstevníci odpracují měsíčně norem
Počet družstevníků v rostlinné výrobě
Místní brigádníci odpracují měsíčně norem

Potřeba místních brigádníků
Možnost místních brigádníků.

získá metodickou formu. Při konkrétní práci v družstvech jim bude dobrou pomůckou při posuzování místních specifických zvláštností a nevyužitých rezerv. Kromě toho bude na ONV materiál potřebný při vypracovávání souhrnného projektu HTÚP pracovníky Agroprojektu.

Z á v ě r y

Navržená metodika vychází z principu komplexního řešení otázek rozmístění, specializace a správného spojení odvětví. Využití formy typového návrhu usnadní objektivní rozmístění výrobních a dodávkových úkolů, jeho další diferenciaci zabrání schématické aplikaci a umožní využití specifických zvláštností a rezerv konkrétních závodů. Dodávkové normy, navazující jednotně na bilančně vyrovnaný typový projekt, usměrní i nadále navrženou specializaci. Typový projekt, sestavený na podkladě progresivních normativů, ukazuje každému závodu objektivní možnosti, ponechává však iniciativě družstevníků a jejich zkušenostem volbu cesty k plnění a překračování daných úkolů.

S o u h r n

V práci je navrženo komplexní řešení rozmístění zemědělské výroby v okrese, umožňující účelnou specializaci družstev a správné spojení jejich výrobních odvětví. Metodika je podrobně osvětlena na příkladu okresu Nymburk, v němž převládá řepařské a zelinářsko-ranobramborářské výrobní zaměření. Postup lze uplatnit především v okresech s převahou družstevního sektoru, v oblastech, kde nedochází k radikální změně specializace.

Za hlavní metodické principy návrhu možno považovat:

1. Komplexní řešení problematiky rajónizace, specializace a spojování odvětví.

2. Využití dodávkových norem, event. norem tržní produkce, k usměrňování navržené specializace a spojení odvětví v JZD.

3. Využití objektivních ukazatelů při diferencování výrobních ukazatelů i dodávkových úkolů.

Pracovní postup lze členit na dvě etapy:

V y p r a c o v á n í r o z b o r u začíná posouzením výrobních podmínek okresu a stanovením jeho specializace. Na základě zjištění dosavadního výrobního zaměření družstev okresu jsou družstva seskupena do výrobních obvodů určité specializace. Následuje posouzení vhodnosti dosavadní specializace vzhledem k výrobním podmínkám. Pomocí meziskupinového a vnitroskupinového rozboru zjišťujeme stupeň využití výrobních podmínek i příčiny nadprůměrných či podprůměrných výsledků jednotlivých obvodů i konkrétních družstev.

V y p r a c o v á n í n á v r h u na základě zkušeností z předchozího rozboru je navrženo rozmístění ukazatelů družstevní zemědělské výroby okresu na jednotlivé výrobní obvody vzhledem k jejich účelné specializaci. Pomocí „typových návrhů spojení odvětví“ prověřujeme v jednotlivých různě specializovaných obvodech proporcionálnost vztahů jejich výrobních odvětví. Typový návrh má pouze rámcový charakter a obsahuje jen nejzákladnější bilanci.

Na bilančně prověřené výrobní ukazatele specializovaných obvodů navazuje diferenciaci dodávkových norem, případně rozpis směrných čísel státního nákupu.

Диференцируем на подкладке коэффициентов, выражающих помер трзний продукции отдельных обводв к целоокреснму прммеру, при чемз же вше трзний продукция становена биланнй методоу како прбйтек плнноване ввробы над нормативнй вни-трозаводнй спотребоу. Тенто зпсуб диференцие помхх усмернвоат наврзеноу спецализацй, неохрозуе спрхвнне склоубенй ввробнх одветвй, влоууе субъективнй влвы а увхзуе додхвкове нормы еднотлвх продукту урчйеого зхвду ве взх-емне соуवलстои.

Хрубй типовй нхврх споенй одветвй нелзе меххническй пренхшет нх еднотлвх ЖЗД в обводу жйз вххледем к нхктерым роздйлум ве ввробнх подмнкхх, жез овшем нейсое так подстхтне, абы овлвнлы спецализацй, нхпр. рхзнй почет прх-ковнх сил. Диференцие заховхвх спецализацй обводу, хвххк хпрешнуе розсах хлхвнх й доплнковых одветвй. Умохнуе зхеднодушй поступ в конкретнм друзству, небоф заховхвх ххххххнй пропорционалиту одветвй, прхверену типовымй билансемы.

* * *

Наврзёный поступ розмйстёнй земёделскё ввробы в окресе, с охледем нх уёл-ноу спецализацй а спрхвнне споенй ввробнх одветвй ЖЗД, бы мёл прёдоххзет выпрхцовхнй перспективнх плхн друзств. Хрубй нхврх споенй одветвй спех-лизованёго ЖЗД бы мёл влхстне творйт ххххд его перспективнй плхну — нхпр. пёхйлеткы апод. Консолдовхнй друзства мохоу пак тенто хрубй нхврх розпрхцовхт в подробнй технхкоёкономхкй проект организхцнй вхстхвы ЖЗД, ктерй прё-стхвуе рхционхлнй схёма вхстхвы данёго зхвду нх хххххд конкplexу вёделескй зхдвоуднёных, организхцне технхкхх рёшенй.

Методика сочетания отраслей в ЕСХК в зависимости от размещения с.-х. производства и специализации кооперативов в пределах района

В стхтьё прёдоххзхется конкplexное рёшенйе размещенйа с.-х. производствх в рхйоне, кторое позвохлет прхвести целесообразную спехализацйу кооперативов й правхльное сочетание их производственных отраслей. Этх методика подробно освещена нх примере Нймбургского рхйона, в ктором преобхххдет свекловичное й овоцно-раннекартофельное нххрхвленйе производствх. Ее можно применйть прёжде всего в рхйонхх, в кторых преобхххдет кооперативнй сектор й в облх-стях, где не прохсходит резкого измененйа спехализацйи.

Основнйе методхческйе принцыпы настоящего проекта следующие:

1. Конкplexное рёшенйе вопросов рхйонировхнйа, спехализацйи й сочетх-нйа отраслей;
2. Использовхние поставочных норм или норм товарной продукции для нх-хрхвленйа запрёктерировхнйа спехализацйи й сочетхнйа отраслей в ЕСХК;
3. Использовхние объективных показхтелей при дифференциацйи плхновхх задхнй по производству й поставкам.

Методика состоит из двух этхпов:

Проведенйе ххххлхзх нххххххется с оцёнки производственных условий рхйона й с определёнйа его спехализацйи. Нх основе определёнйа сложившегося производственного нххрхвленйа кооперативов рхйона отдельные кооперативы группирхются в производственные зоны по хххххтерной для нхххх спехализацйи. Далее слёдуёт оцёнка целесообразности сложившейся спехализацйи по отнхше-нйу к данным производственным условиям. С помохщью междугруппового й внутрй-группового ххххлхзхх определхется степенйе использовхнйа производственных усло-

вий и причины выше и ниже средних результатов отдельных зон и конкретных кооперативов.

Разработка проекта. На основе произведенного анализа предлагается проект размещения с.-х. производства района по отдельным его производственным зонам с учетом их целесообразной специализации. Посредством т. наз. типовых проектов сочетания отраслей проверяется в отдельных зонах, характерных своей специализацией, пропорциональность отношений их производственных отраслей. Типовой проект носит общий характер и содержит лишь самые основные балансы.

На производственных показателях специализированных зон, которые были проверены балансовым методом, строится дифференциация поставочных норм и закупочных заданий. Дифференциация производится на основе коэффициентов, выражающих отношение товарной продукции отдельных зон к общерайонной средней. При этом размер товарной продукции установлен балансовым методом как излишек планового производства сверх нормированного внутрихозяйственного потребления. Этот способ дифференциации способствует установлению запроектированной специализации, не нарушает правильного сочетания производственных отраслей, исключает субъективное влияние и учитывает поставочные нормы отдельных продуктов определенного хозяйства в их взаимосвязи.

Ориентировочный типовой проект сочетания отраслей нельзя механически переносить на отдельные ЕСХК в соответствующей зоне ввиду разных производственных условий, хотя они не так существенны (в рамках данной зоны), чтобы повлиять на специализацию (напр. разное количество рабочей силы). Дифференциация не затрагивает специализации зоны, однако уточняет размеры главных и дополнительных отраслей. Она позволяет упростить составление проекта в конкретном хозяйстве, так как при этом соблюдаются пропорции отдельных отраслей путем их проверки с помощью типовых балансов.

* * *

Размещение с.-х. производства в районе с учетом целесообразной специализации и правильного сочетания отраслей ЕСХК по предложенной методике должно предшествовать разработке перспективных планов кооперативов. Ориентировочный проект сочетания отраслей специализированного ЕСХК должен войти в основу перспективного (напр. пятилетнего) плана ЕСХК. Кооперативы, которые укрепились в хозяйственном отношении, могут этот ориентировочный проект разработать дальше в подробный технико-экономический план организационного строительства ЕСХК. Этот план представляет собой рациональную схему строительства данного хозяйства на основе комплекса научно-обоснованного, организационно-технического решения.

Methodik der Kombination der Betriebszweige in den JZD (LPG) im Zusammenhang mit der Standortverteilung der landwirtschaftlichen Produktion und der Spezialisierung der Genossenschaften im Rahmen des Kreises

In der vorliegenden Arbeit wird eine komplexe Lösung der Standortverteilung der landwirtschaftlichen Produktion im Kreise entworfen, die die zweckmäßige Spezialisierung der Genossenschaften und die richtige Kombination ihrer Produktionszweige ermöglicht. Die Methodik wird anhand eines Beispiels aus dem Kreis Nymburk, wo die Produktion hauptsächlich auf den Zuckerrüben und Gemüse-Frühhartoffelbau ausgerichtet ist, eingehend erläutert. Das Verfahren kann vor allem in Kreisen angewandt werden,

wo der genossenschaftliche Sektor überwiegt, ferner in Gebieten, deren Spezialisierung keine radikale Veränderung erfahren hat.

Als die wichtigsten methodischen Grundsätze des Entwurfes können angesehen werden:

1. die komplexe Lösung der Problematik der Standortverteilung, der Spezialisierung und der Kombination der Betriebszweige;

2. die Ausnutzung der Ablieferungsnormen, allenfalls der Einnahmen aus der Warenproduktion, zur Regelung der vorgeschlagenen Spezialisierung und Kombination der Betriebszweige in den JZD;

3. die Ausnutzung objektiver Kennziffern bei der Differenzierung der Produktionskennziffern und des Ablieferungssolls.

Das Arbeitsverfahren kann auf 2 Etappen aufgeteilt werden:

Die Ausarbeitung der Analyse beginnt mit der Beurteilung der Produktionsbedingungen des Kreises und mit der Bestimmung seiner Spezialisierung. Auf Grund der Ermittlung der bisherigen Produktionsrichtung der Genossenschaften im Kreise werden die genossenschaftlichen Betriebe in Produktionsbereiche einer gewissen Spezialisierung gruppiert. Es folgt die Beurteilung der Zweckmäßigkeit der bisherigen Spezialisierung in Hinblick auf die Produktionsbedingungen. Mittels einer Analyse von Gruppe zu Gruppe und innerhalb der Gruppen ermitteln wir den Ausnutzungsgrad in bezug auf die Produktionsverhältnisse und die Ursachen der über- oder unterdurchschnittlichen Ergebnisse in den einzelnen Bereichen und in den konkreten Genossenschaften.

Die Ausarbeitung des Entwurfes. Auf Grund der aus der vorangegangenen Analyse erworbenen Erfahrungen wird die standortgerechte Verteilung von Kennziffern der landwirtschaftlichen Produktion des Kreises auf die einzelnen Produktionsbereiche im Hinblick auf deren zweckmäßige Spezialisierung vorgeschlagen. Mittels der „Typenentwürfe der Betriebszweigekombination“ überprüfen wir in den einzelnen unterschiedlich spezialisierten Bereichen die Proportionalität der zwischen ihren Betriebszweigen bestehenden Beziehungen. Der Typenentwurf hat nur einen rahmenmäßigen Charakter und enthält nur die grundlegende Bilanz.

An die bilanzmäßig überprüften Produktionskennziffern der spezialisierten Bereiche knüpft die Differenzierung der Ablieferungsnormen, allenfalls die Aufschlüsselung der Richtzahlen für den staatlichen Einkauf an. Wir differenzieren auf der Grundlage von Koeffizienten, die das Verhältnis der Warenproduktion der einzelnen Bereiche zum Durchschnitt des gesamten Kreises veranschaulichen, wobei die Höhe der Warenproduktion mittels der Bilanzmethode als Überschuß der geplanten Produktion über den normativen innerbetrieblichen Verbrauch hinaus festgelegt wird. Diese Art der Differenzierung trägt zur Regelung der vorgeschlagenen Spezialisierung bei, ohne die richtige Kombination der Betriebszweige zu beeinträchtigen, schaltet subjektive Einflüsse aus und berücksichtigt die Ablieferungsnormen für die einzelnen Produkte eines bestimmten Betriebes in ihrem wechselseitigen Zusammenhang.

Den rohen Typenentwurf der Betriebszweigekombination kann man auf die einzelnen JZD im Bereich nicht mechanisch übertragen, und zwar schon deshalb nicht, weil in den Produktionsverhältnissen gewisse Unterschiede bestehen, die allerdings nicht so wesentlich sind, daß sie die Spezialisierung beeinflussen könnten — z. B. die unterschiedliche Arbeitskräftebesatz. Die Differenzierung wahrt die Sozialisierung des Bereichs, präzisiert jedoch den Umfang der Haupt- und Nebenbetriebszweige. Sie ermöglicht eine Vereinfachung des Verfahrens in der konkreten Genossenschaft, denn sie wahrt die grundlegende Proportionalität der Betriebszweige, die durch die Typenbilanzen überprüft wurde.

* * *

Das vorgeschlagene Verfahren der Standortverteilung der landwirtschaftlichen Produktion im Kreise sollte im Hinblick auf eine zweckmäßige Spezialisierung und richtige Kombination der Betriebszweige der JZD der Aufstellung der Perspektivpläne in den Genossenschaften vorangehen. Der rohe Entwurf der Betriebszweigeabstimmung in der spezialisierten JZD sollte eigentlich die Grundlage für deren Perspektivplan, z. B. den Fünfjahrplan u. a. bilden. Gefestigte Genossenschaften können diesen rohen Entwurf dann auf ein eingehendes, technisch-ökonomisches Projekt des organisatorischen Aufbaus der JZD erweitern, das ein rationelles Aufbauschema des gegebenen Betriebes auf Grund eines Komplexes wissenschaftlich begründeter, organisatorisch-technischer Lösung.